

Revanche – Russere – Retfærdighed

Udenrigspolitiske opfattelser i Rusland

Rasmus Nilsson

November 2014

Denne rapport er en del af Center for Militære Studiers forskningsbaserede myndighedsbetjening for Forsvarsministeriet. Formålet med rapporten er at give danske iagttagere og politikere en bredere forståelse af, hvordan Ruslands indbyggere og i særdeleshed Ruslands elite forholder sig til Vesten, herunder til Danmark, og hvordan de vil forholde sig til Vesten i fremtiden. Dette baseres på en analyse af udenrigspolitiske opfattelser i Rusland 2014 med særligt fokus på opfattelser af Danmarks nærområder, Østersøområdet og Arktis.

Center for Militære Studier er et forskningscenter på Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. På centret forskes der i sikkerheds- og forsvarspolitik samt militær strategi, og centrets arbejde danner grundlag for forskningsbaseret myndighedsbetjening af Forsvarsministeriet og de politiske partier bag forsvarsforliget.

Denne rapport er et analysearbejde baseret på forskningsmæssig metode. Rapportens konklusioner kan således ikke tolkes som udtryk for holdninger hos den danske regering, det danske forsvar eller andre myndigheder.

Læs mere om centret og dets aktiviteter på: <http://cms.polsci.ku.dk/>.

*Forfatter:
Ph.d. Rasmus Nilsson (nilsson.rasmus@gmail.com)*

ISBN: 978-87-7393-739-6

This report is a part of Centre for Military Studies' policy research service for the Ministry of Defence. The purpose of the report is to provide Danish politicians and the Danish public with a wider understanding of how Russians and, in particular how the Russian elite, perceive the West, including Denmark, and how they will relate themselves to the West in the future. The report is an analysis of foreign policy perceptions in Russia with a particular focus on Russian perceptions of Denmark's 'near abroad', the Baltic Sea Region and Arctic.

Centre for Military Studies is a research-based centre located at the Department of Political Science at the University of Copenhagen. The centre performs research in connection with security and defence policies and military strategies and this research constitutes the foundation for the policy research services that the centre provides for the Ministry of Defence and the political parties to the Defence Agreement.

This report is an analysis based on research methodology. Its conclusions should therefore not be understood as the reflection of the views and opinions of the Danish Government, the Danish Defence or any other authority.

Read more about the centre and its activities at <http://cms.polsci.ku.dk/>.

*Author:
Rasmus Nilsson, PhD (nilsson.rasmus@gmail.com)*

ISBN: 978-87-7393-739-6

Abstract

This report provides an analysis of foreign policy perceptions in Russia, and in particular within Russia's elite, as of 2014. The report describes foreign policy perceptions held by Russia's elite by using three concepts: Revanchism, Russians, and Justice. Russia's elite is revanchist in relation to the West, which is seen as hypocritical and inimical to Russia's interests. Russia's elite seeks to create a Russia, which is centred on Russians and values the state above all. Russia's elite seeks to create a world order, which they consider just and in which Russia has a central position. With these three aims, Russia's elite perceives the past, the present and the future in a way that is fundamentally different from dominant perceptions in the West. Because of this, there is a risk that relations between Russia and the West will suffer from mutual incomprehension in the years to come.

Denmark needs to determine quickly how to engage with Russia. In the short term, Denmark might cooperate with Russia in some areas, such as the relaxation of visa requirements, improving transport in the Arctic and, to a certain extent, economic issues. This could gradually enable Denmark and Russia to rebuild up a certain level of mutual trust. However, the report argues that such trust might be limited by a lack of acceptance and understanding of political perceptions in the West by the Russian elite. Therefore, the report argues that it might be advantageous for Denmark to seek such acceptance and understanding before lasting cooperation takes place on other issues.

The report consists of three parts. The first part analyses how Russia's elite views the world as a whole, the West, Russia and the place of Russia in the world. The second and third parts analyse how Russia's elite views two areas near Denmark, respectively the Baltic Sea region and the Arctic. Based on these analyses the report provides recommendations for Danish policy towards Russia in the coming years.

Dansk resumé

Denne rapport analyserer udenrigspolitiske opfattelser i Rusland og i særdeleshed blandt Ruslands elite anno 2014. Rapporten hævder, at Ruslands elites udenrigspolitiske opfattelser kan sammenfattes i tre fokuspunkter: Revanche, Russere og Retfærdighed. Ruslands elite ønsker revanche mod Vesten, der ses som en hyklerisk undertrykker af Ruslands interesser. Ruslands elite ønsker et Rusland, der er samlet omkring russere og sætter staten over alt andet. Ruslands elite ønsker en for dem retfærdig verdensorden, hvor Rusland har en afgørende betydning. Disse tre ønsker betyder, at Ruslands elite har en opfattelse af fortiden, nutiden og fremtiden, som på afgørende vis adskiller sig fra dominerende opfattelser i Vesten. I de kommende år risikerer Ruslands forhold til Vesten at lide under manglende forståelse parterne imellem.

Danmark skal hurtigt gøre sig klart, hvordan man vil forholde sig til Rusland. På kort sigt kan Danmark samarbejde med Rusland om visse emner såsom lempelse af visumregler og forbedring af transportforholdene i Arktis og til dels om økonomiske spørgsmål. Dermed har Danmark og Rusland måske en mulighed for gradvist at genopbygge en vis gensidig tillid. Men denne rapport hævder, at en sådan tillid kan være begrænset af Ruslands elites manglende accept af, og manglende forståelse af, Vestens politiske opfattelser. Rapporten foreslår derfor, at Danmark forbereder sig på, at Ruslands elites forståelse og accept af disse opfattelser kan være en forudsætning for, at et holdbart samarbejde om andre emner kan finde sted.

Rapporten består af tre dele. Første del analyserer Ruslands elites syn på verden som helhed, på Vesten samt på Rusland og på Ruslands plads i verden. Anden og tredje del analyserer Ruslands elites syn på to af Danmarks nærområder, henholdsvis Østersøregionen og Arktis. På baggrund af disse analyser giver rapporten anbefalinger til, hvordan Danmark kan forholde sig til Rusland i de kommende år.

Anbefalinger

- Danmark står over for et strategisk valg. Danmark kan vælge at søge samarbejde med Rusland, i særdeleshed i sit nærområde, så ofte som dette er praktisk muligt. I modsat fald kan Danmark vælge at begrænse samarbejdet med Rusland, indtil Ruslands politiske opførsel stemmer overens med Danmarks og Vestens opfattelse af en legitim verdensorden. Det første valg giver på kort sigt Danmark mulighed for at løse praktiske problemer i Østersøregionen og Arktis. Det andet valg kan på mellemlangt sigt mindske risikoen for, at Rusland kommer i varig modsætning til det vestlige værdifællesskab.
- Danmark bør fortsat være klar til politisk, diplomatisk og om nødvendigt militært at sikre de baltiske staters suverænitet i forhold til Rusland.
- Danmark og NATO bør arbejde for at knytte Finland og Sverige så tæt til NATO, som de to lande ønsker det.
- Danmark og EU bør fortsat arbejde for, at energidiversificeringen øges i alle lande i Østersøregionen.
- Danmark bør overveje konsekvenserne af krisen i Ukraine for sikkerhedssituationen i Arktis. I den forbindelse bør Danmark og NATO overveje, om man har kapaciteten til at imødegå eventuel russisk militær aggression i Arktis.
- Danmark og EU bør overveje en genoptagelse af visumforhandlinger med Rusland, især med henblik på at reducere isolationen af Kaliningrads økonomi og indbyggere i Østersøregionen.
- Danmark kan på trods af Ilulissat-erklæringen fra 2008 overveje, om en fælles position for alle EU-lande og Grønland kan danne grundlag for økonomisk samarbejde med Rusland i Arktis.
- Danmark kan overveje at tilbyde Rusland juridisk anerkendelse af russisk suverænitet over Den Nordlige Sørute mod en juridisk bindende garanti for, at Rusland ikke vil diskriminere udenlandske skibe, der benytter ruten.
- Danmark bør forberede sig på langvarig uenighed med Rusland om rettighederne til dele af den arktiske undergrund.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	1
2. ARGUMENTET	2
2.1 Konsekvenser for dansk udenrigspolitik.....	3
2.2 Nationale interesser og kilder	4
2.3 Struktur.....	5
3. FORTÆLLINGEN OM RUSLAND	6
3.1 Revanche	6
3.2 Russere	10
3.3 Retfærdighed	15
4. RUSLAND OG ØSTERSØREGIONEN	20
4.1 NATO	21
4.2 Militær aktivitet og Kaliningrad	23
4.3 Økonomiske forhold	25
4.4 Russiske mindretal i Baltikum	28
5. RUSLAND OG ARKTIS	30
5.1 Militære forhold	31
5.2 Transport og kommunikation.....	33
5.3 Grænsedragning og identitet	35
5.4 Økonomiske forhold	37
6. KONKLUSION	39
7. NOTER	44
8. LITTERATURLISTE	59

1. Indledning¹

Europa er i krise. Krisen er i dag mere akut end på noget andet tidspunkt siden Den Kolde Krig og på nogle punkter siden Anden Verdenskrig. I 2014 har krisen samlet sig omkring Ukraine, men dens rødder rækker dybere end det sidste halve års strid i det postsovjetiske land.

Striden i Ukraine bunder til dels i forhold specifikke for landet. Men den bunder også i forholdet mellem Rusland og Vesten – et forhold, som har været anspændt i hvert fald i det seneste årti. Årsagerne finder visse iagttagere i uforanderlige vilkår. Nogle mener for eksempel, at Rusland med sine militære og energimæssige ressourcer altid vil være på kant med Europa og USA.² Andre mener, at langstrakte, åbne grænser giver Rusland en følelse af sårbarhed, som landet reagerer imod.³ Andre igen ser årsagen til Ruslands spændinger i forhold til sin omverden i uforenelige politiske systemer. Så længe Rusland ikke er demokratisk styret, vil landet have en tendens til aggressiv udenrigspolitisk opførsel.⁴

Disse forklaringer har alle en vis værdi, når vi skal forsøge at forstå Ruslands udenrigspolitik og landets handlinger i Ukraine og andetsteds. Men det er sigende, at den nuværende krise på trods af disse ideer om, at krise er en uafvendelig del af Ruslands forhold til Vesten, kom som en overraskelse for mange såvel i Rusland som i EU og USA. De seneste år har der været advarsler om, at Rusland, og Ukraine i særdeleshed, kunne blive brændpunkter for spændinger i Europa.⁵ Rusland og Ukraine har haft flere sammenstød, især om naturgas, i det seneste årti. Alligevel forudså få udenlandske og danske iagttagere, om nogen, i starten af 2014, at demonstrationer mod Ukraines daværende præsident Viktor Janukovyjtj ville føre til gadekampe, udskiftning af styret, Ruslands annektering af Krim-halvøen og en borgerkrig i det østlige Ukraine, der hidtil har kostet tusinder af ukrainere, russere og personer af andre nationaliteter livet.⁶

At krisen i Ukraine, og imellem Rusland og Vesten, nu er kommet så vidt, skyldes en lang række faktorer. En forståelse af alle disse faktorer er vigtig ikke blot for at finde en løsning på den nuværende strid i Ukraine, men også for at Vesten, herunder Danmark, på længere sigt kan forholde sig til Rusland og landets plads i Europa og i verden. Analytikere må se dels på de uforanderlige faktorer, som nævntes ovenfor, dels på faktorer, der specifikt vedrører konflikten i Ukraine, og som der allerede er udkommet analyser om både i Danmark og i udlandet.⁷ Desuden må man se på faktorer, der specifikt vedrører Rusland og Ruslands indbygges forståelse af Rusland og af verden.

Denne rapport er udarbejdet med det sidstnævnte formål for øje. Rapporten analyserer udenrigspolitiske opfattelser i Rusland anno 2014 både generelt og med særligt fokus på opfattelser af Danmarks nærområder, Østersøområdet og Arktis. Rapportens formål er at give danske iagttagere og politikere en bredere forståelse af, hvordan Ruslands indbyggere og i særdeleshed Ruslands elite⁸ forholder sig til Vesten, herunder til Danmark, og hvordan de vil forholde sig til Vesten i fremtiden.

2. Argumentet

Ruslands udenrigspolitiske opfattelser kan i dag sammenfattes i tre fokuspunkter, der tilsammen giver et omfattende, om end til tider modsætningsfyldt, billede af Rusland og af verden. De tre fokuspunkter er **Revanche**, **Russere** og **Retfærdighed**, og de uddybes nedenfor. Som udgangspunkt dækker **Revanche** over, at Ruslands elite er utilfreds med den aktuelle internationale situation. Ruslands elite mener, at Rusland har været udsat for trusler, angreb og svig fra Vestens side – i hvert fald det seneste tiår og, i mange henseender, lige siden Sovjetunionens sammenbrud. Derfor har Rusland været tvunget til at forsvare sig selv, til at handle reaktivt og til at tage revanche for at mindske de skader, som Vesten har påført Rusland. Hvad dette “Vesten” indbefatter er ikke altid åbenlyst, men som et minimum inkluderer Ruslands elite USA og NATOs medlemsstater i øvrigt samt, i stigende grad, EU’s medlemsstater. Dermed ser Ruslands elite Danmark som en fastforankret del af det Vesten, som Rusland må forsvare sig imod og tage revanche over for.

Hvor **Revanche** henviser til Ruslands internationale position, dækker **Russere** over, hvordan Ruslands elite ser deres eget land, som skal interagere med omverdenen. Ruslands elite er overbevist om, at Rusland skal samle sig omkring ”russerne”. Denne kategori kan forstås i eksklusiv henseende – som om man kun kan være ”russer”, hvis man er født som russer. Dette er en opfattelse, der er populær blandt dele af Ruslands politiske opposition. Men for at forstå holdningerne hos Ruslands elite er det i dag mere hensigtsmæssigt at forstå “russere” som en inklusiv kategori, som alle kan blive en del af, hvis de sætter fællesskabets (altså staten Ruslands) mål og rettigheder over individets mål og rettigheder. Diskursen om et “russisk” Rusland idealiserer et Rusland, der forlanger indbyggernes ubetingede loyalitet til staten, der fremmer korporatisme, der er chauvinistisk i udlandet, hvor Rusland søger at vinde hæder, og som overvejer en vis ekspansion i forhold til nabolandene. Et sådant ideal for Rusland har

klare autoritære træk og kan, til en vis grad, sammenlignes med fascistiske styre som Francisco Francos Spanien.⁹

Hvis Revanche henviser til Ruslands elites ønske om at ændre den aktuelle internationale situation – og hvis Russere henviser til, at denne situation skal ændres til fordel for et Rusland, der sætter statens og gruppens rettigheder over individets rettigheder – indbefatter **Retfærdighed** Ruslands elites syn på, hvordan og til hvad verden skal ændres. Rusland skal af sine ledere føres mod en strålende fremtid, hvor Rusland skal opnå sin retmæssige plads som stormagt i en multipolær verdensorden. Og i en retfærdig verden genvinder Rusland sin interessesfære i det postsovjjetiske nærrområde – herunder i de områder, hvor landet grænser op til Danmark og til Danmarks naboer. Til tider antyder Ruslands ledere, at denne fremtid nu er nået, men succesen er altid kun midlertidig og delvis, før beskyldninger om vestlige angreb og undertrykkelse af Rusland igen dukker op i den udenrigspolitiske debat. Sådanne tilbageslag betyder ikke, at Ruslands elite vil opgive målet om en retfærdig verdensorden – tværtimod – men vejen til målet har på det seneste ændret sig. I mange årtier så Ruslands elite, og Sovjetunionens elite før den, orden som en værdi i sig selv i det internationale system. Dette var for eksempel årsagen til Sovjetunionens uforbeholdne støtte til Helsingfors-erklæringens stadfæstelse i 1975 af grænserne i efterkrigstidens Europa. Synet på internationale relationer har gradvist ændret sig i Rusland i det seneste årti. Og med annekteringen af Krim-halvøen har Ruslands elite endegyldigt angivet, at vejen til en retfærdig verden for dem nu ikke længere nødvendigvis går gennem respekt for statslig suverænitet og international lov. I stedet er Ruslands elite parat til at benytte forskellige former for magt – det være sig politisk, militær, økonomisk eller kulturel magt¹⁰ – for at nå idealet om retfærdighed for Rusland.

2.1 Konsekvenser for dansk udenrigspolitik

Rapporten vil med udgangspunkt i en række russiske og ikke-russiske kilder uddybe, hvordan disse tre fokuspunkter for Ruslands elite i dag kommer til udtryk over for Vesten generelt og specifikt i forhold til Østersøområdet og Arktis. Rapporten hævder, at udenrigspolitiske opfattelser i Rusland betyder: **(1)** at Danmark må forberede sig på vedvarende uenigheder og spændinger i forholdet til Rusland. Den nuværende krise i Ukraine er ikke et engangstilfælde, men udløst af en langvarig frustration i Rusland over for Vesten, herunder Danmark, og den nuværende internationale verdensorden, **(2)** at Danmark må forberede sig på, at Ruslands elite aktivt vil forsøge at udbrede Ruslands indflydelse såvel i Østersøområdet som i Arktis, hvor indflydelsen vil blive søgt med økonomiske, men måske også politiske, kulturelle og endog militære midler, og **(3)** at Ruslands elite vil gennemføre en sådan politik ud fra ideen

om en russisk stat med stadig flere autoritære eller endda fascistiske træk, der med sit fokus på statens underordning af individet i stigende grad vil sætte Rusland i et modsætningsforhold til Vestens værdifællesskab¹¹ og dermed underminere den gensidige forståelse og tillid parterne imellem.

2.2 Nationale interesser og kilder

De forståelsesrammer i Rusland, som blev beskrevet ovenfor, har alle forbindelse til antagelser om nationale interesser. Denne rapports forudsætning er, at nationale interesser i Rusland og andetsteds ikke kan beregnes alene ud fra parametre, der er gyldige for alle stater, og som kan sammenfattes under betegnelsen rationalisme.

For analyser af udenrigspolitiske opfattelser i Rusland kunne en sådan "rationel" analyse for eksempel (som før antydnet) betyde, at disse opfattelser påvirkes af landets vidtstrakte grænser, der gør Rusland sårbart over for invasion, af Ruslands stigende militære og økonomiske styrke, der giver landet mulighed for at øge sin internationale indflydelse, eller måske af Ruslands delvist udemokratiske styreform, der skaber gunstige forhold for en aggressiv udenrigspolitik. For så vidt har faktorer som geografi, statslig styrke og styreform altid en vis indvirkning på udenrigspolitisk tænkning. Aktører kan ikke ignorere de omstændigheder, de befinder sig i, og alle aktører tænker da rationelt – ud fra præmissen om, at "hvis X gør Y, resulterer det i Z."

Problemet er, at en sådan analyse risikerer at føre til en begrænset forståelse af russisk udenrigspolitisk tænkning. Først og fremmest kan antagelsen om, at Rusland har en definerbar, rationel national interesse, risikere unødigt at forenkle mangfoldigheden af udenrigspolitiske holdninger i Rusland.¹² Hvis denne rapport for eksempel som udgangspunkt antager, at alle i Rusland først og fremmest frygter for Ruslands sikkerhed, er rapporten i mindre grad i stand til at indbefatte dem, der frygter for Ruslands identitet, og vice versa. For at rapporten kan indbefatte det bredest mulige spektrum af udenrigspolitiske opfattelser i Rusland, er det derfor nødvendigt at forstå nationale interesser som fleksible og flertydige.¹³

En sådan tilgang betyder, at rapporten så at sige må møde udenrigspolitisk tænkning i Rusland på dennes vilkår og med baggrund i russiske udtalelser og kilder. Formålet med rapporten er ikke at påvise, i hvor høj grad russiske udenrigspolitiske opfattelser passer til forskellige hypoteser. Formålet er at sammenfatte opfattelserne i en form for fortælling, der viser, dels hvad Rusland aktuelt er, dels dets fortid og fremtid, som det forstås af dem, der regner sig selv for at tilhøre Rusland. Rapporten giver dermed en forståelse af de toneangivende tenden-

ser i Ruslands debat. Disse tendenser er ofte flertydige, men de danner en prisme, hvorigennem opfattelser i Rusland af specifikke områder, såsom Østersøområdet og Arktis, kan ses.

Opfattelserne identificeres og grupperes så vidt muligt ud fra primærkilder, dvs. tekster, som medlemmer af Ruslands elite, og Ruslands samfund i øvrigt, har forfattet i skriftlig eller verbal form. Rapporten arbejder derfor induktivt. Det vil let forenklet sige, at rapporten først konsulterer en omfattende mængde primærkilder om emnet. Så sammenfattes disse kilder foreløbigt i en fortælling, og dernæst konsulteres et bredere spektrum af kilder, hvorefter fortællingen tilpasses til dette bredere udvalg af kilder. Processen gentages, indtil rapporten er i stand til analytisk at fremlægge en fortælling, der sammenfatter russisk udenrigspolitisk tænkning.¹⁴

Kilder er i denne rapport tildelt analytisk vægt ud fra fire kriterier: autenticitet, troværdighed, repræsentativitet og mening.¹⁵ Autenticitet bedømmes ud fra kildens oprindelsessted. Officielle dokumenter, statslige medier og landsdækkende medier med en stærk national og international profil anses normalt for at fremlægge autentiske kilder, mens rapporten har forsøgt at finde yderligere opbakning til kilder, der er fundet i mindre fremtrædende medier. Troværdighed er generelt ikke et problem for denne rapports primærkilder. Primærkilder er troværdige, så længe de akkurat beskriver, hvad deres forfatter mener om den internationale situation. For eksempel er russiske kilder, der viser frygt over for NATO, troværdige, hvis denne frygt eksisterer hos kildernes forfattere, uanset NATOs hensigter. Repræsentativitet tilstræbes ved at konsultere en lang række kilder. Der lægges særlig vægt på kilder fra de aktører, der i Rusland har betydelig politisk indflydelse; denne elite er centreret omkring Vladimir Putin og inkluderer russiske ministre og ledende personer i parlamentet, militæret og forretningsverdenen.¹⁶ Endelig vurderes en kildes mening ved at benytte sekundærkilder til at skabe kontekst, og ved så vidt muligt at benytte primærkilder på originalsproget.

2.3 Struktur

Rapporten er opdelt i denne indledning, tre kapitler og en konklusion. Det første kapitel udgør en prisme, igennem hvilken de følgende to kapitler skal ses. Kapitlet behandler Ruslands elites udenrigspolitiske holdninger til Vesten generelt samt specifikt til NATOs og EU's medlemslande, og kapitlets tre dele fokuserer på de tre fokuspunkter, som rapporten identificerer i russisk udenrigspolitisk tænkning: Revanche, Russere og Retfærdighed. De to næste kapitler omhandler Ruslands elites opfattelser af Danmarks nærområder, henholdsvis Østersøområdet og Arktis. Begge kapitler er opdelt i tematiske afsnit, baseret på de emneområder, som Rus-

lands elite finder mest betydende i dag. Endelig indeholder konklusionen anbefalinger til, hvordan Danmark kan forholde sig til det Rusland, rapporten har beskrevet.

3. Fortællingen om Rusland

Ruslands elite ser i dag verden, Vesten og Rusland selv gennem en fortælling, der kan forstås ved hjælp af tre fokuspunkter: Revanche, Russere og Retfærdighed.

3.1 Revanche

Ruslands elite er modstander af den verdensorden, der er opstået i årtierne efter Den Kolde Krig. I Rusland har man længe følt sig dårligt behandlet af Vesten. Da Boris Jeltsin var præsident, kom dette særligt til udtryk med NATOs intervention i Kosovo i 1999, som ignorerede vedvarende russiske protester og russisk frygt for vestlig militær aktivisme.¹⁷ Putins tidlige år som præsident viste i lyset af den såkaldte krig mod terror en vis tilnærmelse mellem Rusland og Vesten, men fra i hvert fald 2004 så Ruslands elite igen klare tegn på, at Vesten med magt ønskede at omskabe verden, og Rusland, i sit billede. For Putins styre var Den Orange Revolution i Ukraine i 2004 således et eksempel på, hvordan Vesten var klar til at bruge indbyggerne i de postsovjjetiske stater som ”forsøgsdyr” for at fremme Vestens version af demokrati. Putin gjorde det sidenhen i 2014 klart, at han så dette års fjernelse af Janukovytsj som en lignende vestlig udnyttelse af Ukraine.¹⁸

Det må understreges, at Putin ikke blot ønskede at beskytte den ukrainske nabo mod utidig vestlig indblanding. Såvel i 2004 som i 2014 bundede Putins utilfredshed med vestlig indblanding i ukrainsk politik især i hans og Ruslands elites vedvarende frygt for, at indblandingen kunne brede sig til Rusland. Da Rusland i december 2011 oplevede omfattende demonstrationer imod valgsnyd ved det nys overståede parlamentsvalg, var Putin således overbevist om, at demonstranterne var betalt af USA. Putin og hans allierede har nok ikke for alvor været bange for, at USA på denne måde kunne vælte det russiske styre,¹⁹ men de har ikke kunnet være tilpas med en verdensorden, hvor USA så åbenlyst kan sætte Rusland på plads.²⁰

Putin ser USA's skadelige indflydelse overalt i det internationale system. Derfor har det ikke overrasket Ruslands leder, at USA og NATO under såvel George Bush som Barack Obama har vist ønske om at erstatte international ret med våben. Væk er de dage, hvor Rusland i FN's Sikkerhedsråd eller andre fora kunne nå til kompromis med USA og andre internationa-

le stormagter. Nu til dags bruger Vesten hellere politisk eller militær indblanding i Østeuropa og Mellemøsten for at sikre sig, at det internationale system omdannes efter Vestens ønsker.²¹

Hvad værre er: Vesten påberåber sig i dag principper, som ifølge Putin ikke gælder for Rusland og landets allierede. Kosovo kunne benytte sin ret til selvbestemmelse, men det kunne hverken Sydossetien, Abkhasien eller Krim. USA og NATO tog sig lov til at blande sig i interne forhold i Afghanistan, Irak, Libyen, Syrien og andre stater langt fra Vestens grænser, men Rusland kan ikke en gang få lov til at skride ind, når landets umiddelbare interesser trues i nabolandet Ukraine.²² Putin kan i dag ikke se anden udvej, end at en sådan uretfærdig verdensorden må ændres.

Putins modvilje mod Vestens internationale opførsel deles bredt af Ruslands elite. Blandt Ruslands ministerier har krisen i Ukraine, og Vestens kritik af såvel Janukovytsj som Rusland, fremkaldt harme. Sergej Lavrov, Ruslands udenrigsminister, beskyldte allerede i februar 2014 Vesten for at forsøge at skabe en indflydelsessfære i Ukraine ud fra devisen "I er enten med os eller imod os".²³ En sådan devise ligger, ifølge Ruslands elite, bag EU's forsøg på at presse Ukraine ind i en samarbejdsaftale – et forsøg, der af Rusland ses som direkte årsag til den nuværende krise.

Der er i dag sandsynligvis ikke i Rusland væsentlig frygt for, at Vesten gør klar til militært at intervenere i Ukraine. Men Vesten har med sin internationale dominans haft mulighed for at ramme Rusland gennem økonomiske sanktioner, og sanktionerne har vakt stor vrede i Rusland. I begyndelsen af krisen – da relativt få, ofte perifere individer i Rusland og Ukraine blev ramt af sanktioner – blev de ofte slået hen af russiske ledere som ligegyldige eller som en mindre irritation. Efterhånden som sanktionerne ramte mere centralt placerede individer i Rusland, tog kritikken dog til. Valentina Matvijenko, formand for Ruslands parlamentariske overhus, udtalte i marts 2014, at sanktionerne var politisk afpresning i en grad, der ikke en gang var set under Den Kolde Krig.²⁴ Sergej Rjabkov, Ruslands viceudenrigsminister, sammenlignede måneden efter også med Den Kolde Krig.²⁵ Efterhånden som banker og andre selskaber er blevet omfattet af sanktionerne, har også de talt om, hvordan angrebet på dem truer den globale finansverden.²⁶ Hvad Vesten ser som svar på en akut situation i Europa, ser Ruslands elite som en del af Vestens langsigtede plan om at holde Rusland nede.

Efter måneder med sanktioner og russiske protester valgte Dmitrij Medvedev, Ruslands premierminister, endelig i juni 2014 at indsende en klage over sanktionerne til WTO. Medvedev var dog ikke optimistisk på klagens vegne, for han var sikker på, at USA havde såvel "doktri-

nær som praktisk” autoritet i WTO.²⁷ Og netop mistilliden til internationale organisationer er i dag udbredt blandt Ruslands elite. Det kan godt være, at Ruslands elite ønsker Vestens internationale hegemoni afløst af institutionel pluralisme, men det hjælper ikke meget, hvis institutioner fra FN og nedefter i hierarkiet opfattes som kontrollerede af Vesten. FN’s rapporter om menneskerettighedernes tilstand i Ukraine er gentagne gange blevet fordømt af Rusland som ensidig vestlig propaganda.²⁸ Ruslands suspendering fra Europarådet fik Aleksej Pusjkov, lederen af rådets russiske delegation, til at tale om politisk ekstremisme og, igen, om en ny kold krig.²⁹ Selv når Rusland frivilligt slutter sig til internationale organisationer og aftaler, har det de senere år mødt hjemlig modstand. Dette er ikke kun tilfældet for aftaler, der vedrører Ruslands politiske eller militære sikkerhed. Efter at Rusland i 2009 havde underskrevet Det Europæiske Sociale Charter, blev Medvedevs forsøg på at føre charterets bestemmelser ud i lov for eksempel tre år senere mødt med modstand fra den russisk-ortodokse kirke. Striden stod om bestemmelser om børnemishandling, og kirken havde ikke umiddelbart problemer med lovgivning på det område, men bestemmelserne skulle følge russiske traditioner. Sagde altså den russisk-ortodokse kirke,³⁰ hvis argument om russiske traditioners fortrinsret var tilstrækkeligt til, at Putin tog lovforslaget op til fornyet overvejelse.³¹

Hvis et lovforslag om børnemishandling kunne blive draget i tvivl på grund af Ruslands ønske om at undgå vestlig påvirkning, er det ikke svært at forstå, hvordan sanktioner og andre vestlige tiltag imod Rusland i Moskva kan ses som en langsigtet plan for at bevare Vestens internationale herredømme. Selv russiske analytikere som Dmitrij Trenin – der førhen vedvarende talte om, hvordan Rusland gradvist ville blive integreret i den vestlige verdensorden³² – siger i dag, at Den Kolde Krig er tilbage, og at Vestens partnerskab med Rusland er opløst.³³ Her er det vigtigt endnu en gang at understrege, at sammenstødet ikke skyldes krisen i Ukraine – en krise, der simpelthen har katalyseret eksisterende frustrationer i Rusland. Allerede i 2009, da Obamas nye administration forsøgte at genskabe forholdet til Medvedevs og Putins Rusland, advarede forskere i Rusland om, at gensidig forståelse kun kunne opnås, hvis de to stater kunne nå til enighed om det internationale systems indretning med mere plads til Rusland.³⁴ Dette har sjældent været en prioritet for USA og Vesten i øvrigt, og dermed har Ruslands elites opfattelse af Vesten kun kunnet forværres. Ruslands elite er blevet stadig mere vred over en verden, der efter Den Kolde Krig ses som uretfærdig og ustabil – en verden, hvor en række tilsyneladende vindere af Den Kolde Krig påberåber sig retten til altid at have ret.³⁵ Den fortsatte udvidelse af NATO på trods af russiske protester er et tydeligt eksempel herpå, for eliten såvel som for den almene befolkning i Rusland. I 2011 betragtede 36 % af de

adspurgte i meningsmålinger i Rusland således stadig NATO som en fjende af Rusland, mens 29 % så en fjende i USA.³⁶

Men et ønske om revanche udspringer ikke blot af vrede; det udspringer også af afmagt. Ikke blot har Ruslands elite måttet se Vesten tage initiativet gang på gang i Ruslands nærområde og i selve Rusland, men Ruslands mulighed for at svare igen har vist sig at være begrænset. Som nævnt har Ruslands elite sandsynligvis ikke frygtet, at Vesten kunne gennemtvinge en politisk omvæltning i landet. Men på mellemlangt sigt hænger mørke skyer over Rusland. Landet led hårdt i den globale finanskrisen i 2008, ikke blot økonomisk, men også fordi Ruslands befolkning viste stigende mistillid til sine ledere. Mellem 2008 og 2011 forlod 1,25 millioner mennesker Rusland, især til fordel for Vesten. Langt de fleste tilhørte middelklassen og var forretningsfolk, og mindst 145.000 planlagde at bosætte sig permanent i udlandet.³⁷ I løbet af 2010 faldt antallet af entreprenører i Rusland ligeledes med 0,5 million, og flertallet af dem forlod Rusland.³⁸ Det er ganske muligt, at den reelle emigration er endnu større.

Tendensen til emigration kunne nok vendes, hvis Rusland kunne tilbyde en lovende, dynamisk økonomi til dem, der blev i landet. Men Rusland er stadig overvejende afhængigt af sin energiekspor på trods af Putins gentagne opfordringer til diversificering af økonomien. Langt de fleste af Ruslands eksportindtægter kommer fra oliesalg, og prisen på verdensmarkedet er i dag kun omkring 90 dollars per tønde.³⁹ Desuden er der ingen garanti for, at prisen ikke kan falde yderligere (krisen i 2008 sendte midlertidigt prisen ned på 40 dollars), især når USA en dag for alvor kommer på banen som energiproducent og -eksportør.⁴⁰ Og selv da olieprisen var omkring 100 dollars, kunne Rusland (før krisen i Ukraine og de deraf følgende vestlige sanktioner) stadig kun se frem til en vækst på 1,8 % i det kommende årti – ikke ligefrem gyldne udsigter.⁴¹ Med hensyn til naturgas er produktionen i Ruslands største felter faldet drastisk siden midten af 1990'erne. Det statsejede Gazprom er tilsyneladende i permanent produktionsnedgang. Det forventes, at selskabet vil producere 344 BCM (milliarder kubikmeter) naturgas i 2020 i forhold til de 550 BCM, selskabet producerede et årti tidligere. At private energiselskaber som NOVATEK og LUKOIL endnu bidrager til at få Ruslands samlede produktion af naturgas til at stige år for år, betyder ikke nødvendigvis, at Ruslands elite på længere sigt kan sikre statens og borgernes velfærd.⁴²

På den baggrund opstod altså krisen i Ukraine og de deraf følgende vestlige sanktioner. De økonomiske konsekvenser for Rusland har været umiddelbare og mærkbare. I de første tre

måneder af 2014 forlod 64 milliarder dollars Rusland i forhold til 63 milliarder dollars i hele 2013. Ruslands selskabers investeringer i Rusland faldt med 7 % i januar og 3,5 % i februar i forhold til de samme måneder i 2013. Mellem januar og marts 2014 viste private husholdninger deres mistillid til rublen ved at sikre sig 19,6 milliarder dollars i udenlandsk valuta – en ophobning, der ikke er set siden fjerde kvartal af 2008. Krisen i 2008 var også sidste gang, bankerne havde reserver i fremmed valuta til en værdi af 35 milliarder dollars, hvilket man i 2014 igen nåede op på. Andrej Klepatj, Ruslands viceøkonomiminister, har forudsagt en vækst i 2014 på 0,5 %, eller 1,1 % med fiskal stimulans. Ruslands økonomiministerium regner med, at 100 milliarder dollars forlader Rusland i 2014, Verdensbanken regner med 150 milliarder dollars.⁴³ Under sådanne omstændigheder er det ikke svært at se, hvordan Ruslands elite kan føle sig angrebet af Vesten i en situation, hvor Vesten – ifølge Ruslands elite – måske burde have reageret med samarbejde, forståelse og støtte.

3.2 Russere

Hvis Rusland ikke kan få Vestens støtte, og hvis Rusland derimod bliver angrebet og undertrykt af Vesten, må Ruslands elite samle et Rusland, der kan tage udfordringen op. Allerede i begyndelsen af Putins tid som Ruslands leder bemærkede forskere Ruslands tendens til at følge Aleksandr Gortjakov, det russiske imperiums udenrigsminister efter Krim-krigen og fortaler for, at Rusland skulle genskabe sin internationale styrke ved at samle sig indadtil og opbygge en stærk stat.⁴⁴ Og da Putin igen forberedte sig til præsidentembedet i 2012, var det på ny Gortjakov, han fremdrog. I en af de artikler, der i starten af 2012 opstillede Putins valgprogram via Ruslands presse, blev Gortjakovs slagord brugt til at forklare, hvordan Rusland nu skulle samle sig og gå fremtidens udfordringer i møde efter de foregående årtiers svækkelser.⁴⁵

Det Rusland, Putin vil samle, er russernes Rusland. Her er det vigtigt ikke at misforstå, hvad “russere” omfatter for Putin og Ruslands elite. “Russere” skal ikke i denne sammenhæng blot forstås som en eksklusiv, etnisk kategori, som man kun kan tilhøre, hvis man er født som russer. Gentagne gange har Putin hyldet det multinationale Rusland, og der er ikke grund til at tvivle på hans og regeringens interesse heri. Blandt Ruslands elite har man gennem det seneste årti kunnet finde fremtrædende ikke-russiske politikere såsom den mangeårige chefideolog Vladislav Surkov (angiveligt født Aslanbek Dudajev⁴⁶ i Tjetjenien) eller tataren Rasjid Nurgalijev, som var Ruslands indenrigsminister i ti år.

Dermed ikke sagt, at Putin har ignoreret de etniske russere som gruppe. I hans valgprogram fra 2012 ser Putin dette folk og dets kultur som samlingspunkt for alle folkeslag og ideer i landet. Nye historiebøger skal, hvis det står til Putin, vise, at de etniske russere var ansvarlige for, at middelalderens rus blev til det russiske imperium, at de etniske russere videreførte landets vigtigste traditioner ind i Sovjetunionen, og at de etniske russere nu igen skal sikre Ruslands sammenhæng og styrke i Vestens nye verdensorden. Dette gøres ved hjælp af russisk sprog og kultur eller med finansiell støtte og opmærksomhed til ikke-russiske folkeslag og områder, som det til dels har været tilfældet i forbindelse med den nylige vinterolympiade i det nordlige Kaukasus.⁴⁷

Så vidt, så fordrageligt. Inden for Den Russiske Føderations grænser har Putins vision for et etnisk russisk-ledet Rusland for det meste kunnet forfølges uhindret. Men visionen er også del af hans udenrigspolitik, og Ruslands elite har vist bekymring for etniske og ikke-etniske russeres forhold i udlandet. Efter at Janukovytsjs styre først vaklede og siden væltede i Ukraine, er der dukket mange historier op i Ruslands medier og blandt Ruslands politikere om, hvordan den politiske opposition i Ukraine er gennemsyret af vestukrainske nationalister og nynazister med had til alt russisk.⁴⁸ Ruslands besættelse og annektering af Krim er blevet gennemført med åben reference til, at halvøens russere skal beskyttes mod ukrainsk had. Og som nævnt er russere her netop en kategori, som andre folkeslag kan tilslutte sig – enhver, der ønsker det, kan i Ukraine og andetsteds påkalde sig Ruslands beskyttelse som Ruslands landsmand. Men netop denne åbenhed er foruroligende med hensyn til Putins støtte til russere i udlandet, for hvis enhver kan kalde sig russer, kan Putin ignorere, eller ligefrem bekæmpe, dem, der vælger ikke at tage del i hans projekt. Og det er ikke mindst for at kunne bekæmpe sådanne sabotører, at Putin søgte og fik parlamentets støtte til at forsvare sine landsmænd i Ukraine og andre steder, hvor disse måtte befinde sig.⁴⁹

Støtten til landsmænd uden for Den Russiske Føderations grænser er et emne, som Ruslands regering ofte er vendt tilbage til. Dmitrij Peskov, Putins talsmand, har bekræftet Putins påstand om, at Rusland nu vil beskytte ikke blot sine statsborgere, men også alle russisktalende.⁵⁰ Et sådant løfte giver et ildevarslenende skær over Putins mangeårige planer om at sprede russisk sprog og kultur i udlandet. Planerne søges langtfra altid gennemført med magt. Organisationen Russkij Mir, der blev dannet i 2007 for at promovere Ruslands kulturelle styrke i verden, har i nogen grad haft held til at opnå sine mål i kraft af sit meget energiske lederskab og generøse budget. Organisationens navn kan oversættes til *Den (etnisk) russiske verden* eller *Den (etnisk) russiske fred*, og det er let at betragte den som middel til et *pax russicum* –

en mellemfolkelig forståelse under etnisk russisk lederskab – i hvert fald i det postsovjjetiske område. Men det er sigende, at Russkij Mir med sit navn og virke åbenlyst blander eksklusive (etniske) og inklusive (sproglige og kulturelle) forståelser af, hvad der gør individer til russere.⁵¹ En sådan blanding har man i 2014 også kunnet se hos Putin. I marts talte han om, at Krim hører sammen med Rusland, at Rusland med sin annektering af Krim blot tager halvøen tilbage i den etnisk russiske verden, hvor den historisk hører hjemme – og at det sydøstlige Ukraine for øvrigt også har sin historiske plads i en stat, der altså er defineret som etnisk russisk (*russkij*) og ikke som multietnisk (*rossijskij*).⁵²

Til dels viser Putin nok simpelthen sin forvirring over begreber, der ikke altid har været klart defineret i Rusland. Men præsidenten ved, at der blandt etniske russere – ikke mindst blandt Ruslands politiske opposition – findes mange tilhængere af en mere eksklusiv russisk nationalisme eller endog af russiskbaseret racisme. Aleksej Navalnyj, en russisk oppositionspolitiker, der til tider er meget populær i Vesten, har ved visse lejligheder behandlet kaukasiske folkeslag med ord og handlinger, der grænser til racisme.⁵³ Navalnyjs slogan, “Hold op med at fodre Kaukasus”, blev i starten af 2012 støttet af 59 % af de adspurgte i meningsmålinger i Rusland og fik 65 % støtte sidst på året i 2012.⁵⁴ De senere år har fremtrædende intellektuelle og mediepersoner desuden dannet organisationer, der angiveligt bekæmper trusler mod såvel Rusland som de etniske russere og, i et tilfælde, benyttet sig af navnet Florian Geyer til minde om en af Nazi-Tysklands SS-divisioner.⁵⁵

Racistiske og diskriminerende bevægelser og slogans kan derfor siges at have en vis gangbarhed i dagens Rusland. Alligevel må det igen understreges, at Putin og hans støtter ikke aktivt prøver at styrke racisme, hvis tilstedeværelse i Rusland måske også er for nedadgående i sin voldelige form.⁵⁶ Russiske statsmedier har brugt Navalnyjs udtalelser om ikke-russiske folkeslag til at få ham til at fremstå som racist for Vesten. Og når Navalnyj taler for at om-danne Rusland til en enhedsstat i stedet for den blanding af etniske og ikke-etniske republikker, som landet nu er,⁵⁷ passer den ide glimrende ind i regeringens planer om et centralstyret, men multinationalt, Rusland. Navalnyj selv har de senere år nedtonet mange af sine etnisk betingede kommentarer til fordel for kampen mod korruption – et meget populært emne blandt alle befolkningsgrupper i Rusland.

Putin selv har ikke brug for at skubbe folk fra det nordlige Kaukasus væk, for Ruslands regioner i det område ledes i dag lokalt af regimer, der støtter Ruslands elite. Det fremgik for eksempel i forbindelse med Ruslands parlamentsvalg i 2011, hvor 99,5 % af Tjetjeniens be-

folkning angiveligt stemte på regeringspartiet ved et valg, der i denne republik havde en stemmeprocent på netop 99,5 %.⁵⁸ Men hvis racisme ikke direkte hjælper magthaverne i dagens Rusland, kan det samme ikke siges om opdelingen af landets befolkning i “dem” og “os”. Ruslands elite har således under Putin og Medvedev haft et vist held med at opbygge en nationalfølelse blandt Ruslands borgere, der er patriotisk, har Ruslands stat og Ruslands styre som sin største værdi og i visse subkulturer er militant, men ikke umiddelbart racistisk.⁵⁹

Hvis glorificeringen af Rusland og af Ruslands elite blot har til formål at holde regimet ved magten, er der ikke megen grund til at omtale den her. Men Ruslands patriotisme har, som nævnt, en fascistisk tendens, der behandler staten og dens russiskhed som totemmer, der ikke må angribes eller betvivles. Og netop det patriotiske forsvar af Rusland har medført spændinger i forholdet til Vesten, når Vesten har klaget over overgreb på menneskerettighederne i Rusland. Spændingerne skyldes til dels, at Vesten har haft svært ved at forstå, at det, når Ruslands elite har forbrudt sig mod individers menneskerettigheder, ofte skete som et symbolladet forsvar af ideen om det russiske Rusland. Medlemmer af punkgruppen Pussy Riot blev for eksempel ikke dømt for at have fornærmet Putin; de blev dømt for blasfemi i en retssag, som efter alt at dømme blev fremskyndet af en af statens vigtige ideologiske grundpiller, nemlig den russisk-ortodokse kirke.⁶⁰ Sergej Magnitskij, revisor for investeringsfirmaet Hermitage Capital Management, blev efter alt at dømme slået ihjel, fordi han anklagede højtstående russiske embedsfolk for tyveri. Men den efterfølgende posthume retssag og dom mod Magnitskij var et ritual – en afstraffelse af mindet om den, der havde sat sig op mod medlemmer af eliten og dermed mod Rusland.⁶¹

Angreb på eksisterende og mulige “forrædere mod Rusland” er taget til og blevet mere systematiske i de senere år. Fra 2012 har NGO’er i Rusland været tvunget til at lade sig registrere af staten, hvis de får midler fra “udenlandske agenter” og udøver “politisk virke” – udtryk og bestemmelser, der bringer mindelser om Sovjetunionen.⁶² Og fra det russiske imperiums dage opstod ideen om at få kosakker, århundredgamle støtter af den russiske centralmagt, til at hjælpe politiet med at holde ro og orden under vinterolympiaden i Sotji – og til at piske medlemmer af Pussy Riot (eller til at uddrive styrets onde ånder, om man vil), da sidstnævnte forsøgte sig med en optræden i byen.⁶³ Ruslands forbud mod “propaganda til fordel for homoseksualitet” kan ses i samme ånd – som et forsøg på at beskytte Ruslands historiske traditioner mod udefrakommende upassende indflydelse eller ligefrem som en form for vaccination af Ruslands befolkning.⁶⁴

Som man kunne forvente, er samlingen omkring Rusland som patriotisk totem blevet mere markant under krisen i Ukraine. Annekteringen af Krim nyder bred opbakning blandt Ruslands befolkning, der langt overvejende ser indbyggerne på Krim som en naturlig del af det etnisk russiske fællesskab. Vestens modstand mod annekteringen har ikke gjort meget for at ændre denne holdning. Mange af de sanktionsramte i den russiske elite ser endog sanktionerne som et ærefuldt tegn på, at de har gjort deres pligt over for Rusland, som hævdede af Vladimir Jakunin, Putins gamle ven og formand for de russiske jernbaner.⁶⁵ En sådan holdning er nok også politisk gavnlig i Rusland, for Putin selv har sagt, at alle patriotiske russere skal holde deres penge i Rusland – en ide, som regeringsmedlemmer og oligarker fornuftigt udtrykker enighed i – og for nylig har Medvedev udsendt et dekret om, at offentligt ansatte skal køre i russiske biler. En bil produceret i Rusland skal efter planen være klar sidst i 2014.⁶⁶

Det er måske ikke så ildevarslende, at Ruslands regering på en sådan lidt hårdhændet måde prøver at støtte sin hjemlige industri og sine industribaroner. Men støtten til Rusland og russerne er kun én side af patriotismen. For dem, der kritiserer Rusland og den russiske stat – i Ukraine og andetsteds – venter der problemer. Russiske medier har truet med at melde dem, der er imod Ruslands indblanding i Ukraine, til politiet. Fra det statsstøttede universitet MGIMO (kendt for uddannelsen af Ruslands diplomater) blev Andrej Subov i marts 2014 fyret fra sin stilling som underviser. MGIMO har ikke lagt skjul på, at Subovs sammenligning af Ruslands annektering af Krim og Nazi-Tysklands annektering af Østrig var årsag til fyringen. MGIMO udtalte direkte, at Subov med sine udtalelser havde vakt harme og modvirket Ruslands udenrigspolitiske kurs.⁶⁷ Ruslands elite forsøger nu at forhindre, at sådanne “undergravende” tendenser kan sprede sig i landet. Putin har givet statsinstitutioner ordre til at skrive grundbøger i historie, der viser Ruslands udvikling – under det etnisk russiske banner, forstås – uden modsætninger og tvetydigheder.⁶⁸ Med et lignende formål gjorde Rusland det i maj 2014 ulovligt at undergrave ”mindet om begivenhederne i Anden Verdenskrig”.⁶⁹

Hvad har alt dette at gøre med Ruslands udenrigspolitiske tænkning? En hel del, for hvis Ruslands elite i stigende grad opfører sig på en måde, der kan ses som undertrykkende eller ligefrem fascistisk, vil forholdet mellem deres Rusland og et Vesten, der bekender sig til liberale værdier, i de kommende år lide under manglende gensidig forståelse og dermed manglende tillid. Mere umiddelbart har Ruslands officielle ideologi betydning for, hvordan landet opfører sig i udlandet. Hvis Ruslands statsideologi præges af ubetinget loyalitet til staten, korporatisme, patriotisme med chauvinistiske træk, søgen efter hæder for staten og muligvis ekspansion i nærområderne, har vi et Rusland, der i Ukraine, i Østersøområdet, i Arktis og andet-

steds foretrækker merkantilisme frem for privat initiativ, uni- eller måske bilateralisme frem for internationale institutioner og indsamling af selvbestaltede “russere” frem for sameksistens mellem folkeslag. Sådanne mål er langt fra altid egnede til at forlige Rusland med Vesten.

3.3 Retfærdighed

Nu er det ikke sådan, at Ruslands elite ønsker at forlige sig med Vesten, så længe eliten mener, at Rusland bliver behandlet som et andenrangsland. Men Ruslands elite er ikke bare utilfreds med Vestens dominans. Den har også planer for, hvordan Rusland kan omforme verden i en mere retfærdig retning – i hvert fald mere retfærdig for Rusland. Ruslands elite har tidligere officielt forsøgt at skabe en sådan retfærdighed ved at tale for og fremme international ret og internationale normer. Dette er til dels stadig tilfældet – om end en mere ildevarslenende tendens til at søge retfærdighed med magt nu viser sig blandt Ruslands elite. Men dette er en relativt ny tendens. Tidligere, i takt med at Vesten i stigende grad har involveret sig militært i Mellemøsten, har man i Moskva ønsket at fremstille Rusland som pragmatisk og tolerant – for eksempel ved at agere mægler i Syrien. Og hvor Vesten har været fortalere for en internationalt frigjort kapitalisme, der kollapsede i en verdensomspændende finanskrisen, kunne Putin i 2011 tilbyde Rusland som en af garantierne for en beskyttelse af den internationale finansverden mod vestlige “parasitter”.⁷⁰

At fremstille Rusland som en pålidelig, rimelig stat har før passet fint til Ruslands elites overordnede mål om at fremme en multipolær verden. Multipolaritet som udenrigspolitisk mål har været fremhævet af Ruslands elite lige siden Sovjetunionens sammenbrud. Ruslands egne udenrigspolitiske koncepter har konsekvent haft multipolaritet som et hovedmål;⁷¹ i udenrigspolitiske forhold kom dette for alvor til udtryk i Den russisk-kinesiske fælleserklæring om den multipolære verden og dannelsen af en ny verdensorden fra 1997, der blev stadfæstet af Putin i 2005.⁷² Sidenhen har Kinas stigende internationale indflydelse muligvis gjort en del for at bevæge verden i retning af multipolaritet,⁷³ men en sådan verden vil naturligvis kun være retfærdig fra et russisk synspunkt, hvis Rusland er en af polerne.

For at opnå en sådan position har Rusland til dels søgt at skabe internationale institutioner, som, håber man, vil ændre internationale relationer til Ruslands fordel. Rusland har ikke mindst søgt at få del i Kinas fremdrift. Regionalt er dette for eksempel kommet til udtryk gennem SCO (Shanghai Cooperation Organisation), en militær organisation, der indbefatter Rusland, Kina og fire centralasiatiske postsovjetske stater. Af større international betydning

er nu nok Putins ovennævnte ønske om at skabe en ny finansorden. Dette mål er blevet flittigt diskuteret i BRICS – organisationen, som Rusland dannede i 2010 med Brasilien, Indien, Kina og Sydafrika – hvor de øvrige medlemmer også ønsker at udfordre Vestens dominans.⁷⁴ Og i sommeren 2014 blev landene i BRICS enige om at oprette en udviklingsbank med 100 milliarder dollars i startkapital, der skal støtte infrastruktur-projekter i udviklingslande, og en reservefond, også med 100 milliarder dollars, der skal hjælpe lande med at modstå kortvarige likviditetsproblemer.⁷⁵ Dette er Ruslands hidtil mest åbenlyse udfordring af den internationale finansorden, som med Verdensbanken, Den Internationale Valutafond (IMF) og lignende institutioner i årtier har været domineret af Vesten.⁷⁶

Det er endnu for tidligt at sige, hvor succesfuldt BRICS-initiativet vil være. Men det er nævneværdigt, at Rusland nu er enedes om et langvarigt, omfangsrigt internationalt projekt med flere af verdens regionale stormagter. Og dette kunne give håb om, at Ruslands elite fremover ville benytte internationalt samarbejde til at søge retfærdighed for Rusland også i sit europæiske nærområde, hvis ikke det var, fordi Ruslands planer for multilaterale institutioner i Europa – den region, Ruslands elite i særdeleshed ønsker at påvirke – ikke har haft megen succes. Medvedevs ide om en europæisk sikkerhedstraktat fra 2009 er et eksempel herpå. Efter krigen mod Georgien i 2008 ønskede Ruslands elite at undgå yderligere udvidelser af NATO og at sikre Ruslands plads i det europæiske sikkerhedssystem (som man samtidig håbede at skubbe amerikanerne ud af). Medvedevs traktat havde juridisk bindende regler og procedurer for beslutningstagning og kunne være blevet udviklet til en fungerende institution.⁷⁷ Det skulle måske ikke være kommet som en overraskelse for Ruslands elite, at Vesten ikke var klar til at ændre NATO og kontinentets andre sikkerhedsstrukturer til Ruslands fordel blot et år efter krigen i Georgien, men Ruslands elite tog ikke den kortfattede afvisning fra Vesten let og har sidenhen undladt for alvor at forsøge sig i Europa med multilaterale samarbejdsinitiativer inden for militær sikkerhed.

Ruslands elite har naturligvis også haft andre planer for samarbejde i Europa. Energisamarbejdet med EU fremhæves ofte af Ruslands elite som et eksempel på, hvordan stormagter burde samarbejde. Imidlertid har Ruslands og EU's eliter fundet det svært at stole på hinanden som stabile samarbejdspartnere. Ruslands elite vil helst have mangeårige kontrakter, der garanterer Ruslands status som energileverandør og -transportør til EU i årtier. EU, derimod, har i stigende grad talt om at skaffe sig andre energikilder, ikke mindst efter at Ruslands leverancer blev holdt tilbage på grund af uenigheder mellem Rusland og Ukraine i 2006 og 2009. Den nuværende krise i Ukraine har øget denne mistillid. Udmeldinger fra Ruslands energi-

firmaer lægger for det meste stadig vægt på, at Ruslands energisalg til EU har en lang, stabil fremtid, men Putin har gentagne gange nævnt, at Rusland kan eksportere mere af sin naturgas til Asien, og at flere europæiske lande slet ikke ville kunne klare sig uden russisk energi.⁷⁸ Putin har en pointe, som sagerne står i dag, men hele formålet med energisamarbejdet var for Rusland jo at bruge energi til at give Rusland endnu en mulighed for at vise sin pålidelighed og dermed blive behandlet som en international stormagt. Og her hjælper det ikke at vende Europa ryggen, selvom Putin og Ruslands oligarker såsom Gennadij Timtjenko har ret i, at Østasien som energimarked har et stort potentiale.⁷⁹ Rusland indgik i den forbindelse for nylig en langsigtet, omfattende energiaftale med Kina, men de detaljer, der er blevet offentliggjort om aftalen, giver indtryk af, at Kina høster langt den største gevinst af aftalen.⁸⁰ Værre endnu: Ruslands elite har aldrig ønsket at se deres land som en stormagt i Asien. Ruslands elite må derfor frygte, at rollen som olie- og naturgasleverandør til Kina er en blindgyde for forsøget på at sikre Rusland sin retfærdige plads som global stormagt.

Rusland behøver selvfølgelig ikke at være en stormagt i enten Europa eller Asien. Landet kan være en eurasiske stormagt med et ben i begge lejre – en ide, som i århundreder har nydt opbakning i Rusland.⁸¹ Putin har en vis sympati for eurasianisme som vejen til retfærdighed for Rusland og har i den forbindelse lagt stor vægt på multilateralt økonomisk samarbejde i det postsovjetiske område. Det seneste eksempel herpå er Den Eurasiske Økonomiske Union, som Putin allerede i 2011 beskrev som en kommende pol i en multipolær verden. Unionen skal fremme medlemmernes⁸² velstand og desuden give dem bedre mulighed for europæisk integration. Sagde altså Putin, som aldrig rigtig forklarede, hvordan integrationen med Europa skulle finde sted.⁸³ At Putin i det hele taget var nødt til at lokke med europæisk integration, giver også indtryk af, at Rusland selv i sit nærområde ikke finder det let at konkurrere med Europa. Og sidenhen har Ukraines demonstrationer og regimeskifte i 2013-14 på baggrund af Ruslands elites forsøg på at få Ukraine tættere knyttet til Den Eurasiske Økonomiske Union (og fjernere fra EU) sandsynligvis givet dødsstødet til ideen om samarbejde mellem EU og Den Eurasiske Økonomiske Union. Sidstnævntes udvikling er efterhånden næsten stillestående.⁸⁴ I marts 2014 sagde Peskov, Putins talsmand, ganske vist, at Krims tilslutning til Rusland viste, hvordan Rusland som det historiske moderland ville tiltrække nabolandene med løfter om sikkerhed og velstand;⁸⁵ men det er en tese, som borgerkrigen i Ukraine og Ruslands efterfølgende økonomiske problemer ikke har gjort meget for at fremme.

Da Ruslands elite således har haft problemer med at fremme deres internationale status gennem militære og økonomiske institutioner, har opmærksomheden i Moskva til tider rettet sig

mod kultur og sport. Som tidligere nævnt har Putin brugt organisationen *Russkij mir* til at fremme Ruslands kulturelle og sproglige profil i udlandet, og med vinterolympiaden i 2014 i Sotji satsede Ruslands elite på at fremme landets profil ved hjælp af sport. Økonomiske interesser har sandsynligvis også spillet en rolle i forbindelse med Ruslands elites glæde over olympiaden, men der var en reel tro blandt eliten på, at en succesfuld vinterolympiade kunne give Ruslands internationale profil et kraftigt skub fremad.⁸⁶ Putin selv hævdede i 2011 optimistisk, at Rusland blev tildelt begivenheden, fordi det internationale samfund nu satte pris på et stærkt og uafhængigt Rusland, der ikke var bange for at føre sig frem.⁸⁷

Vinterolympiaden gik da også på mange måder glimrende for Rusland. Rusland og landets befolkning viste sig generelt som storartede, effektive værter, og landets atleter sørgede endog for en pæn medaljehøst. Men succes i sport giver ikke vedvarende international prestige, og vinterolympiadens fortrin er blevet overskygget af den ene kontrovers efter den anden. Først var der spørgsmålet om homoseksuelles rettigheder⁸⁸ – en debat, som Putin hurtigt ville have kunnet lægge låg på, hvis ikke diskrimineringen af homoseksuelle som beskrevet ovenfor var viklet tæt ind i den russiske, konservativ-patriotiske statsdannelse. Desuden var der de nævnte bøller i kosakkostume, der tæskede unge kvinder foran verdenspressens kameraer. Og endelig, naturligvis, kom Ukraine-krisen rullende ind over olympiaden med en timing så uheldig, at Putin allerede tidligt under legene hævdede, Vesten bevidst havde ønsket at sabotere olympiaden lige fra starten.⁸⁹

Kontroverserne omkring vinterolympiaden viste endnu en gang Ruslands elite, at deres land ikke ville finde det let at blive en international stormagt med institutionelle midler baseret på samarbejde. Og det har sidenhen virket, som om Ruslands elite nu prøver at se, om mere håndfaste midler, eller ligefrem trusler, kan sikre landets internationale betydning. I februar 2014 sendte Rusland et skib fra sin efterretningstjeneste på besøg i Cuba, og Sergej Sjojgu, Ruslands forsvarsminister, planlægger øget tilstedeværelse for Rusland i Mellem- og Sydamerika, USA's nærområde.⁹⁰ Ruslands maritime tilstedeværelse i nærheden af USA medførte ikke den store vestlige reaktion. Derfor var det muligvis et forsøg på at få Vestens opmærksomhed, der i marts 2014 fik Dmitrij Kiseljov, russisk tv-vært nyligt udnævnt som leder af det statsstyrede nyhedsagentur Rossija Segodnja, til for åben skærm og med paddehattesky som baggrundsbillede at minde amerikanerne om, at Rusland som det eneste land i verden kan omdanne USA til radioaktiv aske.⁹¹ Nu er Kiseljov ganske vist ikke medlem af regeringen, men det er svært at forestille sig, at hans initiativ ikke som minimum havde stiltiende støtte fra staten.

Selvom der ikke er grund til at antage, at Rusland er parat til atomkrig, kan landet stadig til-
tvinge sig international indflydelse på regionalt niveau. Borgerkrigen i det østlige Ukraine er
det klareste eksempel herpå.⁹² Allerede i marts 2014 gjorde russiske politikere, for eksempel
Leonid Slutskij fra Statsdumaen, det klart, at retfærdig beskyttelse af russere på Krim og an-
detsteds i Ukraine er vigtigere, end hvad en eller anden international lov siger.⁹³ Og annekter-
ingen af Krim – den første militære erobring af europæisk territorium siden Anden Verdens-
krig – er det tydeligste eksempel på Ruslands elites fokus på retfærdighed frem for lov og
orden.⁹⁴

Ruslands elite forsøger at præsentere annekteringen af Krim som sammenlignelig med Ve-
stens handlinger. Hvis ikke Putin taler om, hvordan NATO greb ind i Kosovo, siger uden-
rigsminister Lavrov, at Krim for Rusland betyder mere, end Falklandsøerne gør for Storbri-
tannien.⁹⁵ Det vil derfor kun være retfærdigt, hvis Rusland forsvarede Krim mod fremmede
magter. At en sådan “fremmed magt” i skikkelse af Ukraine har haft suveræniteten over Krim
siden 1992 – og at Rusland gentagne gange formelt har bekræftet sin støtte til Ukraines terri-
torielle integritet⁹⁶ – påvirker ikke Lavrovs argument, for sagen drejer sig jo netop ikke om
love og traktater, men om Ruslands historiske ret til Krim og til indflydelse andre steder i
nabolandene.

Og Ruslands elite har i dag en vis mulighed for at tiltvinge sig en sådan indflydelse. Ruslands
økonomi har, som tidligere påpeget, en række problemer, der må forventes at være ved også
efter krisen i Ukraine. Men Putins tid ved magten har nu alligevel styrket Rusland på nogle
punkter. I 2000, da Putin første gang blev præsident, udgjorde Ruslands statsgæld 51 % af
bruttonationalproduktet (BNP); i 2014 udgjorde den 3 %. Rusland har i dag en national vel-
færdsfond til længerevarende udvikling samt en reservefond, der, selv efter at den globale
finanskrise i 2008 ramte Rusland, stadig var på 85 milliarder dollars i august 2013. Tilmed
oplevede Rusland for første gang i 2012, at befolkningstallet steg – ikke meget, men det var
en velkommen forandring efter tyve år med stadig dalende befolkningstal.⁹⁷

Med sådanne ressourcer kan Ruslands elite genvinde noget af den historiske retfærdighed,
som Lavrov og andre søger. Rusland var ifølge Verdensbanken verdens ottendestørste øko-
nomi i juni 2014 og den fjerdestørste i Europa efter Tyskland, Frankrig og Storbritannien.⁹⁸
En sådan økonomi må have en tilsvarende hær, og i 2012, under optakten til sin valgsejr som
præsident, lovede Putin alskens våben og andet udstyr til Ruslands militær i løbet af det næste
tiår. Under Medvedev fra 2008 til 2012 gik Ruslands årlige militærbudget fra 50 milliarder

dollars til 91 milliarder dollars – Putin planlægger et budget på 128 milliarder dollars i 2020, hvilket af Rusland beregnes til at udgøre 3,2-3,7 % af den tids BNP. Ruslands militære udgifter vil selvfølgelig stadig være en del mindre end USA's militære udgifter (som i 2012 udgjorde 683 milliarder dollars) og nok også Kinas (166 milliarder dollars i 2012).⁹⁹ Men med tanke på, at NATOs europæiske medlemslande generelt har skåret ned på deres militære udgifter de senere år,¹⁰⁰ skal Ruslands militære oprustning ikke undervurderes.

Men hvad vil Ruslands elite så mere konkret bruge alle deres nye våben til ud over at sikre Ruslands såkaldte historiske ret i Ukraine og andre nabolande? Nu, da Ruslands initiativer til nye internationale organisationer er faldet bort, er Ruslands elite i vildrede med hensyn til, hvordan Rusland kan styrkes uden for det postsovjetiske område. Hvis Ruslands elite skal fremme landets internationale position med magt, har Rusland naturligvis en historisk tradition for stormagtskrig at falde tilbage på. For borgerne i Rusland er sejren i Anden Verdenskrig stadig den vigtigste begivenhed i det tyvende århundrede; den holdning deltes i 1998 af 70 % af de adspurgte i meningsmålinger og i 2011 af 90 %.¹⁰¹ Historiebøger, der forsvarer Josef Stalins politik før og under krigen, dukker hyppigt op.¹⁰² Men Ruslands elite ønsker ikke og forventer ikke en ny storkrig og har derfor stadig mindre at bruge minderne til i praktisk henseende. Ligeledes har Rusland et af verdens største atomvåbenlagre, men atomvåben er kun praktisk brugbare i meget specifikke militære scenarier. Hvis Ruslands elite skal leve op til den messianistiske tradition, som har stået stærkt i landet i århundreder,¹⁰³ og som i 2013 fik Putins daværende strategiker Surkov til at kalde sin chef for en frelser,¹⁰⁴ må Rusland derfor have et mere fleksibelt magtapparat til at tiltvinge sig indflydelse i udlandet. Eliten kan i indenrigspolitisk forstand benytte sig af ideologer som Aleksandr Dugin, der i Rusland har opnået en fremtrædende position¹⁰⁵ ved at præsentere Rusland som leder af en konservativ mission i verden.¹⁰⁶ Men Dugins holdninger vil aldrig blive populære i Vesten, hvor Ruslands elite i stedet er parat til at tiltvinge sig indflydelse. Hvordan dette praktisk forløber i Østersøregionen og i Arktis, fremgår af de følgende kapitler.

4. Rusland og Østersøregionen¹⁰⁷

Rapporten har beskrevet tre fokuspunkter, der i dag har betydelig indflydelse på udenrigspolitisk tænkning i Rusland. I dette kapitel analyseres Ruslands elites opfattelser af Østersøregionen set gennem den prisme, der er dannet af fokuspunkterne Revanche, Russere og Retfærdighed. Kapitlet er opdelt i fire emner, der i dag i særlig grad er betydende for Ruslands akti-

vitet i Østersøregionen. Rapportens valg af emnerne NATO, militær aktivitet og Kaliningrad, økonomiske forhold og russiske mindretal i Baltikum er baseret på en omfattende konsultation af primærkilder fra Rusland.

4.1 NATO

Fra starten af Putins tid som præsident har Ruslands elite været bekymret over NATOs militære pres i Østersøregionen, for eksempel fremhævet i flådedoktrinen fra 2001.¹⁰⁸ De stater, der blev medlem af NATO, måtte regne med at blive betragtet som modstandere af Rusland, hvilket for eksempel i Polens tilfælde efter landets indtræden i NATO blev markeret ved, at Rusland fra 2005 genindførte en nationaldag, der fejrer Ruslands sejr over Polen (og Vesten) i det 17. århundrede.¹⁰⁹ Rusland har i begrænset omfang kunnet samarbejde med NATO, for eksempel i forbindelse med det nordlige distributionsnetværk, der fra Letland har sendt vestlige forsyninger gennem Rusland til tropper i Afghanistan.¹¹⁰ Men fælles interesser i Afghanistan ændrer ikke ved, at NATO og dets medlemmer af Ruslands elite stadig ses som den vigtigste ydre trussel mod Rusland.¹¹¹ I 2013 trænede Rusland i øvelsen Sapad-13 således bekæmpelse af baltiske "terrorister" (dvs. NATO-medlemmer), og NATO svarede igen i Baltikum og Polen med en af de største øvelser, organisationen havde haft i årevis.¹¹² Rusland har også gennemført øvelser mod det neutrale Sverige, fra hvis luftrum NATO har skullet afskrække nærgående russiske jagerfly.¹¹³ Rusland har længe villet forhindre, at Sverige (og Finland) kommer i NATO, der for Ruslands elite allerede har for mange tropper og udstyr nær Rusland.¹¹⁴ Men på baggrund af Ukraine-krisen diskuterer Sverige og Finland nu NATO-medlemskab, mens Rusland har måttet tilbagekalde sin øverste militære repræsentant i NATO til konsultationer, efter at sidstnævnte organisation har suspenderet samarbejdet med Rusland.¹¹⁵

Spændingerne mellem Rusland og NATO er således vokset betydeligt i Østersøregionen. Denne udvikling var ikke uundgåelig. Da Putin igen blev præsident i 2012, var han som nævnt villig til at fortsætte samarbejdet med NATO om Afghanistan, om end han regnede organisationen for en efterladenskab fra Den Kolde Krig.¹¹⁶ Men Putin vil have garantier for, at NATO ikke foretager yderligere udvidelser i Ruslands nærområde. Uden disse garantier er Putin klar til at modstå NATOs vækst med militær opbygning i Rusland.¹¹⁷ Putin har i forlængelse af dette sagt, at annekteringen af Krim til dels er motiveret af ønsket om at holde NATO-tropper ude fra Sevastopol,¹¹⁸ som NATO i årevis har afholdt militærøvelser i nærheden af. Mere generelt frygter Putin, at NATO kunne have overtaget Ukraine og opstillet sine våben langs Ruslands grænser¹¹⁹ – en frygt, der i princippet også kan blive relevant for Øster-

søregionen. Måske kan forholdet forbedres. Putin har vist utilfredshed med Anders Rasmussen, NATOs tidligere generalsekretær, som Putin beskyldte for hemmeligt at optage private samtaler, hvorimod Putin har hilst NATOs nuværende generalsekretær, Jens Stoltenberg, velkommen.¹²⁰

Selv under Stoltenberg vil NATO dog ikke få accept fra Ruslands elite til at øge sin permanente tilstedeværelse i Central- og Østeuropa. Før borgerkrigen i det østlige Ukraine for alvor begyndte, sagde Lavrov, at han forventede, at NATOs aktiviteter i Østeuropa fortsat ville overholde eksisterende aftaler med Rusland.¹²¹ I særdeleshed ser Lavrov tilstedeværelsen af permanente NATO-styrker i Østeuropa som uforenelig med basisaftalen mellem Rusland og NATO fra 1997.¹²² Lavrov har endvidere anklaget NATO for at benytte krisen i Ukraine til at tiltrække nye medlemmer, som organisationen så kan beskytte mod en imaginær russisk trussel. En sådan anklage er naturligvis særligt faretruende, hvis Ruslands elite kan benytte NATOs “manglende overholdelse” af internationale aftaler til at give Rusland lov til at bryde aftaler, når dette er belejligt. Lavrov er også klar til at beskylde de baltiske stater, Polen og andre østeuropæiske lande for med krav om NATO-ressourcer at trække NATO ind i utilsigtet konflikt med Rusland.¹²³ Forsvarsminister Sjojgu har på samme vis advaret om, at flere NATO-øvelser og -tropper i Østersøregionen kan give Rusland mere grund til at frygte NATOs hensigter og dermed yderligere skade parternes forhold, også i Ukraine.¹²⁴

Valerij Gerasimov, leder af Ruslands generalstab, mener ligeledes, at NATOs optrapning i Østersøområdet før og under Ukraine-krisen vil føre til generel europæisk usikkerhed i de kommende år.¹²⁵ Gerasimov har truet med, at hans styrker vil modsvare NATOs skridt.¹²⁶ Præcis hvad Ruslands militær vil gøre, virker endnu lidt usikkert; vigtigere er det, at Ruslands militære og politiske elite ser NATOs aktivitet i Østeuropa som aftalebrud. Som Vladimir Titov, Ruslands viceudenrigsminister, har antydnet, kan Rusland som modtræk bryde sine aftaler med NATO – i Østersøregionen eller andetsteds.¹²⁷ Snak om en ny kold krig er nu hyppig blandt russiske politikere og embedsmænd. Aleksandr Lukasjevitj, talsmand for Ruslands udenrigsministerium, tolker for eksempel NATOs suspendering af samarbejdet med Rusland som starten på en ny kold krig.¹²⁸ Efter at Aleksandr Grusjko, Ruslands udsending i NATO, i marts 2014 ikke havde held til at overbevise NATO om Ruslands legitime hensigter i Ukraine, var det ligeledes NATOs koldkrigstænkning og dobbeltstandarder, der blev kritiseret i Rusland.¹²⁹ Men i modsætning til under Den Kolde Krig indbefatter NATO nu Baltikum, Polen, og – som fremhævet af Ruslands viceforsvarsminister Anatolij Antonov – et Tyskland, der i forbindelse med Ukraine-krisen grundet pres fra Vesten ikke længere er parat til at sam-

arbejde med Rusland.¹³⁰ Ruslands elite ser derfor i stigende grad Rusland som trængt tilbage af et udvidet og derfor styrket NATO.

For Ruslands elite har balterne i årevis været kendetegnet ved, og fordømt for, deres entusiastiske støtte til NATO. Tyskland kædes i Rusland endnu til dels sammen med Anden Verdenskrig, og Polen regner man i Rusland i dag for et af de lande, der er mest fjendtligt indstillet over for Rusland.¹³¹ Dette er ikke nødvendigvis NATOs skyld, men, som analytikeren Trenin har påpeget, er skaden måske allerede sket, efter at især NATO-udvidelsen i Baltikum gjorde det klart for Ruslands elite, at landet ikke kunne blive en del af en fælleseuropæisk sikkerhedsstruktur.¹³² Hvis Rusland ikke er inde i varmen – og hvis NATO ses som skyldig i at bryde aftaler, der ifølge Ruslands elite helt skulle have forhindret NATO i at flytte ind i det postkommunistiske område¹³³ – har Ruslands elite i fremtiden ingen grund til at samarbejde med NATO. For at sikre Ruslands position i Østersøregionen har nogle analytikere i Rusland foreslået et tættere militærsamarbejde med Finland.¹³⁴ Men med Finlands, og Sveriges, seneste debatter om medlemskab af NATO som garanti mod eventuel russisk aggression virker Ruslands isolation, og frustration, i Østersøregionen stadig mere sandsynlig.

4.2 Militær aktivitet og Kaliningrad

Hvis Rusland ikke kan forhindre NATO i at udvide sin infrastruktur, tilstedeværelse og medlemskreds i Østersøregionen, må Rusland optrappe sine egne militære aktiviteter i området. Her spiller Kaliningrad-regionen mellem Polen og Litauen en vigtig rolle.¹³⁵ Kaliningrad er ofte hjemsted for militærøvelser, der blandt andet i 2009 involverede et fiktivt angreb med taktiske atomvåben på Polen, efter at Ruslands atomvåbendoktrin var blevet ændret til at tilade dette.¹³⁶ Kaliningrads territorium og tropper derfra blev også brugt til den tidligere omtalte øvelse Sapad-13, hvor Rusland sammen med Hviderusland foregav at bekæmpe baltiske “terrorister”. Og i 2014 har Rusland så suspenderet en aftale med Litauen, der gav sidstnævnte ret til at inspicere russiske tropper i Kaliningrad. Suspendingen medførte omfattende litauisk kritik,¹³⁷ ikke mindst efter at russiske krigsskibe i militærøvelser snart derefter beordrede litauiske civile fartøjer væk fra farvand, der tilhører Litauens eksklusive økonomiske zone, og efterfølgende måtte skræmmes væk af et litauisk krigsskib.¹³⁸

Rusland har i 2014 ofte benyttet militærøvelser til at kyse sine naboer. I juni trænede russiske tropper således i Kaliningrad med kampklare S-399-jord-til-luft-raketter, der har 200 kilometers rækkevidde.¹³⁹ Raketterne kan derfor nå ind over meget af nabolandenes luftrum, som også plages jævnligt af overflyvninger af Ruslands fly. Dette var for eksempel tilfældet under

militærøvelserne i sommeren 2014, der for Ruslands elite var et direkte svar på NATOs øvelser Saber Strike 2014 og BALTOPS 2014.¹⁴⁰ Tidligere, i marts 2014, fløj over 40 russiske Sukhoj- og MiG-jagerfly over Leningrad- og Karelen-regionerne langs grænserne til Baltikum og Finland.¹⁴¹ Det russiske militærs stigende aktivitet i dette område skyldes ikke nødvendigvis krisen i Ukraine, men er led i en mangeårig tendens. Litauens regering har således påpeget, at NATOs jagerfly i 2004 kun en enkelt gang måtte afskære russiske jagerfly fra baltisk luftrum; i 2013 skete det 40 gange.¹⁴²

Et særligt ømfindeligt stridspunkt – også i Østersøregionen – er opstillingen af komponenter, der skal indgå i det amerikanske missilforsvar – et militært initiativ, som Ruslands elite i årevis har regnet for en af de største trusler mod den internationale sikkerhed.¹⁴³ Ruslands elite frygter, at USA's missilforsvar kan neutralisere Ruslands atomvåbens afskrækkende virkning og dermed ændre verdens militær-strategiske balance – en trussel, som Rusland ønsker juridiske garantier imod,¹⁴⁴ mens USA ikke giver sådanne garantier. Dermed ikke sagt, at USA under Obama ikke har forsøgt at komme Rusland i møde angående missilforsvaret, blandt andet i Østersøregionen, hvor en del af missilforsvaret under Bush blev opstillet i Polen. For at berolige Ruslands elite sørgede USA tidligt i Obamas embedsperiode således for at reducere Polens andel i missilforsvaret. Det skridt bekymrede Polen, men stillede i første omgang Ruslands elite tilfreds.¹⁴⁵

Snart stod det dog klart for Ruslands elite, at Polen stadig ville spille en vigtig rolle i USA's missilforsvarssystem, hvis udstyr i Polen kan være i brug allerede i 2018.¹⁴⁶ Medvedev var tilstrækkeligt bekymret til i 2011 at true med annullering af den nye START-aftale om atomvåben, med afbrydelse af samarbejdet med NATO om Afghanistan og med opstilling af atomraketter i Kaliningrad.¹⁴⁷ Putin havde også tidligere skabt tvivl om START-aftalen; aftalen blev af Putin og Medvedev betragtet som ubrugelig for Rusland i lyset af et amerikansk missilforsvar.¹⁴⁸ Putin hævder endnu i dag, at missilforsvaret er en militær trussel, der er rettet mod Rusland – en anklage, som Dmitrij Rogosin, Ruslands tidligere udsending i NATO, også har fremsat.¹⁴⁹ Men et endnu større problem for Ruslands elite er måske, som Putin i 2014 har antydnet, at missilforsvaret modvirker årtiers nedrustningsinitiativer og stiller Rusland over for et muligt våbenkapløb, som Ruslands elite ikke ønsker.¹⁵⁰

Problemet er, at Ruslands elite ikke længere har tillid til amerikanske udmeldinger om, at missilforsvaret ikke er rettet mod Rusland. Før Obamas genvalg som præsident i 2012 sagde Putin, at uenigheden ikke kom an på Obama, men afhang af uforenelige strategiske interesser

landene imellem.¹⁵¹ Sidenhen er yderligere amerikanske nedjusteringer af missilforsvaret i Europa, til fordel for flere dele opstillet i Alaska til forsvar mod Nordkorea, åbent blevet bagtelligeret af viceudenrigsminister Rjabkov og andre.¹⁵² Rjabkov har ellers tidligere talt om, at forholdet mellem Rusland og USA indeholder mange andre facetter end missilforsvaret,¹⁵³ men i lyset af Ukraine-krisen ses missilforsvaret i Polen, hvor lidt der end måtte være tilbage af det, i dag af Ruslands elite som en del af USA's plan om global undertrykkelse af verden og af Rusland.¹⁵⁴ Ruslands elites mistillid i forhold til Vestens hensigter betyder, at Ruslands elite selv er klar til at inddrage Ruslands styrker fra Østersøregionen i globale militære operationer; skibe fra Østersøflåden tog for eksempel til Sortehavet i marts 2014 i forbindelse med krisen omkring Krim.¹⁵⁵

Ud over sin funktion som base for atomraketter og for flåden har Kaliningrad også en ikke-militær betydning for Ruslands elite, som er usikre på Kaliningrads langvarige tilhørsforhold til Rusland. Eksklaven har i de senere år oplevet nogle af de største demonstrationer mod Putin uden for Moskva.¹⁵⁶ Protesterne skyldes til dels økonomiske forhold. Om end Kaliningrads levestandard er steget under Putin, tager Ruslands elite ingen chancer og planlægger nu flere udbygninger af Kaliningrads infrastruktur for at sætte gang i den lokale økonomi.¹⁵⁷ Ruslands elite frygter, at Kaliningrad samarbejder med Litauen og Polen uden om Moskva, men isolation af eksklaven fra omverdenen vil ikke gavne Kaliningrad eller Rusland, og derfor vil Rusland forbedre Kaliningrads indbyggernes adgang til kortvarige visa til EU.¹⁵⁸ Ideen er i sig selv lovende; Kaliningrads indbyggere ville kunne øge handlen med nabolandene til gavn for regionens økonomi. Desværre gik visum-forhandlingerne med EU i stå allerede i 2013,¹⁵⁹ og sidenhen er de i stedet blevet endnu et stridspunkt mellem Rusland og Vesten, hvor Ruslands elite især har været hurtig til at beskyldte EU for at holde forhandlingerne tilbage.¹⁶⁰ EU sørgede da også for, som et af sine første modtræk mod Ruslands invasion af Krim i marts 2014, at suspendere visumforhandlingerne – et skridt, Lukasjevitj og andre politikere i Rusland, måske med en vis ret, kaldte ukonstruktivt og ubegrundet.¹⁶¹

4.3 Økonomiske forhold

Østersøregionen er ellers ofte blevet set af Ruslands elite under Putin som et område, hvor samarbejde og samhandel med EU er muligt. For Ruslands elite er interessen især knyttet til energiekspor.¹⁶² EU importerer omkring 80 % af sin naturgas, og en tredjedel heraf stammer fra Gazprom. I anerkendelse af dette, og for at mindske afhængigheden af sovjetiske rørledninger i Hviderusland og Ukraine, byggede Gazprom i 2011 Nord Stream, en rørledning, der løber direkte fra Rusland til Tyskland under havet.¹⁶³ Ruslands økonomi nyder godt af ind-

tægterne fra salget af naturgas og olie på verdensmarkedet, men man ser i Rusland også landets energireserver som et middel til, at Rusland kan vinde respekt og indflydelse i udlandet.¹⁶⁴ Østersøregionen er et godt eksempel herpå. De baltiske stater og Finland, for eksempel, er begrænsede i deres handlemåde over for Rusland, fordi de importerer al deres naturgas og store mængder af deres olie fra naboen i øst.¹⁶⁵

Tyskland er ikke helt så afhængigt af Ruslands energi, da kun 40 % af Tysklands naturgas og 35 % af dets olie kommer fra Rusland. Men tyske selskaber har desuden investeringer til en værdi af 22 milliarder dollars i Rusland, hvor tyskere ejer andele i over 6.000 selskaber.¹⁶⁶ Tysklands økonomiske indfletning i Rusland er særligt vigtig for Ruslands elite – fordi Tyskland er en afgørende økonomisk magt i Østersøen, og fordi Tysklands økonomiske succes af Medvedev og af Putin ses som et eksempel til efterfølgelse.¹⁶⁷ Hvor Tyskland historisk og måske militært kan fremkalde bekymring i Rusland, er Tyskland altså Ruslands elites økonomiske idol. Denne beundring for Tyskland går igen blandt befolkningen i Rusland, hvor et godt økonomisk forhold til Tyskland prioriteres.¹⁶⁸ Med Nord Stream giver Tyskland også Rusland en pålidelig forbindelse til EU's rørledninger, og man har i Moskva planlagt, at naturgassen fra Sjtokman-feltet i Barentshavet, et felt, der alene vil kunne dække Europas behov i syv år, skal transporteres via Nord Stream.¹⁶⁹

De seneste år er det økonomiske samarbejde dog blevet truet af politiske spændinger. I 2012 var den bilaterale handel mellem Rusland og Tyskland 52 milliarder euro værd. Samhandlens størrelse forhindrede imidlertid ikke Ruslands regering i at indbefatte tyske politiske organisationer i sin kritik af NGO'er med virke i Moskva.¹⁷⁰ Ruslands elite planlagde ikke, at denne uenighed skulle påvirke det økonomiske samarbejde landene imellem. Aleksandr Medvedev, Gazproms vicepræsident, understregede således i april 2014, at naturgas ikke er et våben, men en vare.¹⁷¹ Tysklands elite havde længe den samme holdning. Og Ruslands elite kunne måske have friholdt energispørgsmål og andre økonomiske emner fra den politiske krise mellem Rusland og Vesten, der opstod på baggrund af situationen i Ukraine i 2014, hvis ikke det var, fordi Ruslands politikere – og i særdeleshed Putin – selv brugte energi som våben. Således truede Putin i april med, at Gazprom kun kunne forsyne Ukraine med naturgas, hvis Ukraine betalte forud; og hvis Ukraine ikke var villig til det, måtte Ukraine, og Vesten, forvente mulige afbrydelser af naturgasleverancerne.¹⁷² Nu talte Putin selvfølgelig i den forbindelse ikke om Nord Stream, men Tyskland og resten af Europa kan ikke nøjes med leverancerne under Østersøen, så Putins trussel blev i Tyskland og EU i øvrigt set som alvorlig. Putin trak meget hurtigt i land og garanterede alle leverancer til Europa,¹⁷³ men skaden var sket.

Efter at Rusland derefter i juli 2014 af Vesten fik en del af skylden for nedskydningen af et civilt passagerfly over det østlige Ukraine,¹⁷⁴ er Tyskland og andre EU-lande også blevet mere parate til at indføre vidtrækkende økonomiske sanktioner mod Rusland. Ruslands elites reaktion har været sigende. I stedet for at opfordre til økonomisk samarbejde på tværs af politiske forskelligheder nedlagde Rusland i stedet hastigt forbud mod al import af frugt og grønt fra Polen. Ruslands elite lukker hermed Polens største eksportmarked for disse varer og har sidenhen bredt sanktionerne ud til hele EU. Officielt skyldes forbuddet dårlig hygiejne, men omverdenen er ikke overbevist.¹⁷⁵ I 2013 suspendede Rusland import af mælk fra Litauen,¹⁷⁶ i januar 2014 skete det samme for svinekød, og fra maj 2014 har der heller ikke været adgang for lettisk svinekød.¹⁷⁷ Hver gang er dårlig hygiejne blevet angivet som årsag af Ruslands elite, der i overensstemmelse med ideen om et “russisk Rusland” har tendens til at bruge kriteriet om “renhed” til at holde et “urent” udland på afstand.¹⁷⁸

Manglende adgang til Ruslands marked er en alvorlig sag for Polen og især for de baltiske stater. Estland sender 11 % af sin eksport til Rusland, Letland 16 % og Litauen 20 %.¹⁷⁹ Og det er netop landbrugsvarer, mad og drikke, der udgør langt størstedelen af især Letlands og Litauens eksport til Rusland.¹⁸⁰ Der er derfor ikke tvivl om, at Ruslands regering med sit nye forbud ønskede at forvolde skade på naboøkonomierne. Dette viser, at politiske forhold i dag er vigtigere for Ruslands elite end økonomiske forhold i Østersøregionen. Risikoen for Ruslands elite er dog, at regionens lande kigger andetsteds hen for at finde samarbejdspartnere og energileverandører. Ruslands naboer forsøger i stigende grad at få energi fra tredjelande – en mulighed, der bliver mere realistisk, når LNG-terminaler, som kan modtage flydende naturgas transporteret til terminalerne på skibe, bliver klar i Litauen og Polen fra 2015 og i Estland og Finland senere i årtiet.¹⁸¹ Polen har desuden planer om at udvinde skifergas på sit territorium (med EU’s accept). Gazprom har kraftigt kritiseret udvindingen af skifergas som miljøforurenende og farlig. Putin har ligeledes klaget over Polens tilsyneladende ligegyldighed over for miljøet.¹⁸² Men som så ofte før virker Ruslands elites bekymring for miljøet stærkt påvirket af bekymring for Ruslands økonomi og for landets indflydelse i udlandet. Hvis Rusland kun kan tilbyde Østersøregionen naturgas behæftet med politiske betingelser, kan Ruslands elite, under de nuværende anspændte forhold, næppe forvente imødekommenhed fra nabolandene. Putin og Gazproms CEO Aleksej Miller prøvede ganske vist i april 2013 at vise Polen tillid ved at foreslå, at Rusland kunne bygge en ny rørledning til naturgas gennem Polen til Slovakiet og dermed uden om Ukraine. Polen og Rusland fik dengang underskrevet et aftalememorandum,¹⁸³ men planen kom ikke meget videre derfra. I de kommende år har Po-

len næppe megen interesse i at følge den plan. Ruslands elite håber på, at Ruslands energiresourcer vil forblive uundværlige for omverdenen. Skulle denne forhåbning blive gjort til skamme, kan Ruslands elite let komme til at føle sig endnu mere isoleret i forhold til de andre lande i Østersøregionen.

4.4 Russiske mindretal i Baltikum

Ruslands elite har siden 1992 lagt vægt på beskyttelsen af russere i udlandet og især i Baltikum, hvor Ruslands elite stadig hævder, at det russiske mindretal er undertrykt. Således er forsvaret af den russisksprogede befolkning en af Ruslands officielle prioriteter i Østersøregionen.¹⁸⁴ Der er intet nyt i, at Ruslands regering skaber lovmæssige rammer for et sådant forsvar. Allerede mens Medvedev var præsident, gjorde Rusland det ved lov lettere militært at beskytte sine statsborgere i udlandet.¹⁸⁵ Men Ukraine-krisen har gjort en forskel, for i 2014 har Ruslands regering øget sine muligheder for at hjælpe russere uden for Rusland betragteligt. Putin gjorde det i april 2014 lettere for russisktalende at blive statsborgere i Rusland og dermed komme under beskyttelse af den ovennævnte lov fra Medvedevs præsidentperiode.¹⁸⁶ Nu var Putins lov selvfølgelig især møntet på indbyggerne på Krim, hvis annektering Rusland havde gennemført med hjemmel i en anden lov, fremsat i parlamentet af Sergej Mironov, leder af partiet Spravedlivaja Rossija (Et Retfærdigt Rusland).¹⁸⁷ Men den hurtige indførelse af disse to love i forbindelse med annekteringen af Krim antydede, at Ruslands elite i princippet i fremtiden over for sig selv og Ruslands befolkning i øvrigt kan retfærdiggøre forsvaret af russeres "uangribelige rettigheder" i Baltikum uden at skele for meget til international lov og til de baltiske staters suverænitet.

I 2014 har Ruslands elite indtil videre været for travlt optaget i Ukraine til for alvor at tale russeres sag i Baltikum. I februar underskrev Rusland tilmed en længe ventet grænseaftale med Estland, der juridisk skal sikre Estlands kontrol med Narva og andre russiskdominerede byer.¹⁸⁸ Men at en sådan aftale ikke i sig selv sikrer Estlands grænser, står klart efter Ruslands annektering af Krim. Reaktionen i Rusland på krisen i Ukraine er også på andre punkter relevant for Baltikum. Putin, og Ruslands medier med ham, hævdede i marts, at Kievs demonstranter var blevet trænet i Litauen og Polen.¹⁸⁹ Putin ser åbenlyst Baltikums regeringer som Vestens allierede i den nuværende krise og har tydeligvis Baltikum i søgelyset, når han kræver, at udlandet respekterer russernes lovlige interesser, deres historisk retfærdige position og deres ret til selvbestemmelse.¹⁹⁰ Dette blev sagt i forbindelse med Krim, men er i Putins optik lige så gyldigt med hensyn til Baltikum. Putins ubestemte definition af russere er i den forbindelse problematisk for de baltiske stater, for hvis russere, som tidligere nævnt, er en

kategori, der kan omfatte alle interesserede, kan Putin sige, at han er klar til at forsvare enhver, der taler russisk.¹⁹¹ Uden behov for en internationalt anerkendt juridisk definition såsom statsborgerskab er også Putins løfte fra juli om, at Rusland vil forsvare alle russere i udlandet. Og hvad Putin her mener med ”russere” er tvetydigt. Putin lover først, at han vil forsvare etniske russere (russkie), altså en gruppe baseret på personers familiemæssige baggrund, men lover umiddelbart efter, at han vil forsvare alle landsmænd (sootetjestvenniki), altså alle, der ser sig selv som russere. Putin kan derfor, hvis han ønsker det, definere en stadig større gruppe russere, som han kan “forsvare” i Baltikum.¹⁹²

Det kan ikke udelukkes, at et sådant forsvar en dag kan antage militær form. I marts 2014 fremhævede Ruslands udenrigsministerium, på linje med Putin, at Rusland havde ansvar for sine “landsmænds” liv i Ukraine og ville gøre, hvad der var påkrævet, for at beskytte dem.¹⁹³ Løftet fik en noget ildevarslende betydning, da Lavrov den følgende måned sagde, at Rusland var parat til at forsvare russeres rettigheder i udlandet på samme måde, som man i 2008 havde gjort det i Sydossetien – altså med våben.¹⁹⁴ Det må naturligvis holdes for øje, at Lavrov talte i konteksten af Krim og Ukraine, ikke af Baltikum. Og de baltiske staters medlemskab af NATO gør det usandsynligt, at Ruslands elite for alvor vil overveje at sætte militæret ind i Baltikum.

Derfor kan Ruslands elite dog stadig true de baltiske stater med ikke-militære midler. I 2007 oplevede Estland et omfattende angreb på landets internet i kølvandet på russiske demonstrationer i Tallinn imod flytningen af et sovjetisk monument fra byens centrum. Vesten mistænkte Rusland for at stå bag angrebet. I marts 2009 udtalte medlem af Statsdumaen og politisk kommentator Sergej Markov til amerikanske eksperter i IT-krigsførelse, at en af hans assistenter havde stået bag angrebet på Estland i 2007.¹⁹⁵ En uge senere bekræftede Konstantin Goloskokov, fremtrædende medlem af den Kreml-tro ungdomsorganisation Nasji, at han havde foretaget angrebet sammen med bekendte.¹⁹⁶ Nogle forskere har siden antaget, at dette var bevidst vildledende information, der skulle skjule Ruslands interne og eksterne sikkerhedstjenesters og/eller hærens indblanding i angrebet.¹⁹⁷ Estland har også lidt under russisk spionage¹⁹⁸ og, i september 2014, bortførte Rusland tilsyneladende et medlem af Estlands sikkerhedstjeneste fra Estlands territorium.¹⁹⁹

På det seneste har Ruslands elite også benyttet åbenlyse medie- og informationskampagner. I marts 2014 suspendede Litauen i tre måneder sendetilladelsen for NTV Mir, en tv-station ejet af Gazprom. NTV Mir havde produceret en udsendelse om kampene mellem litauiske

demonstranter og sovjetiske tropper i januar 1991. Litauens pressenævn fandt udsendelsen misvisende – en anklage, der tidligere var blevet benyttet i oktober 2013 til at suspendere den russisksprogede tv-station Pervyj Baltijskij Kanal.²⁰⁰ Litauens handlinger kan ses som et angreb på ytringsfriheden. Men frygten i Vilnius og de andre baltiske hovedstæder er, at Baltikums russere, ligesom russerne i Ukraine, vil tro på russiske påstande om, at Baltikum illegitimt brød med Sovjetunionen, og at Rusland er russernes rigtige hjemland. Argumentet om, at de baltiske stater har tvunget russere væk fra Rusland, forstærkes af fortsatte anklager fra Ruslands elite om, at russere oplever diskrimination i Baltikum. Det er ildevarslende, at Ruslands elite i år har draget sammenligningen mellem diskrimination mod russere i Ukraine og i Estland; det gjorde for eksempel en af Ruslands diplomater i FN's Menneskerettighedskommission i marts 2014.²⁰¹ Ruslands elite har hidtil mest holdt sig til sådanne retoriske tiltag mod de baltiske stater, men Ruslands ambassadør i Letland tilbød i marts 2014 russiske pas og pensioner til Letlands russere, "som Letland ikke tog sig ordentligt af".²⁰² Det er ikke sikkert, at Rusland vil få held med at optage baltiske russere som statsborgere. Nye love i Rusland kræver, at landets statsborgere skal rapportere dobbelt statsborgerskab²⁰³ – ikke et beroligende signal for dem, der har et udenlandsk pas – og unge russere i Baltikum er måske mere interesserede i at blive i et Baltikum, der kan se frem til en støt stigende økonomi, fremfor at tage til et Rusland, hvis umiddelbare økonomiske fremtid er noget mere usikker.

Alligevel må det forventes, at Ruslands elite fortsat vil tale russernes sag i Baltikum. Dels fordi det giver Ruslands elite en mulighed for at overtale de baltiske stater til indrømmelser på andre punkter, dels fordi forsvaret af russere i udlandet passer ind i Ruslands elites billede af et Rusland centreret om russerne, og dels fordi forsvar af russere i Baltikum er et populært emne i den russiske befolkning. Ruslands Liberal-Demokratiske Parti, hvis leder Vladimir Sjirijnovskij åbent har talt for at genindlemme Estlands Narva-distrikt (samt Finland og Polen) i Rusland, fik over 11 % af stemmerne ved parlamentsvalget i 2011.²⁰⁴ Og da meningsmålingsinstituttet Levada Center i Rusland i maj 2012 spurgte indbyggere i Rusland, hvilke fem lande der var mest fjendtligt indstillede over for Rusland, nævnte 26 % Letland, 25 % Litauen og 23 % Estland. Til sammenligning nævnte 15 % Ukraine.²⁰⁵

5. Rusland og Arktis²⁰⁶

Rapporten gennemgik i det foregående kapitel opfattelser af Østersøregionen i Rusland for at sammenfatte den seneste udvikling inden for fire emner, som i dag er særligt vigtige for Rus-

lands elite. Kapitlet forsøgte at vise, at Ruslands elite politisk, militært, økonomisk og kulturelt føler sig trængt tilbage af Vesten i Østersøregionen, hvor Ruslands elites initiativer kan føres tilbage til ønsket om med forskellige former for magtanvendelse at fremtvinge en international orden, der er retfærdig for Rusland og russerne. I det følgende kapitel gennemgår rapporten på lignende vis opfattelser af Arktis i Rusland. Igen fremhæver rapporten fire emner, der på baggrund af russiske primærkilder vurderes som særligt fremtrædende i Ruslands debat: militære forhold, transport og kommunikation, grænsedragning og identitet samt økonomisk samarbejde.

5.1 Militære forhold

I hvert fald siden 1950'erne har Arktis været et af de militært vigtigste områder først for Sovjetunionen og siden for Rusland. Arktis er hjemsted for industri og infrastruktur, der har tilknytning til Ruslands atomvåbenforsvar. Kola-halvøen er hjemsted for interkontinentale missiler, missilforsvarssystemer, advarselssystemer mod atomangreb og deslige.²⁰⁷ Herudover har Ruslands Nordflåde base ved Severomorsk nær Murmansk. Denne flåde har to tredjedele af flådens atomvåben og det største antal atomubåde og isbrydere. Men Nordflåden er skrumpet fra 180 atomubåde i 1986 til 42 i 2010, og såvel skibe som ubåde (herunder Kursk, der sank i 2000) har oplevet vedligeholdelsesproblemer de senere år.²⁰⁸ Putins Rusland har i årevis været bevidst om Nordflådens mangler, og i det nationale sikkerhedskoncept fra 2009 nævnes Ruslands arktiske zone specifikt som et af de områder i landet, hvor udbygningen af militær infrastruktur såvel som transport- og energimæssig infrastruktur er mest påkrævet.²⁰⁹

I overensstemmelse hermed fik Nordflåden betragtelige summer tildelt, da Putin i 2012 udførte sit førnævnte mangeårige militærbudget. I Nordflåden bliver midlerne fra dette budget især brugt på de nye Borej-ubåde og på det højtudviklede Bulava ubådsbaserede atomvåbensystem.²¹⁰ Rusland er også ved at bygge kystskibe og fregatter til brug i forbindelse med hurtige interventioner mod lokale trusler, for ligesom i landets andre flåder er sådanne fartøjer en mangel her, hvilket begrænser Ruslands evne til at beskytte sit arktiske territorium. Endelig omfatter Nordflåden ud over sine ubåde og skibe omkring 200 kampfly og 50 helikoptere.²¹¹ Rusland har desuden de senere år ændret sammensætningen af tropper i Arktis. I 2009 blev det således offentliggjort, at Rusland planlagde at etablere en ny kystvagt i Arktis, som skulle patruljere langs Den Nordlige Sørute (mere herom nedenfor) for første gang siden begyndelsen af 1990'erne.²¹²

Ruslands elite frygter ikke nødvendigvis militære angreb fra andre stater i Arktis. Ruslands nuværende arktiske doktrin fra 2008 lægger godt nok vægt på risikoen for territoriale og resource-baserede stridigheder i Arktis, men bruger til sammenligning ikke megen plads på risikoen for, at sådanne stridigheder skal antage militær form.²¹³ At Ruslands elite alligevel ønsker at styrke landet militært i Arktis, afspejler til dels Ruslands elites traditionelle forståelse af Arktis som baglandet, hvorfra Ruslands atomubåde kan afskrække verden eller sammen med skibene vise Ruslands indflydelse i Atlanterhavet – et mål, der er særligt vigtigt, hvis Rusland som fremtidig stormagt skal vise magt på verdenshavene. Og netop evnen til at nå Atlanterhavet fremhæves som et af de vigtigste mål for Nordflåden i Ruslands flådedoktrin fra 2001.²¹⁴ Dette forklarer også, hvorfor Lavrov længe har insistet på, at NATO, bortset fra forsvaret af sine medlemsstaters territorium, ikke har noget at gøre i Arktis.²¹⁵

Rusland har ved enkelte lejligheder vist accept af NATOs tilstedeværelse i Arktis ved at gennemføre militærøvelser blandt andet sammen med de arktiske NATO-stater, for eksempel i 2013, hvor Nordflåden deltog i POMOR-øvelsen med norske tropper.²¹⁶ Men langt oftere har Ruslands militær de senere år truet andre arktiske staters territorialfarvand og luftrum, ikke ulig udviklingen i Østersøregionen. De amerikanske og canadiske luftvåben afviser i stigende grad militære fly fra Rusland nær deres luftrum.²¹⁷ I norsk luftrum er antallet af sådanne episoder steget mærkbart de senere år. I 2012 afviste Norge militærfly fra Rusland 41 gange og identificerede 71 fly fra Rusland, i 2011 var de tilsvarende tal henholdsvis 34 og 48 og i 2010 henholdsvis 36 og 37.²¹⁸ Blandt andet på baggrund af denne udvikling har Norges forsvarsminister Ine Søreide i 2014 rådet NATO til at holde øje med Rusland i Arktis.²¹⁹

Men selvom Ruslands militære styrker i disse år udvider deres virke i Arktis, kan man ikke konkludere, at Ruslands elite ligefrem planlægger militær aggression i området. Putin sagde i april 2014, at Rusland skulle være mere opmærksomt på faren for angreb på Rusland fra Arktis.²²⁰ Men Putin lader ikke til at have haft nogen speciel trussel i tankerne. Andre politikere i Rusland fremhæver konsekvent sikkerhedskonceptets formuleringer om, at NATO skal holdes ude af Arktis, men blandt eliten er det i dag kun enkelte militære forskere, der ønsker at benytte Arktis til aktivt at øge Ruslands militære indflydelse i udlandet.²²¹ Blandt de kommentatorer i Rusland, der har mere eller mindre fascistiske hensigter om, at Rusland skal vinde international hæder, har Arktis større betydning – enkelte ser endog området som centrum for en fremtidig tredje verdenskrig mod Vesten²²² – men der er ikke tegn på, at disse tanker i dag har støtte blandt Ruslands elite.

5.2 Transport og kommunikation

Der tales i dag om flere arktiske sejlruiter, som kan lette transporten i Arktis og dermed i verden som helhed. Nordøstpassagen, som er særligt relevant for denne rapport, løber langs Ruslands nordkyst mellem Atlanterhavet og Stillehavet.²²³ Inden for Nordøstpassagen regner Rusland Den Nordlige Sørute (*Sevmorput*) for at være under landets eksklusive jurisdiktion.²²⁴ Ruten ligger mellem Novaja Semlja-stræderne og Beringstrædet og er 5.600 kilometer lang ad den traditionelle rute eller 4.300-4.800 kilometer lang ad alternative ruter.²²⁵

Den Nordlige Sørute kan være til stor gavn for Ruslands og resten af verdens transportindustri. Den vil for eksempel kunne forkorte sejlruten mellem Hamburg og Yokohama fra 18.350 til 7.250 kilometer (og fra 22 til 15 dage) eller mellem Rotterdam og Shanghai fra 22.200 til 14.000 kilometer.²²⁶ På trods af global opvarmning regner de fleste forskere dog med, at rutens farbarhed kun langsomt vil øges. Det vil tage cirka 20 år, før forholdene tillader regelmæssig skibstransport.²²⁷ Betragtelige forskelle i islaget fra år til år vil gøre det svært for shipping-selskaberne at planlægge deres drift. Polarnatten vil forblive et problem med øgede mængder regn og tåge, flere storme og højere bølger samt øget kysterosion på grund af permafrostens optøning.²²⁸ Og selv hvis disse problemer overvindes, er ruten stadig i konkurrence med for eksempel Den Transsibiriske Jernbane, som er op til 10.000 kilometer lang og kan transportere varer på tværs af Rusland eller til Mongoliet og Kina på en uge. Jernbanen vil derfor også i kommende generationer forblive et hyppigt brugt middel til at transportere varer fra Europa og den europæiske del af Rusland til Russisk Fjernøsten og Østasien.

Med det sagt er Ruslands elite stadig meget interesseret i at bevare kontrol over Den Nordlige Sørute, ikke blot når det gælder civil trafik, men også og måske især når det gælder militære fartøjer, der ellers ville kunne nå Ruslands tyndt befolkede nordlige egne.²²⁹ Ruslands elite ser også langsigtede økonomiske muligheder i Arktis, når det smeltende islag giver Rusland mulighed for gradvist at lette forholdene for transport i Arktis og for at tilegne sig kontinentalsoklen (mere herom nedenfor).²³⁰ Af disse årsager er det afgørende for Ruslands elite at bevare fuld suverænitet over Den Nordlige Sørute. Andre lande kan benytte transportvejen, men kun i et omfang hvor Ruslands interesser stadig har fortrinsret.²³¹ Fra 2012 har Rusland derfor haft en samling af love, der regulerer udenlandsk sejlads på ruten. Lovene er ikke accepterede af alle internationale aktører; USA afviser blankt lovenes antagelse om Ruslands suverænitet over ruten, og internationale shippingorganisationer advarer om, at lovene kan give Ruslands regering mulighed for at diskriminere udenlandske skibe, for eksempel med hensyn til krav til skibsstyr eller tariffer for brug af isbrydere.²³²

På trods af disse problemer er lovene dog tegn på, at Ruslands elite i hvert fald til dels ønsker internationalt anerkendte bestemmelser for brug af ruten, som også er fokus for andre internationale aftaler. Siden 2011 har Arktis haft et luftbåret søgnings- og redningssystem, der ledes af Rusland og USA og er den første bindende aftale mellem medlemmerne i Arktisk Råd.²³³ I 2012 underskrev Rusland og Norge en aftale om obligatorisk brug af et skibsrapporteringssystem i Barentshavet,²³⁴ og i 2014 har arktiske og andre stater diskuteret et reglement for polar skibstrafik. Udkastet til fælles regler, som kan blive vedtaget i november 2014 af International Maritime Organization, dækker skibes sikkerhed og miljøspørgsmål, sænker udgifterne til forsikringer betragteligt og kan på længere sigt øge mængden af trafik i Arktis.²³⁵

I september 2010 udtalte Putin til Arktisk Råd, at Arktis skal være en zone for fred og samarbejde, hvor staterne sammen skal sikre økonomiske, sikkerhedsmæssige, videnskabelige og uddannelsesmæssige fremskridt samt bevarelsen af Nordens kulturelle arv.²³⁶ I hvert fald inden for transport og kommunikation er det med den ovennævnte udvikling in mente ikke umuligt at forestille sig Rusland påtage sig en ledende rolle i Arktis. Ruslands elite har planer om at skabe et forenet kommunikationsnetværk, Polarnet, for Arktis i 2015. Netværket skal forbinde Storbritannien og Rusland, før det deles i tre dele til henholdsvis USA, Japan og Kina.²³⁷ Og hvis Ruslands elite ellers kan acceptere frit at dele data fra GLONASS (Ruslands svar på GPS), har landet et satellitbaseret system, der lader til at dække Arktis bedre end GPS og måske kan videreudvikles til lokale rejsendes fordel.²³⁸

Dermed er Den Nordlige Sørute nok i dag det bedste middel for Rusland til på fredelig vis og med international accept at ændre forholdene i Arktis på en måde, som Ruslands elite finder retfærdig. Men dette vil kun ske, hvis Rusland og omverdenen kan enes om, hvorvidt Den Nordlige Sørute befinder sig i Ruslands territorialfarvand eller i internationalt farvand. Og den uenighed kan forværres af den globale opvarmning. Ifølge FN's konventioner kan stater langs isdækkede stræder af sikkerheds- og miljømæssige årsager stille "særlige krav" til udenlandske skibe. Dette giver i dag Rusland mulighed for, uagtet den ovennævnte samling af russiske love om sejlads i Arktis, unilateralt at pålægge udenlandske fartøjer på Den Nordlige Sørute en række bestemmelser og afgifter. Når havisen smelter, vil det måske nok blive lettere for russiske og ikke-russiske skibe at benytte søruten, men ikke-russiske skibe vil da have et bedre grundlag for at ignorere Ruslands krav.²³⁹ På den måde kan det forsvindende islag i Arktis både lette og besværliggøre planerne for fremtidig skibstransport langs Ruslands nordkyst.

5.3 Grænsedragning og identitet

Ruslands geografi betyder, at Arktis udgør en større andel af Ruslands territorium end af de andre arktiske stater territorium. Omkring halvdelen af Ruslands landjord befinder sig nord for den 60. breddegrad – og dermed nord for Oslo, sydspidsen af Grønland, midten af Canada og det sydlige Alaska. Ruslands territorium dækker halvdelen af den arktiske kystlinje og 40 % af landjorden nord for Polarcirklen (og rummer to tredjedele af den arktiske befolkning i de fem arktiske stater eller cirka to ud af tre millioner mennesker).²⁴⁰ Og med den langstrakte kystlinje er det ikke overraskende, at Rusland i sit nationale sikkerhedskoncept ser Arktis som et af de områder, der udgør en særlig udfordring med hensyn til landets grænsesikkerhed.²⁴¹

Alle disse faktorer er vægtige årsager til, at Ruslands elite vil sikre sig mest muligt af Arktis som Ruslands territorium. Rusland har accepteret, at yderligere seks lande uden arktiske territorier (Indien, Italien, Japan, Kina, Singapore og Sydkorea) fik observatørstatus i Arktisk Råd i 2013.²⁴² Men med Ilulissat-erklæringen fra 2008 har Rusland sammen med Canada, Danmark, Norge og USA sikret sig, at andre stater udelukkes fra beslutninger om den fremtidige opdeling af Arktis. Erklæringen gør det klart, at de deltagende stater ikke ønsker en særlig international traktat for området (som ved Sydpolen), men vil henholde sig til deres almindelige suveræne jurisdiktion i Arktis.²⁴³

Så vidt, så godt. Men hvad med Ruslands territoriale krav i forhold til de andre arktiske stater? I første omgang er Ruslands territoriale krav indbefattet af FN's bestemmelser. FN's organisation UNCLOS definerede i 1982 Havretskonventionen, ifølge hvilken alle kyststater har ret til territorialt farvand, til en tilstødende zone og til en eksklusiv økonomisk zone, alt i alt over 200 sømil fra kysten.²⁴⁴ Desuden kan stater få rettigheder til eksklusiv udnyttelse af undergrunden endnu længere fra kysten, hvis de kan bevise, at en kontinentalsokkel med tilknytning til deres territorium rækker ud over deres eksklusive økonomiske zone. Medlemsstater måler deres eventuelle kontinentalsokler og indgiver derefter anmodning til UNCLOS om at få målingen anerkendt. Problemet er, at UNCLOS ikke kan foretage anerkendelser, der er til skade for andre stater, ligesom UNCLOS er ude af stand til at afklare grænsetvister mellem stater.²⁴⁵ Med andre ord: UNCLOS anerkender kun stater krav, men vurderer ikke kravene op mod hinanden.

I disse bestemmelser ligger måske kimen til fremtidig russisk strid med andre arktiske stater. Rusland søger for tiden anerkendelse hos FN om, at såvel Lomonosov- som Alfa-

Mendelejev-højderyggen er forlængelser af den sibiriske kontinentalsokkel.²⁴⁶ Hvis disse krav anerkendes, vil Rusland kunne gøre krav på dele af undergrunden under det centrale Arktiske Ocean såvel som dele af undergrunden under Barentshavet, Beringshavet og Det Okhotske Hav.²⁴⁷ Nu forholder det sig imidlertid sådan, at også Danmark og Canada gør krav på Lomonosov-højderyggen,²⁴⁸ og ifølge UNCLOS' bestemmelser vil ejerskabet i tilfælde af overlappende krav kun kunne afgøres, hvis de tre lande kan enes herom.²⁴⁹ I lyset af krisen i Ukraine kan der sættes spørgsmålstegn ved, om landene vil være i stand til at nå til en sådan enighed. Det kan heller ikke udelukkes, at Ruslands elite vil være uvillig til at acceptere et andre staters eventuelle afslag på Ruslands krav på højderyggen, ikke mindst i betragtning af de mange milliarder rubler, som Ruslands elite allerede har brugt på at fremskaffe geologisk materiale, der kan støtte Ruslands krav. Mere generelt kan et sådant afslag måske få Ruslands elite til at tvivle yderligere på nyttigheden af international lov til at afgøre territoriale spørgsmål i Arktis, i tråd med Ruslands holdning til international lov og territorial suverænitæt, som er blevet beskrevet i forbindelse med Krim.²⁵⁰

Optimistiske iagttagere kan finde fortilfælde af, at Ruslands elite kan løse dette og andre grænsespørgsmål i bi- eller multilaterale forhandlinger med de andre arktiske stater. I 2010 aftalte Rusland og Norge efter 40 års forhandlinger en grænsedragning i Barentshavet.²⁵¹ For at få en aftale i hus accepterede Ruslands regering en næsten ligelig deling af havet.²⁵² Førhen havde Ruslands elite insisteret på bestemmelserne fra et sovjetisk dekret fra 1926, der opdelte Arktis i statslige sektorer og de facto gav Sovjetunionen en lang række arktiske øer og landområder, som i 1926 ikke var blevet officielt indlemmet i andre stater, men som siden blev genstand for krav fra andre arktiske stater.²⁵³ Ruslands aftale med Norge tyder derfor på, at Ruslands elite i dag i princippet kan være villig til at miste territorium for at få samarbejde og ordnede forhold. Eller territorium i visse områder, i hvert fald. I Barentshavet insisterer Ruslands elite stadig på russisk-norsk fælles ejendomsret over Svalbard, omkring hvilken man også nægter at anerkende det farvand, som Norge siden 2003 unilateralt har gjort krav på.²⁵⁴

Der er altså stadig tegn på, at Ruslands elite nødtigt afgiver territorium i Arktis. Forhandlinger med andre arktiske stater om disse områder kan derfor let slå fejl. I Rusland holder den politiske elite sig indtil videre fra aggressive udmeldinger i forbindelse med disse forhandlinger. Men blandt lavere-rangerende politikere og embedsmænd er tonen en anden. Artur Tjilingarov – polarudforsker, medlem af regeringspartiet Forenet Rusland og Putins faste støtte – har i årevis sagt, at Ruslands stat skal kæmpe for sin ret til Arktis.²⁵⁵ Og Genrikh Vojtlovskij, medlem af den russiske regerings videnskabelige råd for maritime anliggender, har bedt Rus-

land om at trække sit krav til FN-Kommissionen for Kontinentalsoklens grænser tilbage og om, at Rusland skal undsige sig alle begrænsninger på landets territoriale krav, så længe USA ikke begrænser sine krav, og mens de arktiske stater i øvrigt har uafklarede grænseproblemer. Vojtlovskij frygter desuden, at en eventuel international aftale om en zone, der tilhører de arktiske stater i fællesskab, kan gøre indhug i Ruslands territorium.²⁵⁶ At en sådan udvikling kan skade Ruslands identitet og historiske mission, ligger måske underforstået i Vojtlovskijs kommentarer, men det er udtalt hos Dugin, der som tidligere nævnt er en af Ruslands mest prominente (og kontroversielle) kommentatorer. Han ser kontinentalsoklerne, og Arktis i øvrigt, som Ruslands historiske arv.²⁵⁷ Det er let at slå disse udtalelser hen som perifere, men i og med at Dugins slagord om Ruslands internationale genfødsel i disse år mere generelt vinder genlyd blandt Ruslands embedsmænd og politikere, bør omverdenen holde øje med, om Dugin og hans ligesindede påvirker Ruslands elite i spørgsmålet om arktiske grænsedragninger.

5.4 Økonomiske forhold

Arktis er Ruslands skatkammer. Omkring 20 % af Ruslands BNP og af landets samlede eksport kommer fra området nord for Polarcirklen. 95 % af Ruslands naturgas, 75 % af landets olie, 96 % af landets platin, 90 % af landets nikkel og kobolt og 60 % af landets kobber findes i arktiske eller subarktiske områder.²⁵⁸ I Arktis har Rusland verdens næststørste bekræftede forekomster af sjældne jordmetaller og verdens største mulige forekomster.²⁵⁹ Arktis har historisk set ikke været et af verdens vigtige områder for fiskeri. Mellem 1975 og 2006 havde Arktis en stabil andel på 4 %, eller 3,5 millioner tons, om året af alle fisk fanget i verden.²⁶⁰ Denne andel kan imidlertid sagtens øges med bedre udstyr og fangstmetoder, og allerede nu udgør torsk fra Barentshavet og lyssej fra Russisk Fjernøsten omkring 25 % af alle hvidfisk fanget i verden.²⁶¹

Med så meget på spil er det ikke overraskende, at Arktis har meget stor betydning for Ruslands elites planer for landets udvikling. Ruslands energistrategi fra 2009 definerer Barentshavet, Karahavet og Jamal-halvøen som strategisk afgørende for landets fremtid,²⁶² og i det nationale sikkerhedskoncept fra 2009 vurderer Rusland tilegnelsen af de arktiske energiresourcer til at have central betydning for landets nationale sikkerhed.²⁶³ Det kan derfor ikke undre, at Rusland officielt er klar til at benytte flåden til om nødvendigt at beskytte statens energiresourcer.²⁶⁴ Rusland har gennemført militærøvelser i den vestlige del af Arktis, som

havde til formål at beskytte olie- og naturgasinstallationer.²⁶⁵ Gazprom arbejder tæt sammen med Ruslands flåde i Arktis både for at kunne benytte militært udstyr og infrastruktur og for at nyde godt af flådens kendskab til vandvejene i Arktis.²⁶⁶ Mere generelt har 40 industrisektorer, herunder alle betydende industrier i Arktis, siden 2008 officielt været “strategiske sektorer” for Rusland, hvilket forhindrer udenlandske investorer i at købe mere end en vis del af selskaber i sektorerne (andelen afhænger af sektoren),²⁶⁷ ligesom udenlandske investorer i energisektoren kun kan få del i operative selskaber, ikke i selve energiforekomsten.²⁶⁸

De sidstnævnte bestemmelser gør det let for Rusland at fratage udenlandske investorer deres andele, for eksempel i energiselskaber, med begrundelser, der ofte har at gøre med påståede overtrædelser af Ruslands miljølovgivning.²⁶⁹ Og allerede i Putins første præsidentperiode formåede Ruslands elite at øge statens andel i landets energiselskaber betragteligt.²⁷⁰ Men stigende russisk statskontrol over energiudvinding betyder ikke nødvendigvis, at statskassen problemfrit kan fyldes med gevinsten fra de betragtelige arktiske ressourcer; det bør eventuelle udenlandske investorer også huske på. 3 % af Ruslands naturgasproduktion og 75 % af landets olieproduktion foregår i områder med permafrost. Men infrastrukturen, der benyttes i forbindelse med energiproduktion og -transport, er fortrinsvis bygget i 1970'erne og ikke egnet til global opvarmning. For eksempel kan de nuværende rørledninger blive destabiliseret, når permafrosten smelter, og tilkørselsveje til produktionsområderne kan erodere.²⁷¹ På havet viser der sig andre problemer: I Priraslomoje-feltet er Sevmorneftegaz nødt til at udvikle en boreplatform, der skal kunne operere i minus 50 grader celsius og modstå sammenstød med isbjerge i et farvand, der kun er isfrit 110 dage om året.²⁷² Ud over isbjerge er boreplatforme i Priraslomoje- og Sjtokman-felterne også truet af høje bølger, mens boreplatforme i hvert fald i Sjtokman-feltet skal kunne stå fast i en dybde på 300 meter. Sjtokman-feltet ligger desuden for langt fra kysten til at kunne nås af redningshelikoptere, hvilket nødvendigvis gør omfattende logistiske ressourcer på havet.²⁷³

Sådanne udfordringer kan Rusland i dag kun klare gradvist og kun med inddragelse af vestlige specialister, der i den nærmeste fremtid ofte vil være forhindrede i at arbejde for russiske selskaber på grund af stadig mere omfattende vestlige sanktioner. Vesten hævder, at disse sanktioner skyldes krisen i Ukraine og Ruslands opførsel der, men i Putins Rusland har man i årevis forventet, at Vesten ville sabotere Ruslands adgang til rigdommene i Arktis eller ligefrem stjæle disse rigdomme fra Rusland for at forhindre Ruslands genopblomstring. I marts 2009 udtalte chefen for FSB (den indenrigsrettede sikkerhedstjeneste i Rusland), Nikolaj Patrusjev, således, at de andre arktiske stater koordinerer deres forsøg på at forhindre Rus-

lands adgang til ressourcerne på kontinentalsoklen. Patrusjev mente, at dette truede Ruslands nationale sikkerhed og måtte imødegås af Rusland.²⁷⁴ Året efter beklagede Medvedev Vestens påståede forsøg på at forhindre Ruslands adgang til at finde og udvinde mineralressourcer i Arktis – et forsøg, Medvedev så som politiserende, i strid med international ret og uretfærdigt, givet Ruslands geografi og historie.²⁷⁵ Men i 2014 har Ruslands elite selv haft travlt med en sådan politisering af ressourcerne i Arktis. I april sagde Putin, at fortsatte vestlige sanktioner kunne lede til gengældelse fra Ruslands side mod vestlige selskaber i Ruslands vigtigste industrier, herunder energisektoren.²⁷⁶ Og Sergej Donskoj, Ruslands minister for energiressourcer, truede med, at udenlandske selskaber, der afbrød kontrakter med Rusland, ville komme til at betale dyrt for det. Donskoj mindede om, at Rusland er et af verdens mest lovende lande i forhold til energiudvinding, og at selskaber, der trak sig ud nu, kunne miste en stor del af deres fremtidige andel.²⁷⁷ På den måde er den økonomiske udvikling af Arktis i fare for at blive endnu et langvarigt stridspunkt mellem Rusland og Vesten.

6. Konklusion

Denne rapport giver et overblik over udenrigspolitiske opfattelser i Rusland anno 2014 med særligt henblik på deres betydning for Østersøregionen og Arktis. Rapporten viser, at langt de fleste tendenser i Ruslands elites opfattelser af verden og af Ruslands plads i verden eksisterede før den nuværende krise i Ukraine og dermed ikke kan forventes at forsvinde, når krisen i Ukraine finder en løsning. Rapporten hævder, at Ruslands udenrigspolitiske tænkning kan forstås på baggrund af tre fokuspunkter: Revanche, Russere og Retfærdighed.

Rapporten har desuden til formål at inspirere danske politikere til, hvordan Danmark i de kommende år kan forholde sig til Rusland. Nedenfor følger derfor rapportens anbefalinger til en dansk Ruslandspolitik i henholdsvis Østersøregionen og Arktis.

Østersøregionen

Danmark skal arbejde multilateralt i NATO og bilateralt med Finland og Sverige for, at de to landes tilhørsforhold til NATO kan blive afklaret hurtigst muligt. Usikkerheden omkring dette tilhørsforhold kan skabe yderligere spændinger mellem Rusland og NATO. Danmark skal i NATO-regi fortsat tilbyde militære sikkerhedsgarantier og materiel til Polen og Baltikum. Mere generelt, og om end en militær trussel fra Rusland mod NATOs medlemslande forbliver usandsynlig, vil øget dansk militær integration med Polen og Baltikum understrege disse lan-

des og Østersøregionens centrale betydning for NATO yderligere. Jo mere Ruslands elite ser Baltikum og Polen som centrale deltagere i NATOs beslutningstagen, des større er muligheden for, at Rusland vil acceptere disse landes fastforankring i NATO til gavn for regionens langsigtede stabilitet og sikkerhed.

Opstillingen af missilforsvarskomponenter i Polen kan medføre, at Rusland føler sig tvunget til at deltage i et lokalt våbenkapløb. Danmark bør være opmærksom på de kraftige signaler, missilforsvarskomponenter tæt på Ruslands grænser sender, og på mulige regionale konsekvenser af imødegåelsen af den globale trussel fra spredningen af masseødelæggelsesvåben. Danmark kan påvirke den regionale betydning af missilforsvaret igennem diplomatisk arbejde i NATO såvel som bilateralt – også over for Rusland.

Især til gavn for Kaliningrad – og den regionale økonomiske udvikling – bør Danmark søge at overbevise EU om snarest muligt at genoptage forhandlingerne om foresimplede visumregler for russere, der ønsker adgang til EU. Muligheden for øget handelssamarbejde med Kaliningrad bør også overvejes, når sanktionerne mellem Vesten og Rusland tillader det.

Danmark skal fortsat acceptere Ruslands økonomiske integration i Østersøregionen. I særdeleshed skal Rusland kunne få vished om, at energisamarbejdet kan og bør fortsætte. Imidlertid må det gøres klart for Rusland (med støtte fra EU og, regionalt, fra Tyskland), at Danmark og EU står fast på diversificering af energitilførslen som deres langsigtede plan, og at Ruslands brug af afbrydelse af energitilførslen eller andre økonomiske virkemidler til at skade regionens stater er og forbliver uacceptabel og kan medføre en langvarig økonomisk isolation af Rusland. Med hensyn til samhandel bør Danmark også være klar til hurtigt og konsekvent, og muligvis gennem WTO, politisk og økonomisk at støtte andre EU-lande, hvis produkter bliver ekskluderet fra Ruslands marked.

Danmark bør sammen med de baltiske stater arbejde offentligt for, at russere i Baltikum ikke udsættes for diskrimination. Danmark bør sammen med de baltiske regeringer arbejde aktivt for, at antallet af statsløse i Baltikum reduceres mest muligt, og for, at russere i Baltikum inddrages og indlejres i den politiske proces. Danmark, og resten af EU, bør besvare enhver påstand fra Rusland om diskrimination af de baltiske russere med krav om, at påstanden underbygges. Danmark bør altid klart og højlydt vise solidaritet med de baltiske stater i deres bestræbelser på at sikre deres suverænitet over for trusler fra Rusland.

Arktis

Danmark bør sammen med NATO overveje, om man har tilstrækkelig kapacitet til at kunne imødegå eventuelle uautoriserede overflyvninger og anden form for russisk militær aggression i Arktis. I særdeleshed kan Danmark gøre sig sådanne overvejelser i samarbejde med Canada, Norge og USA. Samtidig bør Danmark og NATO gøre det klart for Rusland, at man ikke ønsker at militarisere Arktis, men derimod at løse problemer i regionen med politiske midler.

Sammen med de andre arktiske stater bør Danmark aktivt overveje at anerkende Ruslands territoriale krav på og lederskab over Den Nordlige Søroute. Samtidig må Danmark og de andre arktiske stater insistere på, at rutens tariffer er ens, og at alle skibe – fra Rusland såvel som fra andre lande – behandles på samme måde. Danmark må holde sig for øje, at ruten i dag giver mulighed for politisk samarbejde med Rusland, hvorimod de større økonomiske fordele nok vil lade vente på sig.

Danmark må være forberedt på, at spørgsmålet om grænsedragning i Arktis i sidste ende løses gennem multilaterale forhandlinger. Danmark må fra starten være bevidst om, hvilke krav med hensyn til den arktiske undergrund man vil stå fast på. Danmark skal, i samarbejde med de andre vestlige arktiske stater, arbejde for hurtigst muligt at anerkende Ruslands krav på den undergrund, Vesten ikke ønsker. Danmark bør være forberedt på, at Rusland måske på kort og mellemlangt sigt ikke vil anerkende eller acceptere visse af de danske territoriale krav.

Når de nuværende sanktioner mellem Rusland og Vesten fortager sig, kan Danmark overveje at indgå i økonomisk samarbejde med Rusland i Arktis, om end den økonomiske gevinst ved et sådant samarbejde kan lade vente nogle år på sig. Danmark kan overveje at bygge sit samarbejde med Rusland på baggrund af en position, der vinder støtte fra andre EU-stater. Om end danske selskaber naturligvis kan engagere sig i Rusland uden om den danske stat, må Danmark gøre det klart for disse selskaber, at deres arbejde i Rusland risikerer pludselig at blive afbrudt, og at der kan ske økonomiske tab i forbindelse med nationalisering eller andre tiltag fra Ruslands side. Så vidt muligt må Danmark i EU- og WTO-regi være parat til at modsvare sådanne tiltag fra Rusland.

Danmark, og Vesten i øvrigt, må i de kommende år forholde sig til et Rusland, der ønsker både at tage afstand fra og at nærme sig Vesten. Ruslands største udfordring vil være udformningen af en statsideologi, der formår både at holde Rusland samlet og stabilt og at integrere Rusland yderligere i et fredeligt europæisk samarbejde. Selv på basis af krisen i Ukraine er der grund til at tro, at Ruslands elite – herunder Putin – ville foretrække Ruslands samarbejde med NATO og EU om strategiske militære spørgsmål og om langvarigt økonomisk samarbejde med Vesten. Ruslands elite har aldrig udformet en sammenhængende plan for, hvordan dette skulle kunne lade sig gøre, men en række oprigtigt mente forsøg har fundet sted – såsom Medvedevs og Lavrovs forslag til et nyt europæisk sikkerhedssamarbejde i 2008-09. Det kan ikke udelukkes, at især Arktis kan danne basis for samarbejde mellem Vesten og Rusland.

I et sådant samarbejde er det muligt, at Danmark og resten af Vesten må forholde sig til et Rusland, der i stigende grad viser fascistiske træk. En sådan russisk stat er ikke nødvendigvis aggressiv uden for landets grænser. Den har desuden mulighed for at holde Rusland samlet og stabilt under en stærkt centraliseret offentlig administration, der er parat til at acceptere alle dem, der viser loyalitet over for Rusland. Hvis Vesten går med til at samarbejde med et sådant Rusland, har vestligt pres for øget demokrati i Rusland naturligvis mindre gennemslagskraft. Om den pris er værd at betale for Vesten, må Danmark og andre stater gøre op med sig selv. Denne rapport forfatter vil imidlertid tale så stærkt som muligt imod accept af et Rusland, der angriber de borgere, hvis holdninger er i mindretal. Anbefalingen er ikke kun baseret på etiske overvejelser over demokratiets værdi i sig selv, men også på det forhold, at Vesten med accept af et mere fascistisk Rusland ufrivilligt kan skubbe Rusland længere væk fra Vesten.

Siden Sovjetunionens sammenbrud har Vesten utallige gange opfordret Rusland til at blive mere demokratisk. Til tider har Ruslands elite, herunder Putin, forsøgt at efterkomme Vestens ønske delvist. Men beskyttelse af mindretalsholdninger og ytringsfrihed, som er grundlæggende dele af vestlig demokratiopfattelse, er ikke blevet systematisk afkrævet af Rusland. Putin, og nok også Medvedev, er blevet valgt af et flertal af Ruslands indbyggere, og Ruslands elites politik med hensyn til Pussy Riot og Krim støttes af et flertal af Ruslands befolkning. Mindretallet i Rusland i disse og andre sager forhindres i at komme til orde. Vesten kan acceptere, at dette er Ruslands styreform. Men med en sådan accept forsvinder Ruslands mulighed for at være en del af Vesten, hvor mindretalsrettigheder ligger til grund for politiske styreformer. Vesten, og Danmark, må bestemme sig for, om målsætningen for vores politik

er, at Rusland skal være del af “os”. I så fald må Vesten fortsat kræve tolerance og åbenhed i Ruslands inden- og udenrigspolitik. Til gengæld kan Vesten og Danmark så med tiden få et Rusland, der kan hjælpe med at danne et helt og fredeligt Europa i det 21. århundrede. Hvis målsætningen ikke er, at Rusland skal være del af Vesten, kan Vesten lade Ruslands styreform passe sig selv og lade Rusland opbygge sin militære og økonomiske styrke som en regional stormagt. I så fald kan Vesten få et Rusland, hvis elite måske med tiden kan vænne sig til sin egen isolation, med hvilket Vesten kan samarbejde om individuelle spørgsmål, og som kan holdes bag forstærkede grænser, mens “vores verden” stopper i Baltikum. Det er et strategisk valg. Det er også Danmarks valg – og det skal træffes nu.

7. Noter

¹ Rapportens forfatter takker Mikkel Rasmussen, Jørgen Staun og især Kristian Kristensen for deres hjælp og meget nyttige råd, der har styrket denne rapport på en lang række punkter. Rapportens forfatter er naturligvis stadig eneansvarlig for eventuelle mangler i rapporten.

² J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W.W. Norton, 2001; også J. Mearsheimer, "Getting Ukraine Wrong," *New York Times*, 13.3.2014.

³ G. Hosking, *Russia and the Russians: A History (2nd ed.)*, London: Penguin, 2011, indledningen.

⁴ M. Doyle, "Liberalism and World Politics," *The American Political Science Review*, 80 (4), 1986, 1151-69; også R. Kagan, *The Return of History and the End of Dreams*, New York: Alfred A. Knopf, 2008.

⁵ Se for eksempel T. Ambrosio, *Authoritarian Backlash: Russian Resistance to Democratization in the Former Soviet Union*, Aldershot: Ashgate, 2009; også R. Nilsson, "The Black Sea Fleet and its Being Based in Ukraine, 2008-2010: Three Interpretations," *Europe-Asia Studies*, 65 (6), 2013, 1154-70.

⁶ Se for eksempel O. Lutsevych, "EU Can Help Ukraine after Yanukovich's Crackdown," *Chatham House*, 20.1.2014; også H. Brun, "Dialog in spe i Ukraine?" *Kristeligt Dagblad*, 29.1.2014.

⁷ Se for eksempel M. Rasmussen, L. Struwe, R. Hoffmann, F. Pradhan-Blach, J. Kidmose, H. Breitenbauch, K. Kristensen og A.-S. Dahl, *Ukrainekrisen og forandringen af dansk forsvars- og sikkerhedspolitik*, København: Center for Militære Studier, 2014; også G. Rose, red., *Crisis in Ukraine*, Washington, DC: Council on Foreign Relations, 2014; også A. Wilson, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, New Haven, CT: Yale UP, 2014.

⁸ I denne rapport omfatter begrebet "Ruslands elite" individer, der har direkte eller indirekte indflydelse på den russiske stats beslutningstagen og handlinger. Eliten indbefatter således blandt andet regeringsmedlemmer, parlamentarikere, militære ledere og fremtrædende forretningspersoner.

⁹ For at undgå misforståelser skal det her understreges, at der, når rapporten skriver om et Rusland med visse fascistiske træk, menes netop dette. I Rusland, og andetsteds, bliver "fascistisk" ofte brugt som synonym for "nazistisk", men nazismen var en særlig form for fascisme, som blandt andet var karakteriseret ved racetisk samfundsopdeling og et ønske om militær verdensdominans. Disse træk har ikke har meget at gøre med Ruslands elites holdninger i dag. For forskellen mellem fascisme og nazisme, se også A. Heywood, *Political Ideologies: An Introduction (5th ed.)*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012, 214-22.

¹⁰ For en teoretisk diskussion om, hvordan disse kategorier adskiller sig fra hinanden, se også B. Buzan, *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (2nd ed.)*, Harlow: Harvester Wheatsheaf, 1991.

¹¹ Et værdifællesskab, som, i tråd med en meget bred forståelse af socialliberalisme, fremhæver individets rettigheder, beskyttelse af mindretal, kapitalisme og respekten for territorial suverænitæt. Der kan naturligvis gives en lang række eksempler, der kan argumentere for, at mange stater i Vesten ikke altid handler i overensstemmelse med sådanne værdier. Således har lovgivning til bekæmpelse af terror det seneste tiår givet USA, Storbritannien, Danmark og mange andre lande mulighed for at begrænse og underminere civilbefolkningens rettigheder, immigranter og andre mindretal oplever i stigende grad diskrimination i en række vestlige stater, monopolvirksomhed (ofte med statslig indblanding) er en stadig realitet i såvel USA som EU, og det var nu engang vestlige lande, der invaderede og bombede Irak, Afghanistan, Serbien mv. Imidlertid viser den stadige debat i Vesten om, og kritik af, disse begivenheder, at Vesten som samfund i princippet endnu bevarer idealet

om liberalisme i ordets bredeste forstand. I modsætning hertil er der, som beskrevet i denne rapport, tegn på, at en sådan debat, eller blot overvejelser over den, har det stadig sværere i dagens Rusland.

¹² For mere om dette problem, se også A. Wolfers, "'National Security' as an Ambiguous Symbol," *Political Science Quarterly*, 67 (4), 1952, 481-502; en grad af teoretisk abstraktion er naturligvis nødvendig, som for eksempel diskuteret i S. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London: Free Press, 2002, 13-18.

¹³ En udførlig gennemgang af debatterne om nationale interesser kan også findes i S. Burchill, *The National Interest in International Relations Theory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

¹⁴ For denne metode, se T. Hopf, *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 & 1999*, Ithaca, NY: Cornell UP, 2002, 1-38; også F. Ciută, "Narratives of Security: Strategy and Identity in the European Context" i R. Mole, red., *Discursive Constructions of Identity in European Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007, 190-207.

¹⁵ Se også T. May, *Social Research: Issues, Methods and Process (4th ed.)*, Maidenhead: Open University, 2011, 191-218.

¹⁶ For de mange indflydelser på Ruslands udenrigspolitik, se R. Donaldson, J. Noguee og V. Nadkarni, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests (5th ed.)*, Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2014, 122-54; også A. Ledeneva, *Can Russia Modernise? 'Sistema', Power Networks and Informal Governance*, New York: Cambridge UP, 2013.

¹⁷ Se også J. Headley, *Russia and the Balkans: Foreign Policy From Yeltsin to Putin*, London: C. Hurst & Co., 2008.

¹⁸ "Vladimir Putin otvetil na voprosy sjournalistov o situatsii na Ukraine", *Kremlin.ru*, 4.3.2014.

¹⁹ For påstanden om, at en sådan frygt til dels fandtes i det russiske styre, se dog også: P. Duncan, "Russia, the West and the 2007-2008 Electoral Cycle: Did the Kremlin Really Fear a 'Coloured Revolution'?" *Europe-Asia Studies*, 65 (1), 2013, 1-25.

²⁰ "Delo ne v SSJA, a v rossijskom narode", *Kommersant*, 15.12.2011.

²¹ "Vladimir Putin: My ne khotim rasdela Ukrainy, nam to ne nusjno", *Rossija Segodnja*, 18.3.2014.

²² "Vladimir Putin: Uveren, na Ukraine pojmut, tjto postupit inatje Rossija v Krimu ne mogla", *Komsomolskaja pravda*, 17.4.2014.

²³ "Lavrov obvinil ES v sosdanii 'sfery vlijanija' v Ukraine", *BBC.co.uk*, 14.2.2014.

²⁴ "Matvijenko: Sanktsii SSJA – eto polititjeskij sjantasj", *Komsomolskaja pravda*, 17.3.2014.

²⁵ "Rjabkov prisnajot serjosnost ekonomitjeskikh sanktsij SSJA", *Gazeta.ru*, 29.4.2014.

²⁶ T. Sjadrina, "Sanktsii ne otrasjatsja na rabote Sberbanka i VTB", *Rossijskaja gaset*a, 1.8.2014.

²⁷ "Medvedev: Rossija osporit sanktsii SSJA v VTO", *Itar-Tass.com*, 20.6.2014.

²⁸ "MID RF: Doklad upravljenija po pravam tjeloveka OON po Ukraine nosit odnobokij, politisirovannyj kharakter", *Rossija segodnja*, 15.4.2014.

- ²⁹ "Rossija gotova vyjti is Soveta Evropy", *Ntv.ru*, 10.4.2014.
- ³⁰ "Nusjen sakon o garantijakh prav roditelej na vospitanije sobstvennykh detej", *Vrns.ru*, 27.9.2012; K. Stoeckl, *The Russian Orthodox Church and human rights*, London: Routledge, 2014, 99.
- ³¹ "Putin: Pri vnedrenii juvenalnoj justitsii nusjno utjest mnenije obsjtjestva", *Ria.ru*, 9.2.2013; "Putin o tvortjeskom podkhode, novom dykhanii i edinom standartarte", *Ria.ru*, 29.3.2013.
- ³² D. Trenin, *Post-Imperium: A Eurasian Story*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2011.
- ³³ D. Trenin, "Welcome to Cold War II: This Is What It Will Look Like", *Foreignpolicy.com*, 4.3.2014.
- ³⁴ S. Karaganov, D. Suslov og T. Bordatjov, "Perenastrojka, a ne peresagruska: interesy Rossii v odnosjenijakh s SSJA", *Svop.ru*, juni 2009, 14.
- ³⁵ T. Bordachev, "Power, Morality and Justice: International Politics in the 21st Century", *Russia in Global Affairs*, 2, 2014.
- ³⁶ "Obsjtjestvennoje mnenije – 2011", *Levada.ru*, 2011.
- ³⁷ "Okolo 145 tysjatj rossijan pokinuli stranu sa poslednije tri goda", *RIA Novosti*, 20.9.2011.
- ³⁸ R. Sakwa, *Putin Redux: Power and Contradiction in Contemporary Russia*, New York: Routledge, 2014, 47.
- ³⁹ "Energy and Oil Prices", *Bloomberg.com*, 7.10.2014.
- ⁴⁰ Se også T. Landstreet, "Here Comes Cheaper Oil: Why Prices Are Set to Fail", *Forbes.com*, 20.8.2014.
- ⁴¹ R. Blackwill og M. O'Sullivan, "America's Energy Edge: The Geopolitical Consequences of the Shale Revolution", *Foreign Affairs*, 93 (3), 2014.
- ⁴² A. Åslund, "Gazprom: Challenged Giant in Need of Reform" i A. Åslund, S. Guriev og A. Kuchins, red., *Russia After the Global Economic Crisis*, Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2010, 153.
- ⁴³ J. Bush, "Surge in Russian Capital Outflows Adds to Economic Woes", *Reuters.uk*, 9.4.2014.
- ⁴⁴ Se F. Splidsboel-Hansen, "Past and Future Meet: Aleksandr Gorchakov and Russian Foreign Policy", *Europe-Asia Studies*, 54 (3), 2002, 377-96.
- ⁴⁵ V. Putin, "Rossija sosredotatjivajetsja: vysovy, na kotorye my dolsjny otvetit", *Isvestija*, 16.1.2012.
- ⁴⁶ J. Matsarskij, S. Galjandin og M. Abulkhatin, "Otets Vladislava Surkova ne sovetujet synu ukhodit v oppositsiju," *Isvestija*, 1.7.2013.
- ⁴⁷ V. Putin, "Rossija: natsionalnyj vopros", *Nesavisimaja gasetta*, 23.1.2012.
- ⁴⁸ Det var ikke en ny anklage. Flere russiske reaktioner på Den Orange Revolution i 2004 havde ligeledes spillet på frygten for et "fascistisk" Ukraine, og denne rapport forfatter hørte gentagne gange anklager mod såkaldt racistiske vestukrainere fra de politikere og embedsmænd i Rusland, som han interviewede i 2007.
- ⁴⁹ "Sovet Federatsii rasresjil Putinu vvesti vojska na Ukrainu", *Lenta.ru*, 1.3.2014.

- ⁵⁰ K. Latukhina, "Sila i sredstva: press-sekretar presidenta dal intervju BBC", *Rossijskaja gaseta*, 20.3.2014.
- ⁵¹ "O Fonde", *Russkiymir.ru*, uden dato.
- ⁵² "Obraztjenie Presidenta Rossijskoj Federatsii", *Kremlin.ru*, 18.3.2014.
- ⁵³ Se især Navalnyjs video (kaldet *FOLKET for legalisering af våben*), der anbefaler at skyde kaukasiske terrorister som "skadedyr". Videoen er ikke oversat, men seeren kan stadig få indtryk af en produktion, der er en blanding af skoleopsætninger og noget, der hører mere hjemme i fascistiske regimer i første del af det 20. århundrede. Se "NAROD sa legalisatsiju orusjija", *YouTube.com*, 19.9.2007 (www.youtube.com/watch?v=oVNjIO1OSWw).
- ⁵⁴ "Obsjtjestvennoje mnenije – 2012", *Levada.ru*, 2012, 178 (table 18:12).
- ⁵⁵ A. Umland, "New Extreme Right-Wing Intellectual Circles in Russia: The Anti-Orange Committee, the Izborsk Club and the Florian Geyer Club", *Russian Analytical Digest*, 135, 5.8.2013, 2-5; se også "Kontseptualnyj klub 'Florian Gejer'", *Floriangeyer.ru*, uden dato.
- ⁵⁶ Se for eksempel data om mord på folk fra etniske minoritetsgrupper i Rusland, indsamlet af analyseinstituttet SOVA. Tallene viser, at antallet af mord er faldet betragteligt siden 2008. Baseret på "Basa dannyk: akty nasilija", *Sova-center.ru*, uden dato. Bemærk også, at selvom Rusland officielt har registreret en stigning i forbrydelser "af ekstremistisk natur" mellem 2010 og 2013, skyldes dette sandsynligvis en definition af ekstremisme, der rækker ud over SOVAs fokus på racisme og inkluderer handlinger, som måske ville blive regnet som legitim politisk aktivitet i Vesten. Se "Saregistrirvano prestuplenij ekstremistskoj napravlenosti", *Crime-stat.ru*, uden dato.
- ⁵⁷ "Aleksej Navalnyj: Byt lutsjim oppositsionnym politikom v Rossii – eto otjen prosto", *Gq.ru*, juni 2013.
- ⁵⁸ "Itogi vyborov v Gosdumu po regionam Rossii", *Ria.ru*, 6.12.2011.
- ⁵⁹ For et eksempel herpå, se Y. Steinholt, I. Gololobov og H. Pilkington, "St Petersburg: Big City – Small Scenes" i I. Gololobov, H. Pilkington og Y. Steinholt, *Punk in Russia: Cultural Mutation From the 'Useless' to the 'Moronic'*, New York: Routledge, 2014, 58.
- ⁶⁰ M. Gessen, *Words Will Break Cement: The Passion of Pussy Riot*, London: Granta, 2014.
- ⁶¹ "Sud obvinil Magnitskogo posmertno", *Interfax.ru*, 11.7.2013; se også C. Milmo, "Sergei Magnitsky – The Final Insult: Russia Continues to 'Desecrate the Memory' of the Whistleblower Lawyer", *The Independent*, 13.1.2014.
- ⁶² "O dejatelnosti nekommertjeskikh organisatsij", *Unro.minjust.ru*, 13.8.2014; også "Putin podpisal sakon ob NKO, vypolnjajusjtjikh funksii inostrannogo agenta", *Ria.ru*, 21.7.2012.
- ⁶³ "Sotni kasakov pribyli v Sotji dlja okhrany porjadka vo vremja Olimpiady", *Ria.ru*, 9.1.2014; "Pussy Riot Attacked by Whip-Wielding Cossacks in Sochi", *Channel 4 news*, 19.2.2014. (www.youtube.com/watch?v=WNB3N6DWVTs); Ruslands myndigheder sørgede dog for, at kosakkerne i Sotji holdt lav profil efter overfaldet på Pussy Riot, se A. Kosjkina, "Kasakov vygnali is Sotji", *Gazeta.ru*, 20.2.2014.
- ⁶⁴ Rusland har officielt forbudt "homoseksuel propaganda over for børn", fordi homoseksualitet ses som ikke foreneligt med Ruslands traditioner, se også "Putin podpisal sakon o saprete gej-propagandy sredi detej", *Ria.ru*, 30.6.2013. Men ideen om homoseksualitet som sygdom har bred støtte blandt Rusland befolkning, hvor

en meningsmåling i 2013 viste, at 34 % ser homoseksualitet som en sygdom, og andre 40 % ser homoseksualitet som resultat af dårlig opdragelse eller misbrug, se "Strakh drugovo: problema gomofobii v Rossii", *Levada.ru*, 12.3.2013. Forbindelsen mellem homoseksualitet og sygdom har en lang historie i fascistiske (og andre stærkt centralstyrede) regimer, muligvis på grund af almenmenneskelig frygt for "det urene," som vist i M. Douglas, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London: Routledge, 2002.

⁶⁵ "Jakunin: Vkljutjonnye v sanktsionnyj spisok SSJA ljudi sasjtisjtajut interesy Rossii", *Vz.ru*, 21.3.2014.

⁶⁶ S. Smirnov, "Medvedev sapretil gossakupki importnykh avtomobilej", *Vedomosti*, 14.7.2014.

⁶⁷ "O Subove A.B.", *Mgimo.ru*, 24.3.2014; også J. Antonova, "Professora uvolili sa vsgljady", *Gazeta.ru*, 24.3.2014.

⁶⁸ N. Galimova, "Putin nautjil istorikov ljubit Rodinu", *Gazeta.ru*, 16.1.2014; for en vestlig advarsel mod dette, se også L. Aron, "The Kremlin's Propaganda Campaign and Russia's Regression", *The American*, 24.10.2013.

⁶⁹ "Podpisan sakon, napravljonnyj na protivodejstvije popytkam posjagatelstv na istoritjeskuju pamjat v ot-nosjenii sobytij Vtoroj mirovoj vojny", *Kremlin.ru*, 5.5.2014.

⁷⁰ "Putin nasval SSJA parazitami euronews mir", *YouTube*, 2.8.2011 (www.youtube.com/watch?v=5-pPulySsBw); V. Putin, "Rossija sosredototjivajetsja – vysovy na kotorye my dolsjny otvetit", *Isvestija*, 16.1.2012; også A. Stent, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton, NJ: PUP, 2014, 184.

⁷¹ Se for eksempel "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 18.2.2013, II, 5.

⁷² "Sovmestnaja deklaratsija Rossijskoj Federatsii i Kitajskoj Narodnoj Respubliki o mesjdunarodnom porjadke v XXI veke", *Kremlin.ru*, 1.6.2005.

⁷³ Se som et blandt mange eksempler H. Kissinger, *On China*, London: Penguin, 2012.

⁷⁴ "Second Summit: Joint Statement", *Brics6.itamaraty.gov.br*, 16.4.2010.

⁷⁵ "Sixth Summit: Joint Statement", *Brics6.itamaraty.gov.br*, 15.7.2014, afsnit 12-13.

⁷⁶ N. Woods, *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*, New York: Cornell UP, 2007.

⁷⁷ "Projekt Dogovora o jevropejskoj besopasnosti", *Kremlin.ru*, 29.11.2009.

⁷⁸ "Putin: Jevropa ne smosjet otkasatsja ot postavok rossijskogo gasa 17 04 14", *YouTube*, 25.4.2014 (www.youtube.com/watch?v=GGQA_-ZNhg4); også "Putin: Jevropa ne smosjet otkasatsja ot rossijskogo gasa", *Gazeta.ru*, 17.4.2014.

⁷⁹ S. Briljov, "Gennadij Timtjenko: dlja menja tjest – vernut dengi v Rossiju", *Vesti.ru*, 12.4.2014.

⁸⁰ "Gasprom' i CNPC sakljutjili tridtsatiletnij dogovor na postavku gasa", *Rt.com*, 21.5.2014; også J. Perlez, "China and Russia Reach 30-year Gas Seal", *The New York Times*, 21.5.2014.

⁸¹ Se også M. Laruelle, *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, Baltimore, MD: Johns Hopkins UP, 2012.

⁸² Den Eurasiske Økonomiske Union indbefatter i starten af oktober 2014 Rusland, Kasakhstan og Hviderusland, om end Hvideruslands parlament i skrivende stund endnu mangler at ratificere aftalen om tilslutning til

organisationen. Se også "Belarus May Ratify Eurasian Trading Bloc Treaty on October 9", *Itar-tass.com*, 6.10.2014. Armenien og Kirgisistan forventes at tilslutte sig ultimo 2014.

⁸³ V. Putin, "Novyj integratsionnyj projekt dlja Jevrasij: budusjtjeje, kotoroje rosjdajotsja segodnja", *Isvestija*, 8.10.2011.

⁸⁴ Om end Ruslands elite fortsat ser en fremtid for Den Eurasiske Økonomiske Union. For et overblik over dette, se for eksempel "The Other EU: Why Russia Backs the Eurasian Union", *Economist.com*, 23.8.2014.

⁸⁵ "Peskov: V Krymu jest rossijskie vojska, potomu tjto tam stoit Tjernomorskij flot", *Itar-tass.com*, 7.3.2014.

⁸⁶ Se også B. Petersson, "Still Embodying the Myth? Russia's Recognition as a Great Power and the Sochi Winter Games", *Problems of Post-Communism*, 61 (1), 2014, 30-40.

⁸⁷ "Vserossijskij studentjeskij forum", *Kremlin.ru*, 1.11.2011.

⁸⁸ Se også H. Lenskyj, *Sexual Diversity and the Sochi 2014 Olympics: No More Rainbows*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

⁸⁹ "Putin: Sapad pytajetsja sdersjat 'positiv' Rossii", *Rt.com*, 11.2.2014.

⁹⁰ "RF bliska k podpisaniju soglasjenij o vojennykh basakh srasu s rjedom stran", *Ria.ru*, 26.2.2014.

⁹¹ Se "Kiseljov: Rossija sposobna prevratit SSJA v radioaktivnyj pepel", *Novaja gasetta*, 17.3.2014, hvor en video af Kiseljovs udsendelse også kan findes (www.novayagazeta.ru/news/1679503.html).

⁹² For flere detaljer herom, se også: Rasmussen et al., *Ukrainekrisen*.

⁹³ O. Bytjkova og L. Slutskij, "Vo tjto Rossii obojdetsja Krym?" *Echo.msk.ru*, 12.3.2014.

⁹⁴ Sovjetunionen og sidenhen Rusland havde indtil nu konsekvent forsvaret princippet om bevarelsen af territorial integritet som fremhævet i *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*, San Francisco, CA: UN, 1945, artikel 2, paragraf 4. Helsingfors-konferencen, der i 1970'erne stadfæstede Europas efterkrigsgrænser, forblev et holdepunkt for Moskva. For Helsingfors-erklæringen, se også *The Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe*, Helsinki: CSCE, 1975.

⁹⁵ J. Jugov, "Vasjneje, tjem Folklendy: Lavrov i Kerri ne nasjli kompromissa v spore vokrug Kryma", *Vz.ru*, 14.3.2014.

⁹⁶ I aftalen om Ukraines overgivelse af atomvåben fra 1994, *Budapest Memorandums on Security Assurances*, Budapest: ingen udgiver, 5.12.1994, og også i en række aftaler om Sortehavsflådens basering på Krim, herunder *Soglasjenije mesjdu Rossijskoj Federatsijej i Ukrainoj o statuse i uslovijakh prebyvanija Tjernomorskogo flota Rossijskoj Federatsii na territorii Ukrainy*, Kiev: ingen udgiver, 28.5.1997, artikel 6.1.

⁹⁷ Sakwa, *Putin Redux*, 6-7.

⁹⁸ "GDP Ranking", *The World Bank*, 1.6.2014.

⁹⁹ V. Putin, "Byt silnymi: garantij natsionalnoj besopasnosti dlja Rossii", *Rossijskaja gasetta*, 20.2.2012; "SIPRI military expenditure database", *Sipri.org*, 2014; Sakwa, *Putin Redux*, 146.

¹⁰⁰ Hvilket også blev fremhævet af daværende generalsekretær for NATO, Anders Rasmussen. Se D. Blair, "NATO Chief Tells Allies: Spend More on Defence to Deter Russia", *The Telegraph*, 6.4.2014.

- ¹⁰¹ M. Laruelle, "Negotiating History: Memory Wars in the Near Abroad and Pro-Kremlin Youth Movements", *Demokratizatsiya*, 19 (3), 2011, 233.
- ¹⁰² Se for eksempel A. Isajev, *Sjukov obolgannyj Marsjal Pobedy*, Moskva: Jausa, Eksmo, 2012; eller D. Lyskov, *Sapretnaja pravda o 'Stalinskikh repressijakh': 'Deti Arbat' Igut!* Moskva: Jausa, 2012.
- ¹⁰³ P. Duncan, *Russian Messianism: Third Rome, Revolution, Communism and After*, London: Routledge, 2000.
- ¹⁰⁴ Se for eksempel V. Vorsobin, "Vladislav Surkov: Putina prisval Bog, a oppositsiju nado borot", *Komsomolskaja pravda*, 27.7.2013.
- ¹⁰⁵ K. Sheiko og S. Brown, *History as Therapy: Alternative History and Nationalist Imaginings in Russia, 1991-2014*, Stuttgart: Ibidem, 2014, 60.
- ¹⁰⁶ N. Morozova, "Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin", *Geopolitics*, 14, 2009, 681-82; se også M. Laruelle, "The Two Faces of Contemporary Eurasianism: An Imperial Version of Russian Nationalism", *Nationalities Papers*, 32 (1), 2004, 115-36.
- ¹⁰⁷ Her forstået som området, som grænser op til Danmark, Estland, Finland, Letland, Litauen, Polen, Rusland, Sverige og Tyskland.
- ¹⁰⁸ "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001, III.2.
- ¹⁰⁹ "4 nojabrja – Den narodnogo jedinstva", *Itar-Tass*, 1.11.2013.
- ¹¹⁰ Stent, *Limits of Partnership*, 230.
- ¹¹¹ "Vojennaja doktrina Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 5.2.2010.
- ¹¹² "Sovmestnoje rossijsko-beloruskoje strategitjeskoje utjenije 'Sapad-2013'", *Mil.ru*, 18.9.2013; "Exercise Steadfast Jazz 2013", *Nato.int*, uden dato.
- ¹¹³ S. Johnson og J. Ahlander, "Swedish Government Plans Higher Defence Spending Due to Russian Threat", *Reuters.uk*, 22.4.2014. At Ruslands elite fortsat forsøger at skræmme Sverige militært, er for eksempel beskrevet i L. Dearden, "Russian Fighter Jet Passes 'Within Feet' of Swedish Surveillance Plane Over Baltic Sea", *The Independent*, 5.10.2014.
- ¹¹⁴ "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 18.2.2013, IV.63.
- ¹¹⁵ "RF resjila otosvat v Moskvu dlja konsultatsij vojenного predstavitelja Rossii pri NATO", *1tv.ru*, 4.4.2014.
- ¹¹⁶ "Putin: NATO – atavism kholodnoj vojny, no s nim prikhoditsja stjitatsja", *Gazeta.ru*, 11.4.2012.
- ¹¹⁷ "Putin otvel Sjojgu pjat let na vyvod armii na novyj uroven", *Ria.ru*, 27.2.2013.
- ¹¹⁸ "Putin: My ne mogli dopustit, tjtbody v Sevastopol vosjli vojska NATO", *Rossijskaja gasetta*, 1.7.2014.
- ¹¹⁹ "Vladimir Putin: Uveren, na Ukraine pojmut, tjto postupit inatje Rossija v Krymu ne mogla", *Komsomolskaja Pravda*, 17.4.2014.
- ¹²⁰ "Putin stjitajet novogo glavu NATO Stoltenberga otvetstvennym tjelovekom", *Ria.ru*, 19.4.2014.

- ¹²¹ "Lavrov: Moskva sjdjot otveta ot NATO na dopprisutstvije sil aljansa v Vostotjnoj Jevrope", *Itar-tass.com*, 3.4.2014.
- ¹²² P. Matvejeva og A. Braterskij, "'Rossija i NATO peresjli k obmenu ljubesnostjami': MID RF potreboval ot NATO objasnenij po povodu planov bloka v Vostotjnoj Jevrope", *Gazeta.ru*, 3.4.2014; se også "Intervju Ministra inostrannykh del Rossii S.V. Lavrova programme 'Vesti v subbotu s Sergejem Briljovym,' Moskva, 29 marta 2014 goda", *Mid.ru*, 29.3.2014.
- ¹²³ "Lavrov: Ukhudsjenije odnosjenij s SSJA my vosprinimajem filosofski", *Interfax.ru*, 10.4.2014.
- ¹²⁴ "Sergej Sjojgu: Rossija natjala vojnyje utjenija na sapadnoj granitse is-sa Ukrainy", *Pravda*, 24.4.2014.
- ¹²⁵ "Gensjtab VS RF vyrasil osabotjennost usilenijem aktivnosti NATO vblisi granits Rossii", *Itar-tass.com*, 19.5.2014.
- ¹²⁶ "Gensjtab: RF prinimajet otvetnye mery vvudu usilenija NATO vblisi granits", *Ria.ru*, 23.5.2014.
- ¹²⁷ O. Golovanova, "Vladimir Titov: Rossija ne ostanetsja besutjastnoj k militarisatsii sosednikh gosudarstv", *Interfax.ru*, 9.6.2014.
- ¹²⁸ "Sjag NATO sastavil MID RF vspomnit o kholodnoj vojne", *Ntv.ru*, 2.4.2014.
- ¹²⁹ "Predstavitel RF pri NATO: Provedenije sasedanija soveta Aljansa po Ukraine otrasjajet myslenije 'kholodnoj vojny'", *Rt.com*, 4.3.2014.
- ¹³⁰ "Minoborony RF: FRG resjila priostanovit sotrudnitjestvo pod davlenijem", *Ria.ru*, 23.3.2014.
- ¹³¹ T. Akaha og A. Vassilieva, "Russia In Regional Integration Processes" i T. Akaha og A. Vassilieva, red., *Russia and East Asia: Informal and Gradual Integration*, New York: Routledge, 2014, 277; også "Otnosjenije rossijan k drugim stranam", *Levada.ru*, 14.6.2012 .
- ¹³² Trenin, *Post-Imperium*, særligt kapitel 2.
- ¹³³ Bordachev, "Power, Morality and Justice".
- ¹³⁴ "Tamosjennyj sojus sdelał jesjtjo odin sjag k Jevrasijskomu", *BBC.co.uk*, 18.11.2011.
- ¹³⁵ "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001, III.2.
- ¹³⁶ M. van Herpen, *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2014, 55.
- ¹³⁷ "Rusijos Federacija nutraukė su Lietuva dvišalę sutartį dėl papildomų priemonių pasitikėjimui ir saugumui užtikrinti", *Voruta*, 6.5.2014.
- ¹³⁸ A. Sytas, "Lithuania Accuses Russia of Harassing Ships In the Baltic Sea", *Reuters.uk*, 30.5.2014.
- ¹³⁹ D. Ivasjkina, "Vojska VKO priveli v bojegotovnost S-300 na utjenijakh pod Kaliningradom", *Komsomolskaja pravda*, 13.6.2014.
- ¹⁴⁰ V. Gundarov, "NATO otkasalo Baltijskomu flotu v doverii", *Nesavisimaja gaset*a, 11.6.2014.
- ¹⁴¹ S. Gutterman, "Russian Military Starts Aviation Exercises In Northwest", *Reuters.uk*, 19.3.2014.

- ¹⁴² A. Saytas og A. Krutaine, "Ukraine Crisis Stokes Baltic Nerves Over Russia", *Reuters.uk*, 3.3.2014.
- ¹⁴³ "Strategija natsionalnoj besopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda", *Mid.ru*, 12.5.2009, II.12 og IV.96.
- ¹⁴⁴ "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 12.2.2013, IV.70.
- ¹⁴⁵ Stent, *Limits of Partnership*, 227.
- ¹⁴⁶ R. Weitz, "Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence", *Survival*, 52 (4), 2010, 99-120.
- ¹⁴⁷ J. Tjinkova, "Medvedev dal otvet PRO", *Komsomolskaja pravda*, 23.11.2011.
- ¹⁴⁸ "Putin: Rossija budet rasvivat nastupatelnye sistemy voorusjenija", *Grani.ru*, 29.12.2009.
- ¹⁴⁹ "Rogosin: RF budet isbegat gonki voorusjenij, no otvetit na ugrozy", *Ria.ru*, 12.12.2013.
- ¹⁵⁰ "Putin: 'Rossija ne boitsja rassjirenija NATO'", *Isvestija*, 17.4.2014.
- ¹⁵¹ V. Vasiljev, "Putin: Plany SSJA po PRO ne savisjat ot pereisbranija Obamy", *Golos-ameriki.ru*, 20.6.2012.
- ¹⁵² "Moscow Tones Down Criticism of New U.S. Missile Plans", *The Moscow Times*, 22.3.2013.
- ¹⁵³ "Sergej Rjabkov: govorit ob ulutjsjenii odnosjenij RF i SSJA presjdevremenno", *Ria.ru*, 3.6.2013; Stent, *Limits of Partnership*, 229.
- ¹⁵⁴ Af samme årsag bliver Rusland ved med at true med opstilling af atomraketter i Kaliningrad, som for eksempel i december 2013, se også Putins omtale af denne mulighed i "V. Putin: 'Iskander' – ne jedinstvennyj sposob sasjtjity", *Nesavisimaja gaseta*, 19.12.2013.
- ¹⁵⁵ S. Walker og I. Traynor, "Russian Military Moves in Crimea Are Declaration of War", *The Guardian*, 2.3.2014.
- ¹⁵⁶ "Tysjatji ljudej trebovali otstavki Putina v Kaliningrade", *BBC.co.uk*, 31.1.2010.
- ¹⁵⁷ Således er 21 milliarder dollars sat af til Kaliningrads rolle som værtsby ved fodbold-VM i 2018; se E. Bacon, *Contemporary Russia (3rd ed.)*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, 199; også "O podgotovke k Tjempionatu mira po futbolu v 2018g.", *Gov39.ru*, 26.8.2014.
- ¹⁵⁸ "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 12.2.2013, IV.58.
- ¹⁵⁹ M. Semjonov, "Lavrov: Rossija rasotjarovana tempami peregovorov ob otmene vis s JeS", *Vz.ru*, 13.8.2013.
- ¹⁶⁰ "Plan dejatelnosti Ministerstva inostrannykh del Rossijskoj Federatsii na period do 2018 goda", *Mid.ru*, 12.7.2013, 3.
- ¹⁶¹ "RF nesamedlitelno otreagirujet, jesli strany JeS pojdu na usjestotjenije visovogo resjima", *Itar-tass.com*, 6.3.2014.
- ¹⁶² "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001, III.2.
- ¹⁶³ Donaldson et al., *Foreign Policy of Russia*, 150, 180.
- ¹⁶⁴ For princippet om, hvordan økonomisk samarbejde kan bruges til politisk vinding for Rusland, se også "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 12.2.2013, IV.56.

- ¹⁶⁵ "Conscious Uncoupling", *The Economist*, 5.4.2014; Stent, *Limits of Partnership*, 165.
- ¹⁶⁶ N. Barkin, "Russia Ties Compound German Dilemma in Ukraine Crisis", *Reuters.uk*, 3.3.2014.
- ¹⁶⁷ "Kontseptsija vnesnej politiki Rossiiskoj Federatsii", *Mid.ru*, 12.2.2013, IV.60.
- ¹⁶⁸ N. Kuhrt, "Russia and China: Strategic Partnership or Asymmetrical Dependence?" i T. Akaha og A. Vassilieva, red., *Russia and East Asia: Informal and Gradual Integration*, New York: Routledge, 2014, 94; også "Ob-sjtjestvennoje mnenije – 2011", *Levada.ru*, 2011.
- ¹⁶⁹ "Sjtokmanskij projekt", *Shtokman.ru*, 2013-14.
- ¹⁷⁰ "Intervju nemetskoj teleradiokompanii ARD", *Kremlin.ru*, 5.4.2013.
- ¹⁷¹ "Alexander Medvedev: 'Sanctions Do Not Affect Our Business'", *Gazprom.com*, 7.4.2014.
- ¹⁷² S. Smirnov, "Putin prigrosil Jevrope prekrasjtjenijem postavok gasa na Ukrainu", *Vedomosti*, 11.4.2014.
- ¹⁷³ "Putin: RF garantirujet ispolnenije svoikh gasovykh objasatelstv pered jevropskimi stranami", *Itar-tass.com*, 11.4.2014.
- ¹⁷⁴ Se også A. Sully, "The Papers: MH17 – 'Russia In the Dock'", *BBC.co.uk*, 20.7.2014.
- ¹⁷⁵ O. Samofalova, "Tonkij otvet", *Vz.ru*, 30.7.2014; "Ukraine Crisis: Putin Orders Retaliatory Sanctions", *BBC.co.uk*, 6.8.2014.
- ¹⁷⁶ "Rossija otkasyvajetsja ot litovskogo moloka, na otjeredi – ryba i mjaso", *Ria.ru*, 7.10.2013.
- ¹⁷⁷ "Rossija ogranitjila vnos svinej is Latvii", *Vedomosti*, 7.5.2014; også A. Nikolajeva, "Nevjesdnaja produkcija", *Interfax-russia.ru*, 7.8.2014.
- ¹⁷⁸ Måske kan man se Ruslands beslaglæggelse af en litauisk fiskerbåd i september 2014 i det samme lys – en beslaglæggelse, som ifølge Litauen og EU fandt sted i russisk farvand, hvor båden havde tilladelse til at sejle. Se "Lithuania Accuses Russia Over Fishing Boat Seizure", *BBC.co.uk*, 1.10.2014.
- ¹⁷⁹ D. Mardiste, "Estonia's New PM Says Russia Sanctions Would Hurt, But May Be Needed", *Reuters.com*, 8.4.2014.
- ¹⁸⁰ J. Kaža og L. Kangsepp, "Baltic Countries Fear Impact of Russian Food Sanctions on Business", *Wall Street Journal*, 7.8.2014.
- ¹⁸¹ "Suskytintųjų gamtinių dujų terminalas," *Sgd.lt*, 26.8.2014; M. Martewicz og P. Bujnicki, "Poland To Get Baltic LNG Terminal On Time As Costs Increase," *Bloomberg.com*, 5.8.2014; M. Kahn og H. Gloystein, "Ukraine's Gas Dispute Could Mean Cold Winter for Central, East Europe," *Reuters.uk*, 8.7.2014.
- ¹⁸² "Igor Jusufov: Slantsevij gas – eto ubytotjnij bisnes i otjen usjtjebnaja vesjtj dlja okrusjajusjtjej sredy", *Gazprom.ru*, 25.4.2013; Stent, *Limits of Partnership*, 192, 198.
- ¹⁸³ A. Topalov, "Neobjasatelnaja truba 'Gasproma'", *Gazeta.ru*, 5.4.2013.
- ¹⁸⁴ "Osnovnye napravlenija politiki Rossiiskoj Federatsii v sfere mesjdunarodnogo kulturno-gumanitarnogo sotrudnitjestva", *Mid.ru*, 18.12.2010, III.

¹⁸⁵ "O vnesenii ismenenij v Federalnyj sakon 'O gosudarstvennoj politike Rossijskoj Federatsii v odnosjenii sootetjestvennikov sa rubesjom'", *Mid.ru*, 23.7.2010; Se også "O gosudarstvennoj politike Rossijskoj Federatsii v odnosjenii sootetjestvennikov sa rubesjom", *Mid.ru*, 24.5.1999.

¹⁸⁶ "Putin uprostil vydatju grasjdanstva RF dlja nositelej russkogo jasyka", *Interfax.ru*, 21.4.2014.

¹⁸⁷ "Putin podpisal sakony o prisojedenenii Kryma i Sevastopolja k Rossii", *Ria.ru*, 21.3.2014. For Mironovs holdninger, se også "Sergej Mironov v Krymu: 'My ne mosjem besutjastno nabljudat sa tem, tjto proiskhodit na Ukraine s nasjimi bratjami'", *Spravedlivo.ru*, 27.2.2014.

¹⁸⁸ N. Jermolajeva, "Rossija i Estonija podpisali dogovor o granitse", *Rossijskaja gaseta*, 18.2.2014.

¹⁸⁹ "Vladimir Putin otvetil na voprosy sjurnalistov o situatsii na Ukraine", *Kremlin.ru*, 4.3.2014; også A. Grisjin, "Silovoj sakhvat vlasti v Kieve byl nusjen SSJA, i oni nasjli dlja eto provokatora", *Komsomolskaja pravda*, 19.3.2014.

¹⁹⁰ "My vmeste': Putin v Sevastopole prisval mir uvasjat interesy Rossii", *Ntv.ru*, 9.5.2014.

¹⁹¹ "Putin: RF budet sasjtjstjtat prava russkojasytjnogo naselenija na Ukraine", *Ria.ru*, 24.6.2014; også "MID RF obespokojen sapretom na prepodavanije na russkom jasyke v Estonii", *Ria.ru*, 29.4.2014.

¹⁹² "Vladimir Putin poobesjtjal otstojat prava russkikh sa rubesjom", *Rt.com*, 1.7.2014.

¹⁹³ "MID RF sajavil o prave Moskvj sasjtjtit sootetjestvennikov na Ukraine", *Interfax.ru*, 14.3.2014.

¹⁹⁴ "Lavrov obesjtjajet sasjtjstjtat interesy i besopasnost rossijskikh grasjdan na Ukraine", *Ntv.ru*, 24.4.2014.

¹⁹⁵ "Rossijskij deputat: Kiberataki na sajty Estonii soversjal moj pomosjtjnik", *Charter97.org*, 11.3.2009.

¹⁹⁶ C. Clover, "Kremlin-Backed Group Behind Estonia Cyber Blitz", *The Financial Times*, 11.3.2009.

¹⁹⁷ van Herpen, *Putin's Wars*, 140; det er måske sigende her, at ingen af Ruslands betydende medier for alvor tog fat i Goloskokovs "tilståelse" i marts 2009. På den anden side forekom Goloskokovs navn ofte, mens krisen stod på i Estland i 2007, se for eksempel A. Slobin, "Elektronnaja bomba: kto stoit sa kibervojnoj Rossii s Estonijej?" *Vedomosti*, 28.5.2007.

¹⁹⁸ Som beskrevet i E. Lucas, *Deception: Spies, Lies and How Russia Dupes the West*, London: Bloomsbury, 2012, 268-309.

¹⁹⁹ Se også A. Higgins, "Tensions Surge in Estonia Amid a Russian Replay of Cold War Tactics", *The New York Times*, 5.10.2014.

²⁰⁰ "Temporal Suspension of NTV Mir Lithuania Programme Parts", *Rtk.lt*, 2.4.2014. For udsendelsen, der ledte til sanktionen mod NTV Mir, se "Prigovorjonnye Kapkan dlja gruppy Alfa", *YouTube*, 22.7.2014 (<https://www.youtube.com/watch?v=tqnBU1jcapU>). For suspenderingen af Pervyj Baltijskij Kanal, se "Lithuania Suspends Russian TV Channel Over Program", *Rferl.org*, 8.10.2013.

²⁰¹ "Human Rights Council Discusses Minority Issues and Holds General Debate on Its Subsidiary Bodies", *United Nations*, 19.3.2014.

²⁰² "Vesjnjakov: Rossija dast pensii tem, kogo Latvija ostavila na ulitse", *Ves.lv*, 8.3.2014.

²⁰³ "Sovet Federatsii odobril sakon, objasyvajusjtjij soobsjtjat o dvojnomo grasjdanstve", *Fms.gov.ru*, 28.5.2014.

- ²⁰⁴ “Russia Votes: Final Result of the Duma Election, 4 December 2011”, *Russiavotes.org*, 5.6.2014. For tegn på, at Sjirinovskij også i dag er parat til at true Baltikum og Polen med militært angreb, se for eksempel “Sjirinovskij posovetoval poljakam pravilno perevodit rusSKUju retj”, *Vz.ru*, 14.8.2014.
- ²⁰⁵ “Otnosjenije rossijan k drugim stranam”, *Levada.ru*, 14.6.2012.
- ²⁰⁶ Her forstået som området, som grænser op til fem stater: Canada, Danmark (i form af Grønland), Norge, Rusland og USA.
- ²⁰⁷ G. Luzin, M. Pretes og V. Vasiliev, “The Kola Peninsula: Geography, History and Resources”, *Arctic*, 47 (1), 1994, 1-15; T. Nilsen, “More Nukes On Kola”, *BarentsObserver*, 10.1.2013.
- ²⁰⁸ M. Laruelle, *Russia’s Arctic Strategies and the Future of the Far North*, Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2014, 120; også “Severnyj flot”, *Flot.com*, 2014.
- ²⁰⁹ “Strategija natsionalnoj besopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda”, *Mid.ru*, 12.5.2009, IV.62.
- ²¹⁰ P. Baev, “Russia’s Arctic Policy and the Northern Fleet Modernization”, *Russie.Nei.Visions*, 65, 2012.
- ²¹¹ “VMF Rossii popolnitsja novymi korabljami”, *Severnyj flot*, 11.1.2010.
- ²¹² R. McDermott, “Russia Planning Arctic Military Grouping”, *Eurasia Daily Monitor*, 6 (72), 15.4.2009.
- ²¹³ “Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federatsii v Arktike na period do 2020 g. i dalnejsuju perspektivu”, *Sovet besopasnosti*, 19.9.2008; også K. Zysk, “Russia and the High-North: Security and Defence Perspectives” i S. Holtsmark og B. Smith-Windsor, red., *Security Prospects in the High North: Geostrategic Thaw or Freeze?*, Rom: NATO Defence College, 2009, 102-29; K. Zysk, “Russia’s Arctic Strategy: Ambitions and Constraints”, *Joint Forces Quarterly*, 57, 2010, 103-10.
- ²¹⁴ “Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda”, *Mid.ru*, 27.7.2001, III.2.
- ²¹⁵ “Rossija ne vidit polsy ot NATO v Arktike, sajavil Lavrov”, *Ria.ru*, 16.9.2010.
- ²¹⁶ “Sovmestnoje rossijsko-norvesjskoje vojenno-morskoje utjenije ‘Pomor-2013’”, *Mil.ru*, uden dato.
- ²¹⁷ S. Chase, “Russia’s Arctic Flybys a ‘Strategic Message’”, *The Globe and Mail*, 20.6.2014.
- ²¹⁸ T. Pettersen, “More Russian Military Aircraft Outside Norway”, *BarentsObserver*, 3.1.2013.
- ²¹⁹ G. Fouche, “Wary of Russia, Norway Urges NATO Vigilance in Arctic”, *Reuters.uk*, 20.5.2014.
- ²²⁰ “Putin porutjil FSB rasvivat pograniTnjuju infrastrukturu v Arktike”, *Ria.ru*, 7.4.2014; også V. Mukhin, “Vosdusjno-desantnye vojska osvavajut Arktiku”, *Nesavisimaja gaseta*, 7.4.2014.
- ²²¹ Se for eksempel S. Kosmenko og S. Kovaljov, “Morskaja politika Rossii v Arktike i sistema natsionalnoj besopasnosti”, *Morskoj sbornik*, 8, 2009, 57-63.
- ²²² A. Indsijjev, *Bitva sa Arktiku: budet li Sever russkim?* Moskva: Jausa, Eksmo, 2010.
- ²²³ Laruelle, *Arctic Strategies*, 168-69.
- ²²⁴ “O vnutrennykh morskikh vodakh, territorialnom more i prilesjasjtjej sone Rossijskoj Federatsii”, *Pravo.gov.ru*, 17.7.1998. Se også senere ændringer til loven, herunder “O vnesenii ismenenij v Federalnyj sakon ‘O

vnutrennykh morskikh vodakh, territorialnom more i prilesjasjtjej sone Rossijskoj Federatsii' i Vodnyj kodeks Rossijskoj Federatsii", *Rossijskaja gaseta*, 13.5.2013.

²²⁵ A. Istomin, "Rol severnogo morskogo puti v khosjajstvennom rasvitii i osvojenii severnykh territorij", *Sever promysljonnyj*, 6-7, 2007; dette betyder, at Barentshavet ikke er del af Den Nordlige Søroute, som derfor ikke er påvirket af Ruslands højt profilerede grænseafteale med Norge fra 2010.

²²⁶ *Fyrir stafni haf: tækifæri tengd siglingum á norðurlóðum*, Reykjavik: Utanríkisráðuneytið, 1.2.2005, 9 og 21.

²²⁷ C. Ragner, "The Northern Sea Route", *Fni.no*, 2008.

²²⁸ A. Bedritskij, red., *Strategitjeskij prognos ismenenij klimata Rossijskoj Federatsii na period do 2010-2015 gg. i ikh vlijanija na otrasli ekonomiki Rossii*, Moskva: Rosgidromet, 2005, 23-25.

²²⁹ "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001, III.2.

²³⁰ "Klimatitjeskaja doktrina Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 17.12.2009, IV.28.

²³¹ "Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 12.2.2013, IV.73.

²³² "Arctic Shipping Position Paper", *International Chamber of Shipping*, 2014, "Principles" (Part 3).

²³³ "Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic", *Ifrc.org*, 2011.

²³⁴ "Adoption of a New Mandatory Ship Reporting System in the Barents Area (Barents SRS)", *Imo.org*, 28.11.2012; T. Pettersen, "Mandatory Ship Reporting System in the Barents Sea", *BarentsObserver*, 29.11.2012.

²³⁵ "Shipping In Polar Waters: Development of an International Code of Safety for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code)", *Imo.org*, 2014; se også B. Koranyi, "Expanding Arctic Ocean to Get Its Own Shipping Rules", *Reuters.uk*, 21.1.2014 .

²³⁶ "Putin poobesjtjal navesti porjadok v Arktike", *Lifenews.ru*, 23.9.2010.

²³⁷ For mere om projektet, se også "Polarnet", *Polarnetproject.ru*, uden dato.

²³⁸ Rusland benytter også GLONASS til at holde øje med transport på land i Arktis, se for eksempel A. Mikhailov, "V Sapoljarje otkrylsja dispettjerskij tsentr GLONASS", *Rossijskaja gaseta*, 4.4.2012.

²³⁹ "United Nations Convention on the Law of the Sea", *Un.org*, 10.12.1982, del XII, sektion 8, artikel 234.

²⁴⁰ "Population", *Arctic.ru*, 2014.

²⁴¹ "Strategija natsionalnoj besopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda", *Mid.ru*, 12.5.2009, IV.42.

²⁴² S. Myers, "Arctic Council Adds 6 Nations as Observer States Including China", *The New York Times*, 15.5.2013.

²⁴³ "The Ilulissat Declaration", *Oceanlaw.org*, 28.5.2008.

²⁴⁴ "United Nations Convention on the Law of the Sea", *Un.org*, 10.12.1982.

- ²⁴⁵ "Commission on the Limits of the Continental Shelf", *Un.org*, 2013; se også B. Spielman, "An Evaluation of Russia's Impending Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shelve Russia's Submission", *Emory International Law Review*, 23 (1), 2009, 309-50.
- ²⁴⁶ "Rossija podast sajavku v OON na utversjdenije svoikh ekonomitjeskikh granits v Arktike v 2015 godu", *Itar-tass.com*, 14.5.2014.
- ²⁴⁷ For flere detaljer herom, se T. Górski, "A Note on Submarine Ridges and Elevations With Special Reference to the Russian Federation and the Arctic Ridges", *Ocean Development & International Law*, 40 (1), 2009, 51-60.
- ²⁴⁸ For en lidt forældet, men stadig brugbar oversigt over mulige territorielle konflikter i Arktis, se også "Arctic Map Shows Dispute Hotspots", *BBC.co.uk*, 5.8.2008.
- ²⁴⁹ Viktor Posjolov, leder af en arktisk ekspedition på vegne af den russiske stat, mente ganske vist ikke i 2011, at Ruslands, Canadas og Danmarks krav overlappede hinanden. Se V. Fesjenko, "Sporov po Arktike net: Rossija, Danija i Kanada pretendujut na rasnye tjasti arktitjeskogo bassejna", *Rossijskaja gaset*a, 21.1.2011.
- ²⁵⁰ En teori også fremsat i Laruelle, *Arctic Strategies*, 109; se også N. Matz-Lück, "Planting the Flag in Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole", *Göttingen Journal of International Law*, 1 (2), 2009, især 248-55.
- ²⁵¹ "Agreement Between Norway and Russia on Maritime Delimitation", *Eu-norway.org*, 27.4.2010.
- ²⁵² "Treaty Between the Kingdom of Norway and the Russian Federation Concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean", *Regjeringen.no*, 15.9.2010.
- ²⁵³ For et overblik over udviklingen siden 1926 fra et russisk synspunkt, se også "Mesjdunarodno-pravovoj status Arktiki", *Itar-tass.com*, 18.1.2014.
- ²⁵⁴ A. Hoel, "The Legal-Political Regime in the Arctic" i R. Tamnes og K. Offerdal, red., *Geopolitics and Security in the Arctic: Regional Dynamics in a Global World*, New York: Routledge, 2014, 59-61. For en synsvinkel fra Rusland, se også A. Portsel, "Sjptsbergen ili Svalbard? Problem prisutstvija Rossii na arkhipelage v XX-natjale XXI vekov", *Vestnik MGGU*, 13 (2), 2010, 261-64.
- ²⁵⁵ Se for eksempel V. Snegirjov, "Temperatura po Arturu: Artur Tjilingarov: Ijod v Arktike tajet, no torosy vrasjdy i nedoverija mogut ostatsja", *Rossijskaja gaset*a, 27.1.2012.
- ²⁵⁶ G. Vojtolovskij, "Neresjonnye problemy Arktitjeskogo morepolsovanija", *Vestnik MGTU*, 1, 2010, 95-97.
- ²⁵⁷ For Dugins politiske teorier, se A. Dugin, *Geopolitika postmoderna: vremena novykh imperij: otjerki geopolitiki XXI veka*, Sankt Petersburg: Amfora, 2007; også M. Schepp og G. Traufetter, "Riches at the North Pole: Russia Unveils Aggressive Arctic Plans", *Der Spiegel*, 29.1.2009 .
- ²⁵⁸ D. Medvedev, "Arktika dolsjna stat resursnoj basoj Rossii", *Rossijskaja gaset*a, 17.9.2008; Laruelle, *Arctic Strategies*, xxi; A. Oreshenkov, "Arctic Square of Opportunities", *Russia in Global Affairs*, 25.12.2010.
- ²⁵⁹ M. Montgomery, "Russia May Challenge China's Rare Earth Dominance", *Rare Earth Investing News*, 28.2.2011.
- ²⁶⁰ B. Rudloff, "The EU as Fishing Actor in the Arctic: Stocktaking of Institutional Involvement and Exiting Conflicts", *SWP Working Paper*, juli 2010, 11.
- ²⁶¹ Laruelle, *Arctic Strategies*, 155.

- ²⁶² "Energetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda", *Minenergo.gov.ru*, 13.11.2009, VI.2.
- ²⁶³ "Strategija natsionalnoj besopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda", *Mid.ru*, 12.5.2009, II.11.
- ²⁶⁴ "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001.
- ²⁶⁵ "Large Russian Military Exercise in Baltic Sea Area Involves Tens of Thousands of Troops", *Helsingin sanomat*, 29.8.2009.
- ²⁶⁶ "Gazprom and RF Navy Ink Cooperation Agreement", *Gazprom.com*, 24.11.2005.
- ²⁶⁷ "O porjadke osusjtjstvenija inostrannykh investitsij v khosajstvennye obsjtjstva, imejusjtjije strategitjeskoje snatjenije dlja obespetjenija oborony strany i besopasnosti gosudarstva", *Rossijskaja gaset*, 7.5.2008. For en kommentar om loven fra Føderationsrådet's formand for komiteen for industripolitik, se også V. Savadnikov, "Dolobbirovalis: sakon ob investitsijakh v strategitjeskije otrasli prevratil vse otrasli v strategitjeskije", *Rossijskaja gaset*, 22.4.2008.
- ²⁶⁸ For en akademisk diskussion af loven, se også J. Heath, "Strategic Protectionism? National Security and Foreign Investment in the Russian Federation", *George Washington International Law Review*, 41, 2009, 101-38.
- ²⁶⁹ Laruelle, *Arctic Strategies*, 148.
- ²⁷⁰ C. Locatelli og S. Rossiaud, "Russia's Gas and Oil Policy: The Emerging Organizational and Institutional Framework for Regulating Access to Hydrocarbon Resources", *International Association for Energy Economics*, 1, 2011, 23.
- ²⁷¹ C. ZumBrunnen, "Climate Change in the Russian North: Threats Real and Potential" i E. Rowe, red., *Russia and the North*, Ottawa: UOP, 2009, 62-70; se også Laruelle, *Arctic Strategies*, 81.
- ²⁷² R. Kefferpütz, "On Thin Ice? (Mis)Interpreting Russian Policy in the High North", *CEPS Policy Brief*, 205, februar 2010, 4; "Prirazlomnoye Oilfield – Russia", *Offshore-technology.com*, 2014.
- ²⁷³ L. Riddoch, "Global Warming to Open Up North-East Arctic Tanker Route", *The Guardian*, 17.7.2009; "Logistics & Marine", *Shtokman.ru*, 2013-14.
- ²⁷⁴ N. Patrusjev, "Arktitjeskije territorii imejut strategitjeskoje snatjenie dlja Rossii", *Rossijskaja gaset*, 30.1.2009.
- ²⁷⁵ "Sasedanije Soveta Besopasnosti po voprosam ismenenija klimata", *Kremlin.ru*, 17.3.2010.
- ²⁷⁶ "Sami savarili kasju': Vladimir Putin osvutjil varianty reaktsii na sapadnye sanktsii", *Ntv.ru*, 29.4.2014.
- ²⁷⁷ D. Demkin og V. Demjanenko, "Minprirody RF sovet Sapad ostatsja v dele, nesmotrja na sanktsii", *Reuters.ru*, 24.4.2014.

8. Litteraturliste

- “4 nojabrja – Den narodnogo jedinstva”, *Itar-Tass*, 1.11.2013.
- “Adoption of a New Mandatory Ship Reporting System in the Barents Area (Barents SRS)”, *Imo.org*, 28.11.2012.
- “Agreement Between Norway and Russia on Maritime Delimitation”, *Eu-norway.org*, 27.4.2010.
- “Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic”, *Ifrc.org*, 2011.
- Akaha, Tsuneo og Vassilieva, Anna, “Russia in Regional Integration Processes” i Tsuneo Akaha og Anna Vassilieva, red., *Russia and East Asia: Informal and Gradual Integration*, New York: Routledge, 2014, 272-82.
- “Aleksej Navalnyj: Byt lutjsjim oppositsionnym politikom v Rossii – eto otjen prosto”, *GQ*, juni 2013.
- “Alexander Medvedev: ‘Sanctions Do Not Affect Our Business’”, *Gazprom.com*, 7.4.2014.
- Ambrosio, Thomas, *Authoritarian Backlash: Russian Resistance to Democratization in the Former Soviet Union*, Aldershot: Ashgate, 2009.
- Antonova, Jelisaveta, “Professora uvolili sa vsgljady”, *Gazeta.ru*, 24.3.2014.
- “Arctic Map Shows Dispute Hotspots”, *BBC.co.uk*, 5.8.2008.
- “Arctic Shipping Position Paper”, *International Chamber of Shipping*, 2014.
- Aron, Leon, “The Kremlin’s Propaganda Campaign and Russia’s Regression”, *The American*, 24.10.2013.
- Bacon, Edwin, *Contemporary Russia (3rd ed.)*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- Baev, Pavel, “Russia’s Arctic Policy and the Northern Fleet modernization”, *Russie.Nei.Visions*, 65, 2012.
- Barkin, Noah, “Russia Ties Compound German Dilemma in Ukraine Crisis”, *Reuters.uk*, 3.3.2014.
- “Basa dannyxh: akty nasilija”, *Sova-center.ru*, uden dato.
- Bedritskij, Aleksandr, red., *Strategitjeskij prognos ismenenij klimata Rossijskoj Federatsii na period do 2010-2015 gg. i ikh vlijanija na otrasli ekonomiki Rossii*, Moskva: Rosgidromet, 2005.
- “Belarus may ratify Eurasian trading bloc treaty on October 9”, *Itar-tass.com*, 6.10.2014.
- Blackwill, Robert og O’Sullivan, Meghan, “America’s Energy Edge: The Geopolitical Consequences of the Shale Revolution”, *Foreign Affairs*, 93 (3), 2014.

- Blair, David, "NATO Chief Tells Allies: Spend More on Defence to Deter Russia", *The Telegraph*, 6.4.2014.
- Bordachev, Timofei, "Power, Morality and Justice: International Politics in the 21st Century", *Russia in Global Affairs*, 2, 2014.
- Briljov, Sergej, "Gennadij Timtjenko: dlja menja tjest – vernut dengi v Rossiju", *Vesti.ru*, 12.4.2014.
- Brun, Henrik, "Dialog in spe i Ukraine?" *Kristeligt Dagblad*, 29.1.2014.
- Budapest Memorandums on Security Assurances*, Budapest: Ingen udgiver, 5.12.1994.
- Burchill, Scott, *The National Interest in International Relations Theory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.
- Bush, Jason, "Surge in Russian Capital Outflows Adds to Economic Woes", *Reuters.uk*, 9.4.2014.
- Buzan, Barry, *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (2nd ed.)*, Harlow: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Bytkova, Olga og Slutskij, Leonid, "Vo tjto Rossii obojdetsja Krym?" *Echo.msk.ru*, 12.3.2014.
- Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*, San Francisco, CA: UN, 1945.
- Chase, Steven, "Russia's Arctic Flybys a 'Strategic Message'", *The Globe and Mail*, 20.6.2014.
- Ciută, Felix, "Narratives of Security: Strategy and Identity in the European Context" i Richard Mole, red., *Discursive Constructions of Identity in European Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007, 190-207.
- Clover, Charles, "Kremlin-Backed Group Behind Estonia Cyber Blitz", *The Financial Times*, 11.3.2009.
- "Commission on the Limits of the Continental Shelf", *Un.org*, 2013.
- "Conscious Uncoupling", *The Economist*, 5.4.2014.
- Dearden, Lizzie, "Russian Fighter Jet Passes 'Within Feet' of Swedish Surveillance Plane Over Baltic Sea", *The Independent*, 5.10.2014.
- "Delo ne v SSjA, a v rossijskom narode", *Kommersant*, 15.12.2011.
- Demkin, Denis og Demjanenko, Vlasy, "Minprirody RF sovet Sapad ostatsja v dele, nesmotrja na sanktsii", *Reuters.ru*, 24.4.2014.
- Donaldson, Robert; Noguee, Joseph og Nadkarni, Vidya, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests (5th ed.)*, Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2014.

- Douglas, Mary, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London: Routledge, 2002.
- Doyle, Michael, "Liberalism and World Politics", *The American Political Science Review*, 80 (4), 1986, 1151-69.
- Dugin, Aleksandr, *Geopolitika postmoderna: vremena novykh imperij: otjerki geopolitiki XXI veka*, Sankt Petersburg: Amfora, 2007.
- Duncan, Peter, *Russian Messianism: Third Rome, Revolution, Communism and After*, London: Routledge, 2000.
- Duncan, Peter, "Russia, the West and the 2007-2008 Electoral Cycle: Did the Kremlin Really Fear a 'Coloured Revolution'?" *Europe-Asia Studies*, 65 (1), 2013, 1-25.
- "Energetitjeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda", *Minenergo.gov.ru*, 13.11.2009.
- "Energy and Oil Prices", *Bloomberg.com*, 7.10.2014.
- "Exercise Steadfast Jazz 2013", *Nato.int*, uden dato.
- Fesjenko, Viktor, "Sporov po Arktike net: Rossija, Danija i Kanada pretendujut na rasnye tjasti arktitjeskogo bassejna", *Rossijskaja gasetta*, 21.1.2011.
- Fouche, Gwladys, "Wary of Russia, Norway Urges NATO Vigilance in Arctic", *Reuters.uk*, 20.5.2014.
- Fyrir stafni haf: tækifæri tengd siglingum á norðurslóðum*, Reykjavik: Utanríkisráðuneytið, 1.2.2005.
- Galimova, Natalja, "Putin nautjil istorikov ljubit Rodinu", *Gazeta.ru*, 16.1.2014.
- "'Gasprom' i CNPC sakljutjili tridtsatiletnij dogovor na postavku gasa", *Rt.com*, 21.5.2014.
- "Gazprom and RF Navy ink cooperation agreement", *Gazprom.com*, 24.11.2005.
- "GDP Ranking", *The World Bank*, 1.6.2014.
- "Gensjtab: RF primajet otvetnye mery vvidu usilenija NATO vblisi granits", *Ria.ru*, 23.5.2014.
- "Gensjtab VS RF vyrasil osabotjennost usilenijem aktivnosti NATO vblisi granits Rossii", *Itar-tass.com*, 19.5.2014.
- Gessen, Masha, *Words Will Break Cement: The Passion of Pussy Riot*, London: Granta, 2014.
- Golovanova, Olga, "Vladimir Titov: Rossija ne ostanetsja besutjastnoj k militarisatsii sosednikh gosudarstv", *Interfax.ru*, 9.6.2014.
- Górski, Tomasz, "A Note on Submarine Ridges and Elevations With Special Reference to the Russian Federation and the Arctic Ridges", *Ocean Development & International Law*, 40 (1), 2009, 51-60.

- Grisjin, Aleksandr, "Silovoj sakhvat vlasti v Kieve byl nusjen SSjA, i oni nasjli dlja eto provokatora", *Komsomolskaja pravda*, 19.3.2014.
- Gundarov, Vladimir, "NATO otkasalo Baltijskomu flotu v doverii", *Nesavisimaja gaseta*, 11.6.2014.
- Gutterman, Steve, "Russian Military Starts Aviation Exercises in Northwest", *Reuters.uk*, 19.3.2014.
- Headley, James, *Russia and the Balkans: Foreign Policy From Yeltsin to Putin*, London: C. Hurst & Co., 2008.
- Heath, Jesse, "Strategic Protectionism? National Security and Foreign Investment in the Russian Federation", *George Washington International Law Review*, 41, 2009, 101-38.
- Heywood, Andrew, *Political Ideologies: An Introduction (5th ed.)*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Higgins, Andrew, "Tensions Surge in Estonia Amid a Russian Replay of Cold War Tactics", *The New York Times*, 5.10.2014.
- Hoel, Alf, "The Legal-Political Regime in the Arctic" i Rolf Tamnes og Kristine Offerdal, red., *Geopolitics and Security in the Arctic: Regional Dynamics in a Global World*, New York: Routledge, 2014, 49-72.
- Hopf, Ted, *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 & 1999*, Ithaca, NY: Cornell UP, 2002.
- Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History (2nd ed.)*, London: Penguin, 2011.
- "Human Rights Council Discusses Minority Issues and Holds General Debate on Its Subsidiary Bodies", *United Nations*, 19.3.2014.
- Huntington, Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London: Free Press, 2002.
- "Igor Jusufov: Slantsevyj gas – eto ubytotjnyj bisnes i otjen usjtjerbnaaja vesjtj dlja okrusjajusjtjtej sredy", *Gazprom.ru*, 25.4.2013.
- Indsjijev, Artur, *Bitva sa Arktiku: budet li Sever russkim?* Moskva: Jausa, Eksmo, 2010.
- "Intervju Ministra inostrannykh del Rossii S.V. Lavrova programme 'Vesti v subbotu s Sergejem Briljovym', Moskva, 29 marta 2014 goda", *Mid.ru*, 29.3.2014.
- "Intervju nemetskoj teleradiokompanii ARD", *Kremlin.ru*, 5.4.2013.
- Isajev, Aleksej, *Sjukov obolgannyj Marsjal Pobedy*, Moskva: Jausa, Eksmo, 2012.
- Istomin, Anatolij, "Rol severnogo morskogo puti v khosjajstvennom rasvitii i osvojenii severnykh territorij", *Sever promysljonnyj*, 6-7, 2007.
- "Itogi vyborov v Gosdumu po regionam Rossii", *Ria.ru*, 6.12.2011.

Ivasjkina, Darja, "Vojska VKO priveli v bojegotovnost S-300 na utjenijakh pod Kaliningradom", *Komsomolskaja pravda*, 13.6.2014.

"Jakunin: Vkljutjonnye v sanktsionnyj spisok SSjA ljudi sasjtjijstjajut interesy Rossii", *Vz.ru*, 21.3.2014.

Jermolajeva, Nadesjda, "Rossija i Estonija podpisali dogovor o granitse", *Rossijskaja gaset*, 18.2.2014.

Johnson, Simon og Ahlander, Johan, "Swedish Government Plans Higher Defence Spending Due to Russian Threat", *Reuters.uk*, 22.4.2014.

Jugov, Jurij, "Vasjneje, tjem Folklendy: Lavrov i Kerri ne nasjli kompromissa v spore vokrug Kryma", *Vz.ru*, 14.3.2014.

Kagan, Robert, *The Return of History and the End of Dreams*, New York: Alfred A. Knopf, 2008.

Kahn, Michael og Gloystein, Henning, "Ukraine's Gas Dispute Could Mean Cold Winter for Central, East Europe", *Reuters.uk*, 8.7.2014.

Karaganov, Sergej; Suslov, Dmitrij og Bordatjov, Timofej, "Perenastrojka, a ne peresagruska: interesy Rossii v odnosjenijakh s SSjA", *Svop.ru*, juni 2009.

Kaža, Juris og Kangsepp, Liis, "Baltic Countries Fear Impact of Russian Food Sanctions on Business", *Wall Street Journal*, 7.8.2014.

Kefferpütz, Roderick, "On Thin Ice? (Mis)Interpreting Russian Policy in the High North", *CEPS Policy Brief*, 205, februar 2010, 1-10.

"Kiseljov: Rossija sposobna prevratit SSjA v radioaktivnyj pepel", *Novaja gaset*, 17.3.2014. (www.novayagazeta.ru/news/1679503.html)

Kissinger, Henry, *On China*, London: Penguin, 2012.

"Klimatitjeskaja doktrina Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 17.12.2009.

"Kontseptsija vnesnej politiki Rossijskoj Federatsii", *Mid.ru*, 18.2.2013.

"Kontseptualnyj klub 'Florian Gejer'", *Floriangeyer.ru*, uden dato.

Koranyi, Balazs, "Expanding Arctic Ocean to Get Its Own Shipping Rules", *Reuters.uk*, 21.1.2014.

Kosjkina, Aleksandra, "Kasakov vygnali is Sotji", *Gazeta.ru*, 20.2.2014.

Kosmenko, S. og Kovaljov, S., "Morskaja politika Rossii v Arktike i sistema natsionalnoj besopasnosti", *Morskoj sbornik*, 8, 2009, 57-63.

Kuhrt, Natasha, "Russia and China: Strategic Partnership or Asymmetrical Dependence?" i Tsuneo Akaha og Anna Vassilieva, red., *Russia and East Asia: Informal and Gradual Integration*, New York: Routledge, 2014, 91-107.

Landstreet, Thomas, "Here Comes Cheaper Oil: Why Prices Are Set to Fail", *Forbes.com*, 20.8.2014.

"Large Russian Military Exercise in Baltic Sea Area Involves Tens of Thousands of Troops", *Helsingin sanomat*, 29.8.2009.

Laruelle, Marlène, "The Two Faces of Contemporary Eurasianism: An Imperial Version of Russian Nationalism", *Nationalities Papers*, 32 (1), 2004, 115-36.

Laruelle, Marlène, "Negotiating History: Memory Wars in the Near Abroad and Pro-Kremlin Youth Movements", *Demokratizatsiya*, 19 (3), 2011, 233-52.

Laruelle, Marlène, *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*, Baltimore, MD: Johns Hopkins UP, 2012.

Laruelle, Marlène, *Russia's Arctic Strategies and the Future of the Far North*, Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2014.

Latukhina, Kira, "Sila i sredstva: press-sekretar presidenta dal intervju BBC", *Rossijskaja gaset*, 20.3.2014.

"Lavrov: Moskva sjdjot otveta ot NATO na dopprisutstvije sil aljansa v Vostotjnoi Jevrope", *Itar-tass.com*, 3.4.2014.

"Lavrov: Ukhudsjenije odnosjenij s SSJA my vosprinimajem filosofski", *Interfax.ru*, 10.4.2014.

"Lavrov obesjtajet sasjtjjsjtjat interesy i besopasnost rossijskikh grasjdan na Ukraine", *Ntv.ru*, 24.4.2014.

"Lavrov obvinil ES v sosdanii 'sfery vlijanija' v Ukraine", *BBC.co.uk*, 14.2.2014.

Ledeneva, Alena, *Can Russia Modernise? 'Sistema', Power Networks and Informal Governance*, New York: Cambridge UP, 2013.

Lenskyj, Helen, *Sexual Diversity and the Sochi 2014 Olympics: No More Rainbows*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

"Lithuania Accuses Russia Over Fishing Boat Seizure", *BBC.co.uk*, 1.10.2014.

"Lithuania Suspends Russian TV Channel Over Program", *Rferl.org*, 8.10.2013.

Locatelli, Catherine og Rossiaud, Sylvain, "Russia's Gas and Oil Policy: The Emerging Organizational and Institutional Framework for Regulating Access to Hydrocarbon Resources", *International Association for Energy Economics*, 1, 2011, 23-26.

"Logistics & Marine", *Shtokman.ru*, 2013-14.

Lucas, Edward, *Deception: Spies, Lies and How Russia Dupes the West*, London: Bloomsbury, 2012.

Lutsevych, Orysia, "EU Can Help Ukraine After Yanukovych's Crackdown", *Chatham House*, 20.1.2014.

- Luzin, Gennady; Pretes, Michael og Vasiliev, Vladimir, "The Kola Peninsula: Geography, History and Resources", *Arctic*, 47 (1), 1994, 1-15.
- Lyskov, Dmitrij, *Sapretnaja pravda o 'Stalinskikh repressijakh': 'Deti Arbaty' l'gut!* Moskva: Jausa, 2012.
- Mardiste, David, "Estonia's New PM Says Russia Sanctions Would Hurt, But May Be Needed", *Reuters.com*, 8.4.2014.
- Martewicz, Maciej og Bujnicki, Piotr, "Poland To Get Baltic LNG Terminal On Time As Costs Increase", *Bloomberg.com*, 5.8.2014.
- Matsarskij, Jurij; Galjandin, Sergej og Abulkhatin, Marat, "Otets Vladislava Surkova ne sovetujet synu ukhodit v oppositsiju", *Izvestija*, 1.7.2013.
- Matvejeva, Polina og Braterskij, Aleksandr, "Rossija i NATO peresjli k obmenu ljubesnostjami": MID RF potreboval ot NATO objasnenij po povodu planov bloka v Vostotnoj Jevrope", *Gazeta.ru*, 3.4.2014.
- "Matvijenko: Sanktsii SSjA – eto polititjeskij sjantasj", *Komsomolskaja pravda*, 17.3.2014.
- Matz-Lück, Nele, "Planting the Flag In Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole", *Göttingen Journal of International Law*, 1 (2), 2009, 235-55.
- May, Tim, *Social Research: Issues, Methods and Process (4th ed.)*, Maidenhead: Open University, 2011.
- McDermott, Roger, "Russia Planning Arctic Military Grouping", *Eurasia Daily Monitor*, 6 (72), 15.4.2009.
- Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W.W. Norton, 2001.
- Mearsheimer, John, "Getting Ukraine Wrong", *New York Times*, 13.3.2014.
- "Medvedev: Rossija osporit sanktsii SSja v VTO", *Itar-Tass.com*, 20.6.2014.
- Medvedev, Dmitrij, "Arktika dolsjna stat resursnoj basoj Rossii", *Rossijskaja gaseta*, 17.9.2008.
- "Mesjdunarodno-pravovoj status Arktiki", *Itar-tass.com*, 18.1.2014.
- "MID RF: Doklad upravljenja po pravam tjeloveka OON po Ukraine nosit odnobotnij, politisirovannyj kharakter", *Rossija segodnja*, 15.4.2014.
- "MID RF obespokojen sapretom na prepodavanije na ruskom jasyke v Estonii", *Ria.ru*, 29.4.2014.
- "MID RF sajavil o prave Moskvyy sasjtjtit sootetjestvennikov na Ukraine", *Interfax.ru*, 14.3.2014.
- Mikhailov, Aleksej, "V Sapoljarje otkrylsja dispettjerskij tsentr GLONASS", *Rossijskaja gaseta*, 4.4.2012.

- Milmo, Cahal, "Sergei Magnitsky – The Final Insult: Russia Continues to 'Desecrate the Memory' of the Whistleblower Lawyer", *The Independent*, 13.1.2014.
- "Minoborony RF: FRG resjila priostanovit sotrudnitjestvo pod davlenijem", *Ria.ru*, 23.3.2014.
- Montgomery, Michael, "Russia May Challenge China's Rare Earth Dominance", *Rare Earth Investing News*, 28.2.2011.
- Morozova, Natalia, "Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin", *Geopolitics*, 14, 2009, 667-86.
- "Morskaja doktrina Rossijskoj Federatsii na period do 2020 goda", *Mid.ru*, 27.7.2001.
- "Moscow Tones Down Criticism of New U.S. Missile Plans", *The Moscow Times*, 22.3.2013.
- Mukhin, Vladimir, "Vosdusjno-desantnye vojska osvajaivajut Arktiku", *Nesavisimaja gaseta*, 7.4.2014.
- "'My vmeste': Putin v Sevastopole prisval mir uvasjat interesy Rossii", *Ntv.ru*, 9.5.2014.
- Myers, Steven, "Arctic Council Adds 6 Nations as Observer States Including China", *The New York Times*, 15.5.2013.
- "NAROD sa legalisatsiju orusjija", *YouTube.com*, 19.9.2007.
(www.youtube.com/watch?v=oVNJiO10SWw)
- Nikolajeva, Anastasija, "Nevjesdnaja produkcija", *Interfax-russia.ru*, 7.8.2014.
- Nilsen, Thomas, "More Nukes On Kola", *BarentsObserver*, 10.1.2013.
- Nilsson, Rasmus, "The Black Sea Fleet and Its Being Based in Ukraine, 2008-2010: Three Interpretations", *Europe-Asia Studies*, 65 (6), 2013, 1154-70.
- "Nusjen sakon o garantijakh prav roditelej na vospitanije sobstvennykh detej", *Vrns.ru*, 27.9.2012.
- "O dejatelnosti nekommertjeskikh organisatsij", *Unro.minjust.ru*, 13.8.2014.
- "O Fonde", *Ruskiymir.ru*, uden dato.
- "O gosudarstvennoj politike Rossijskoj Federatsii v odnosjenii sootetjestvennikov sa rubesjom", *Mid.ru*, 24.5.1999.
- "O podgotovke k Tjempionatu mira po futbolu v 2018g.", *Gov39.ru*, 26.8.2014.
- "O porjadke osusjtjestvlenija inostrannykh investitsij v khosjajstvennyye obsjtjestva, imejusjtjije strategitjeskoje snatjenije dlja obespetjenija oborony strany i besopasnosti gosudarstva", *Rossijskaja gaseta*, 7.5.2008.
- "O Subove A.B.", *Mgimo.ru*, 24.3.2014.
- "O vnesenii ismenenij v Federalnyj sakon 'O gosudarstvennoj politike Rossijskoj Federatsii v odnosjenii sootetjestvennikov sa rubesjom'", *Mid.ru*, 23.7.2010.

“O vnesenii ismenenij v Federalnyj zakon ‘O vnutrennykh morskikh vodakh, territorialnom more i prilesjasjtjej sone Rossijskoj Federatsii’ i Vodnyj kodeks Rossijskoj Federatsii”, *Rossijskaja gazeta*, 13.5.2013.

“O vnutrennykh morskikh vodakh, territorialnom more i prilesjasjtjej sone Rossijskoj Federatsii”, *Pravo.gov.ru*, 17.7.1998.

“Obrasjtjenie Prezidenta Rossijskoj Federatsii”, *Kremlin.ru*, 18.3.2014.

“Obsjtjestvennoje mnenije – 2011”, *Levada.ru*, 2011.

“Obsjtjestvennoje mnenije – 2012”, *Levada.ru*, 2012.

“Okolo 145 tysjatj rossijan pokinuli stranu sa poslednije tri goda”, *Ria.ru*, 20.9.2011.

Oreshenkov, Alexander, “Arctic Square of Opportunities”, *Russia in Global Affairs*, 25.12.2010.

“Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federatsii v Arktike na period do 2020 g. i dalnejsuju perspektivu”, *Sovet besopasnosti*, 19.9.2008.

“Osnovnye napravlenija politiki Rossijskoj Federatsii v sfere mesjdunarodnogo kulturno-gumanitarnogo sotrudnitjestva”, *Mid.ru*, 18.12.2010.

“Otnosjenije rossijan k drugim stranam”, *Levada.ru*, 14.6.2012.

Patrusjev, Nikolaj, “Arktitjeskije territorii imejut strategitjeskoe snatjenije dlja Rossii”, *Rossijskaja gazeta*, 30.1.2009.

Perlez, Jane, “China and Russia Reach 30-Year Gas Deal”, *The New York Times*, 21.5.2014.

“Peskov: V Krymu jest rossijskie vojska, potomu tjto tam stoit Tjernomorskij flot”, *Itar-tass.com*, 7.3.2014.

Petersson, Bo, “Still Embodying the Myth? Russia’s Recognition as a Great Power and the Sochi Winter Games”, *Problems of Post-Communism*, 61 (1), 2014, 30-40.

Pettersen, Trude, “Mandatory Ship Reporting System in the Barents Sea”, *BarentsObserver*, 29.11.2012.

Pettersen, Trude, “More Russian Military Aircraft Outside Norway”, *BarentsObserver*, 3.1.2013.

“Plan dejatelnosti Ministerstva inostrannykh del Rossijskoj Federatsii na period do 2018 goda”, *Mid.ru*, 12.7.2013.

“Podpisan zakon, napravljonnij na protivodejstvije popytkam posjagatelstv na istoritjeskiju pamjat v odnosjenii sobytij Vtoroj mirovoj vojny”, *Kremlin.ru*, 5.5.2014.

“Polarnet”, *Polarnetproject.ru*, uden dato.

“Population”, *Arctic.ru*, 2014.

Portsel, Aleksandr, "Sjpitbergen ili Svalbard? Problem prisutstvija Rossii na arhipelage v XX-natjale XXI vekov", *Vestnik MGGU*, 13 (2), 2010, 261-64.

"Predstavitelj RF pri NATO: Provedenije sasedanija soveta Aljansa po Ukraine otrasjajet mysjlenije 'kholodnoj vojny'", *Rt.com*, 4.3.2014.

"Prigovorjonnye Kapkan dlja gruppy Alfa", *YouTube*, 22.7.2014.
(<https://www.youtube.com/watch?v=tqnBU1jcapU>)

"Prirazlomnoye Oilfield – Russia", *Offshore-technology.com*, 2014.

"Projekt Dogovora o jevropejskoj besopasnosti", *Kremlin.ru*, 29.11.2009.

"Pussy Riot Attacked by Whip-Wielding Cossacks in Sochi", *Channel 4 News*, 19.2.2014.
(www.youtube.com/watch?v=WNB3N6DWVTs)

"Putin: Jevropa ne smosjet otkasatsja ot rossijskogo gasa", *Gazeta.ru*, 17.4.2014.

"Putin: Jevropa ne smosjet otkasatsja ot postavok rossijskogo gasa 17 04 14", *YouTube*, 25.4.2014 (www.youtube.com/watch?v=GGQA_-ZNhg4).

"Putin: My ne mogli dopustit, tjtbody v Sevastopol vosjli vojska NATO", *Rossijskaja gaseta*, 1.7.2014.

"Putin: NATO – atavizm kholodnoj vojny, no s nim prikhoditsja stjitatsja", *Gazeta.ru*, 11.4.2012.

"Putin: Pri vnedrenii juvenalnoj justitsii nusjno utjest mnenije obsjtjestva", *Ria.ru*, 9.2.2013.

"Putin: RF budet sasjtjstjat prava ruskojasytjnogo naselenija na Ukraine", *Ria.ru*, 24.6.2014.

"Putin: RF garantirujet ispolnenije svoikh gasovykh objasatelstv pered jevropejskimi stranami", *Itar-tass.com*, 11.4.2014.

"Putin: Rossija budet rasvivat nastupatelnye sistemy voorusjenija", *Grani.ru*, 29.12.2009.

"Putin: 'Rossija ne boitsja rassjirenija NATO'", *Isvestija*, 17.4.2014.

"Putin: Sapad pytajetsja sdersjat 'positiv' Rossii", *Rt.com*, 11.2.2014.

"Putin nasval SSjA parazitami euronews mir", *YouTube*, 2.8.2011.
(www.youtube.com/watch?v=5-pPulySsBw)

"Putin o tvortjeskom podkhode, novom dykhanii i edinom standarte", *Ria.ru*, 29.3.2013.

"Putin otvel Sjojgu pjat let na vyvod armii na novyj uroven", *Ria.ru*, 27.2.2013.

"Putin podpisal sakon o saprete gej-propagandy sredi detej", *Ria.ru*, 30.6.2013.

"Putin podpisal sakon ob NKO, vypolnjajusjtjikh funktsii inostrannogo agenta", *Ria.ru*, 21.7.2012.

"Putin podpisal sakony o prisojedenenii Kryma i Sevastopolja k Rossii", *Ria.ru*, 21.3.2014.

“Putin poobesjtjal navesti porjadok v Arktike”, *Lifenews.ru*, 23.9.2010.

“Putin porutjil FSB rasvivat pograničnuju infrastrukturu v Arktike”, *Ria.ru*, 7.4.2014.

“Putin stjitajet novogo glavu NATO Stoltenberga otvetstvennym tjelovekom”, *Ria.ru*, 19.4.2014.

“Putin uprostil vydatju grasjdanstva RF dlja nositelej ruskogo jasyka”, *Interfax.ru*, 21.4.2014.

Putin, Vladimir, “Novyj integratsionnyj projekt dlja Jevrasij: budusjtjeje, kotoroje rosjdajotsja segodnja”, *Izvestija*, 8.10.2011.

Putin, Vladimir, “Rossija sosredotajevajetsja: vysovy, na kotorye my dolsjny otvetit”, *Izvestija*, 16.1.2012.

Putin, Vladimir, “Rossija: natsionalnyj vopros”, *Nesavisimaja gaset*a, 23.1.2012.

Putin, Vladimir, “Byt silnymi: garantij natsionalnoj besopasnosti dlja Rossii”, *Rossijskaja gaset*a, 20.2.2012.

Ragner, Claes, “The Northern Sea Route”, *Fni.no*, 2008.

Rasmussen, Mikkel; Struwe, Lars; Hoffmann, Rune; Pradhan-Blach, Flemming; Kidmose, Johannes; Breitenbauch, Henrik; Kristensen, Kristian og Dahl, Ann-Sofie, *Ukrainekrisen og forandringen af dansk forsvars- og sikkerhedspolitik*, København: Center for Militære Studier, 2014.

“RF bliska k podpisaniju soglasjenij o vojennykh basakh srasu s rjadom stran”, *Ria.ru*, 26.2.2014.

“RF nesamedlitelno otreagirujet, jesli strany JeS pojduť na usjestotjenije visovogo resjima”, *Itar-tass.com*, 6.3.2014.

“RF resjila otosvat v Moskvu dlja konsultatsij vojnennogo predstavitelja Rossii pri NATO”, *Itv.ru*, 4.4.2014.

Riddoch, Lesley, “Global Warming to Open Up North-East Arctic Tanker Route”, *The Guardian*, 17.7.2009.

“Rjabkov prisnajot serjosnost ekonomitjeskikh sanktsij SSjA”, *Gazeta.ru*, 29.4.2014.

“Rogosin: RF budet isbegat gonki voorusjenij, no otvetit na ugrosy”, *Ria.ru*, 12.12.2013.

Rose, Gideon, red., *Crisis in Ukraine*, Washington, DC: Council on Foreign Relations, 2014.

“Rossija gotova vyjti is Soveta Evropy”, *Ntv.ru*, 10.4.2014.

“Rossija ne vidit polsy ot NATO v Arktike, sajavil Lavrov”, *Ria.ru*, 16.9.2010.

“Rossija ograničjila vvos svinej is Latvii”, *Vedomosti*, 7.5.2014.

“Rossija otkasyvajetsja ot litovskogo moloka, na otjeredi – ryba i mjaso”, *Ria.ru*, 7.10.2013.

“Rossija podast sajavku v OON na utversjdenije svoikh ekonomitjeskikh granits v Arktike v 2015 godu”, *Itar-tass.com*, 14.5.2014.

“Rossijskij deputat: Kiberataki na sajty Estonii soversjal moj pomosjtjnik” *Charter97.org*, 11.3.2009.

Rudloff, Bettina, “The EU as Fishing Actor in the Arctic: Stocktaking of Institutional Involvement and Exiting Conflicts”, *SWP Working Paper*, juli 2010.

“Rusijos Federacija nutraukè su Lietuva dvišalę sutartį dėl papildomų priemonių pasitikėjimui ir saugumui užtikrinti”, *Voruta*, 6.5.2014.

“Russia Votes: Final Result of the Duma Election, 4 December 2011”, *Russiavotes.org*, 5.6.2014.

Sakwa, Richard, *Putin Redux: Power and Contradiction in Contemporary Russia*, New York: Routledge, 2014.

“‘Sami savarili kasju’: Vladimir Putin osvuťil varianty reaktsii na sapadnye sanktsii”, *Ntv.ru*, 29.4.2014.

Samofalova, Olga, “Tonkij otvet”, *Vz.ru*, 30.7.2014.

“Saregistrirvano prestuplenij ekstremistskoj napravlennosti”, *Crimestat.ru*, uden dato.

“Sasedanije Soveta Besopasnosti po voprosam ismenenija klimata”, *Kremlin.ru*, 17.3.2010.

Savadnikov, Valentin, “Dolobbirovalis: sakon ob investitsijakh v strategitjeskije otrasli prevratil vse otrasli v strategitjeskije”, *Rossijskaja gaseta*, 22.4.2008.

Saytas, Andrijus og Krutaine, Aija, “Ukraine Crisis Stokes Baltic Nerves Over Russia”, *Reuters.uk*, 3.3.2014.

Schepp, Matthias og Traufetter, Gerald, “Riches at the North Pole: Russia Unveils Aggressive Arctic Plans”, *Der Spiegel*, 29.1.2009.

“Second Summit: Joint Statement”, *Brics6.itamaraty.gov.br*, 16.4.2010.

Semjonov, Maksim, “Lavrov: Rossija rasotjarovana tempami peregovorov ob otmene vis s JeS”, *Vz.ru*, 13.8.2013.

“Sergej Mironov v Krymu: ‘My ne mosjem besutjastno nabljudat sa tem, tjto proiskhodit na Ukraine s nasjimi bratjami’,” *Spravedlivo.ru*, 27.2.2014.

“Sergej Rjabkov: govorit ob ulutjsjenii odnosjenij RF i SSjA presjdevremenno”, *Ria.ru*, 3.6.2013.

“Sergej Sjojgu: Rossija natjala vojennye utjenija na sapadnoj granitse is-sa Ukrainy”, *Pravda*, 24.4.2014.

“Severnij flot”, *Flot.com*, 2014.

Sheiko, Konstantin og Brown, Stephen, *History as Therapy: Alternative History and Nationalist Imaginings in Russia, 1991-2014*, Stuttgart: Ibidem, 2014.

“Shipping in Polar Waters: Development of an International Code of Safety for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code)”, *Imo.org*, 2014.

“SIPRI Military Expenditure Database”, *Sipri.org*, 2014.

“Sixth Summit: Joint Statement”, *Brics6.itamaraty.gov.br*, 15.7.2014.

Sjadrina, Tatjana, “Sanktsii ne otrasjatsja na rabote Sberbanka i VTB”, *Rossijskaja gaset*, 1.8.2014.

“Sjag NATO sastavil MID RF vspomnit o kholodnoj vojne”, *Ntv.ru*, 2.4.2014.

“Sjirinovskij posovetoval poljakam pravilno perevodit rusSKUju retj”, *Vz.ru*, 14.8.2014.

“Sjtokmanskij projekt”, *Shtokman.ru*, 2013-14.

Slobin, Andrej, “Elektronnaja bomba: kto stoit sa kibervojnoj Rossii s Estonijej?” *Vedomosti*, 28.5.2007.

Smirnov, Sergej, “Putin prigrosil Jevrope prekrasjtjenijem postavok gasa na Ukrainu”, *Vedomosti*, 11.4.2014.

Smirnov, Sergej, “Medvedev sapretil gossakupki importnykh avtomobilej”, *Vedomosti*, 14.7.2014.

Snegirjov, Vladimir, “Temperatura po Arturu: Artur Tjilingarov: ljod v Arktike tajet, no torosy vrasjdy i nedoverija mogut ostatsja”, *Rossijskaja gaset*, 27.1.2012.

Soglasjenie mesjdu Rossijskoj Federatsijej i Ukrainoj o statuse i uslovijakh prebyvanija Tjernomorskogo flota Rossijskoj Federatsii na territorii Ukrainy, Kiev: Ingen udgiver, 28.5.1997.

“Sotni kasakov pribyli v Sotji dlja okhrany porjadka vo vremja Olimpiady”, *Ria.ru*, 9.1.2014.

“Sovet Federatsii odobril sakon, objasyvajusjtij soobsjtjat o dvojnomo grasjdanstve”, *Fms.gov.ru*, 28.5.2014.

“Sovet Federatsii rasresjil Putinu vvesti vojska na Ukrainu”, *Lenta.ru*, 1.3.2014.

“Sovmestnaja deklaratsija Rossijskoj Federatsii i Kitajskoj Narodnoj Respubliki o mesjdunarodnom porjadke v XXI veke”, *Kremlin.ru*, 1.6.2005.

“Sovmestnoje rossijsko-belorusskoje strategitjeskoje utjenije ‘Sapad-2013’”, *Mil.ru*, 18.9.2013.

“Sovmestnoje rossijsko-norvesjskoje vojenno-morskoje utjenije ‘Pomor-2013’”, *Mil.ru*, uden dato.

Spielman, Brian, “An Evaluation of Russia’s Impending Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shelve Russia’s Submission”, *Emory International Law Review*, 23 (1), 2009, 309-50.

Splidsboel-Hansen, Flemming, “Past and Future Meet: Aleksandr Gorchakov and Russian Foreign Policy”, *Europe-Asia Studies*, 54 (3), 2002, 377-96.

Steinholt, Yngvar; Gololobov, Ivan og Pilkington, Hilary, “St Petersburg: Big City – Small Scenes” i Ivan Gololobov, Hilary Pilkington og Yngvar Steinholt, *Punk in Russia: Cultural Mutation From the ‘Useless’ to the ‘Moronic’*, New York: Routledge, 2014, 49-98.

Stent, Angela, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton, NJ: PUP, 2014.

Stoeckl, Kristina, *The Russian Orthodox Church and Human Rights*, London: Routledge, 2014.

“Strakh drugovo: problema gomofobii v Rossii”, *Levada.ru*, 12.3.2013.

“Strategija natsionalnoj besopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda”, *Mid.ru*, 12.5.2009.

“Sud obvinil Magnitskogo posmertno”, *Interfax.ru*, 11.7.2013.

Sully, Andy, “The Papers: MH17 – ‘Russia in the Dock’”, *BBC.co.uk*, 20.7.2014.

“Suskytintųjų gamtinių dujų terminalas”, *Sgd.lt*, 26.8.2014.

Sytas, Andrius, “Lithuania Accuses Russia of Harassing Ships in the Baltic Sea”, *Reuters.uk*, 30.5.2014.

“Tamosjennyj sojus sdelal jesjtjo odin sjag k Jevrasijskomu”, *BBC.co.uk*, 18.11.2011.

“Temporal Suspension of NTV Mir Lithuania Programme Parts”, *Rtk.lt*, 2.4.2014.

The final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, Helsinki: CSCE, 1975.

“The Ilulissat Declaration”, *Oceanlaw.org*, 28.5.2008.

“The Other EU: Why Russia Backs the Eurasian Union”, *Economist.com*, 23.8.2014.

Tjinkova, Jelena, “Medvedev dal otvet PRO”, *Komsomolskaja pravda*, 23.11.2011.

Topalov, Aleksej, “Neobjasatel'naja truba ‘Gasproma’”, *Gazeta.ru*, 5.4.2013.

“Treaty Between the Kingdom of Norway and the Russian Federation Concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean”, *Regjeringen.no*, 15.9.2010.

Trenin, Dmitri, *Post-Imperium*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2011.

Trenin, Dmitri, “Welcome to Cold War II: This Is What It Will Look Like”, *Foreignpolicy.com*, 4.3.2014.

“Tysjatti ljudej trebovali otstavki Putina v Kaliningrade”, *BBC.co.uk*, 31.1.2010.

“Ukraine Crisis: Putin Orders Retaliatory Sanctions”, *BBC.co.uk*, 6.8.2014.

Umland, Andreas, “New Extreme Right-Wing Intellectual Circles in Russia: The Anti-Orange Committee, the Izborsk Club and the Florian Geyer Club”, *Russian Analytical Digest*, 135, 5.8.2013, 2-5.

“United Nations Convention on the Law of the Sea”, *Un.org*, 10.12.1982.

“V. Putin: ‘Iskander’ – ne jedinstvennyj sposob sasjtjity”, *Nesavisimaja gaset*a, 19.12.2013.

Van Herpen, Marcel, *Putin’s Wars: The Rise of Russia’s New Imperialism*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2014.

Vasiljev, Viktor, “Putin: Plany SSJA po PRO ne savisjat ot pereisbranija Obamy”, *Golos-ameriki.ru*, 20.6.2012.

“Vesnjakov: Rossija dast pensii tem, kogo Latvija ostavila na ulitse”, *Ves.lv*, 8.3.2014.

“Vladimir Putin: My ne khotim rasedla Ukrainy, nam to ne nusjno”, *Rossija segodnja*, 18.3.2014.

“Vladimir Putin: Uveren, na Ukraine pojmut, tjto postupit inatje Rossija v Krimu ne mogla”, *Komsomolskaja pravda*, 17.4.2014.

“Vladimir Putin otvetil na voprosy sjurnalistov o situatsii na Ukraine”, *Kremlin.ru*, 4.3.2014.

“Vladimir Putin poobesjtjal otstojat prava russkikh sa rubesjom”, *Rt.com*, 1.7.2014.

“VMF Rossii popolnitsja novymi korabljami”, *Severnyj flot*, 11.1.2010.

“Vojennaja doktrina Rossijskoj Federatsii”, *Mid.ru*, 5.2.2010.

Vojtolovskij, Genrih, “Neresjonnye problemy Arktitjeskogo morepolsovanija”, *Vestnik MGTU*, 1, 2010, 90-104.

Vorsobin, Vladimir, “Vladislav Surkov: Putina prisval Bog, a oppositsiju nado borot”, *Komsomolskaja pravda*, 27.7.2013.

“Vserossijskij studentjeskij forum”, *Kremlin.ru*, 1.11.2011.

Walker, Shaun og Traynor, Ian, “Russian Military Moves in Crimea Are Declaration of War”, *The Guardian*, 2.3.2014.

Weitz, Richard, “Illusive Visions and Practical Realities: Russia, NATO and Missile Defence”, *Survival*, 52 (4), 2010, 99-120.

Wilson, Andrew, *Ukraine Crisis: What It Means for the West*, New Haven, CT: Yale UP, 2014.

Wolfers, Arnold, “‘National Security’ as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, 67 (4), 1952, 481-502.

Woods, Ngaire, *The Globalizers: The IMF, the World Bank, and Their Borrowers*, New York: Cornell UP, 2007.

ZumBrunnen, Craig, "Climate Change in the Russian North: Threats Real and Potential" i Elana Rowe, red., *Russia and the North*, Ottawa: UOP, 2009, 53-86.

Zysk, Katarzyna, "Russia and the High-North: Security and Defence Perspectives" i Sven Holtsmark og Brooke Smith-Windsor, red., *Security Prospects in the High North: Geostategic Thaw or Freeze?* Rom: NATO Defence College, 2009, 102-29.

Zysk, Katarzyna, "Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints", *Joint Forces Quarterly*, 57, 2010, 103-10.

Åslund, Anders, "Gazprom: Challenged Giant in Need of Reform" i Anders Åslund, Sergei Guriev og Andrew Kuchins, red., *Russia After the Global Economic Crisis*, Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2010, 151-68.

